

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lidská práva na území ČSR v období 1948-1989
Human Rights on the Territory of Czechoslovakia in the
Period 1948-1989
Iveta Nekolová

Vedoucí práce: doc. Mgr. Michael Hauser, Ph.D.

Studijní program: Učitelství základů společenských věd pro 2. stupeň
základní školy a střední školy (N0114A300101)

2025

Odevzdáním této diplomové práce na téma Lidská práva na území ČSR v období 1948-1989 potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Poděkování

Děkuji vedoucímu této diplomové práce doc. Mgr. Michaelu Hauserovi, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky, vstřícnost, a zejména odborné vedení.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se mnou vedli rozhovory, a tím mi zprostředkovali náhled do zkoumaného období v československých dějinách.

V neposlední řadě bych poděkovala doc. MUDr. Pavlu Adamovi, CSc. za jeho trpělivost, důležité postřehy, kritické poznámky, pomoc s formulacemi a podporu při studiu literatury.

ABSTRAKT

Text pojednává zejména o lidských právech v Československu mezi lety 1948 a 1989, v rámci hlavního tématu jsou zařazena podtémata, věnující se Deklaraci všeobecných lidských práv z roku 1948 v komparaci s Ústavou Československé socialistické republiky z roku 1960. Dalším velkým tématem je Charta 77, kdy je pojednáno o její cestě v čase, undergroundu, který je na ni přímo navázán a část textu je věnována příspěvku chartistů a tomu, jak sami Chartu vnímali. Třetím klíčovým tématem jsou tři rozhovory s pamětníky zkoumané doby, kdy byly rozhovory vedeny zejména v návaznosti na dodržování lidských práv. Otázky vychází z Ústavy a z práv, v ní deklarovaných.

KLÍČOVÁ SLOVA

Lidská práva, ČSR, Československo, Normalizace, Charta 77, Deklarace lidských práv a svobod, Ústava, socialismus

ABSTRACT

The text primarily discusses human rights in Czechoslovakia between 1948 and 1989. Within the main theme, subtopics include a comparison between the Universal Declaration of Human Rights (1948) and the Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic (1960). Another major topic is Charter 77, covering its historical development, the underground movement directly linked to it, and the contributions of its signatories, including their personal perspectives on the Charter. The third key theme consists of three interviews with witnesses of the examined period, focusing on the observance of human rights. The questions in these interviews are based on the Constitution and the rights declared within it.

KEYWORDS

Human rights, Czechoslovakia, Normalization, Charter 77, Declaration of Human Rights and Freedoms, Constitution, socialism

Obsah

Úvod.....	9
1. Cesta Československa do socialismu	10
1.1. Národní fronta.....	12
1.2. Vliv Zdeňka Nejedlého na tvorbu ideologie.....	13
1.3. Únorový převrat v roce 1948	14
2. Základní lidská práva	16
2.1. Československo a Deklarace všeobecných lidských práv z roku 1948	18
2.2. Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960	19
2.2.1. Definice lidských práv	19
2.2.2. Srovnání Ústavy a Všeobecné deklarace lidských práv	20
2.3. Dodržování a porušování lidských práv	26
2.3.1. Padesátá léta.....	27
3. Charta 77	29
3.1. Prohlášení Charty 77 a Mezinárodní pakty.....	31
3.1.1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	31
3.1.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	35
3.2. Cesta Charty 77.....	36
3.2.1. Rudé Právo a reakce na Chartu 77	38
3.3. Underground	40
3.3.1. The Plastic People of the Universe	40
3.3.2. Samizdat.....	41
3.4. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)	42
3.5. Příspěvky chartistů.....	43
3.5.1. Ivan Binar	44

3.5.2.	Miloš Hájek.....	44
3.5.3.	František Kautman.....	45
3.5.4.	Jaroslav Mezník.....	45
3.5.5.	Vlasta Chramostová.....	46
3.5.6.	Václav Vrabec.....	46
3.5.7.	Mikoláš Chadima.....	47
3.5.8.	Co mi Charta 77 dala: anketa mezi chartisty.....	47
3.5.9.	Reakce Normalizace.....	48
3.6.	Jan Patočka.....	48
3.7.	Charta 77 a exil.....	49
3.8.	Dokumenty.....	51
3.9.	Význam a vliv Charty.....	51
4.	Konec komunistického režimu.....	53
4.1.	Studenti: bojovníci za svobodu.....	54
4.2.	Dodržování lidských práv v demokratické době.....	55
4.2.1.	Iniciativa „Jsme občané!“.....	55
4.2.2.	Hnutí Amnesty International.....	58
5.	Pamětníci hovoří.....	61
5.1.	Rozhovory.....	61
5.2.	Otázky, pokládané během rozhovorů.....	61
5.3.	Pan L.....	63
5.3.1.	Shrnutí.....	76
5.4.	Paní M.....	77
5.4.1.	Shrnutí.....	87
5.5.	Pan P.....	88

5.5.1. Shrnutí.....	97
5.6. Závěry	97
Závěr	99
Seznam použitých informačních zdrojů	100
Literatura	100
Elektronické zdroje	102
Seznam příloh	1
Příloha 1: Pan L. 1969.....	1
Zadržení.....	1
Trestní oznámení	2
Rozsudek o vině	5
Rozsudek o nevině.....	9
Příloha 2: Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění dne 26. května 1946.....	12

Úvod

Všeobecná deklarace lidských práv byla podepsána již roku 1948 v New Yorku. Na území Československa však tento rok nebyl počátkem svobody, právě naopak. Po druhé světové válce se Evropa rozdělila na *Západ* a *Východ* železnou oponou. Západ byl pod kontrolou západních spojenců a východ, včetně Československa, pod kontrolou SSSR.

V této práci se zaměříme zejména na dodržování lidských práv na území Československa mezi lety 1948-1989. Důraz bude kladen zejména na Deklaraci všeobecných práv a svobod a Ústavu z roku 1960, kdy provedeme srovnání těchto dvou dokumentů. Dále provedeme analýzu, zda deklarovaná práva byla skutečně dodržována.

Druhým stěžejním bodem této práce je Charta 77. Projdeme Prohlášení Charty ve spojitosti se dvěma důležitými mezinárodními pakty a to: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Dále ve stručnosti projdeme cestu Charty a následně se zaměříme na její význam, související underground a některé chartisty. V neposlední řadě zmíníme iniciativu Jsme občané!, která navazuje na Chartu a Prohlášení iniciativy bylo vydáno v roce 2007.

Třetí nejdůležitější bod této práce tvoří rozhovory s pamětníky, kteří odpovídají na otázky ohledně života v Československu a dále na konkrétní otázky, které se přímo týkají dodržování lidských práv.

V příloze tohoto textu čtenář nalezne dokumenty, poskytnuté jedním z respondentů. Dobové dokumenty se týkají trestního stíhání respondenta. Tyto podklady dokreslují podobu soudnictví a tehdejších dokumentů. Zmíněná příloha navíc může být přínosná pro vyučující občanské výchovy a základů společenských věd.

1. Cesta Československa do socialismu

Po válce, mezi lety 1946 a 1948 se specifickým politickým nástrojem stala tzv. národní cesta k socialismu¹; dříve, po jednáních v Moskvě a Košicích (1945), tzn. Košický vládní program, zvítězila lidová idea, která stála na principu demokracie, otevírající cestu k socialismu². Není sporu o tom, že socialismus byl po válce a nacismu atraktivním směrem, který byl akceptovaný všemi politickými stranami (otázkou nebylo směřování, nýbrž cesta, tj. rychlost a prostředky)³. Tyto *národní cesty* se neobjevovaly pouze v Československu, nýbrž v celé středovýchodní Evropě.⁴ Československo však bylo specifické.

Pernes ve svém textu poukazuje na skutečnost, že pojem *specifická cesta k socialismu* se v oficiálních dokumentech nevyskytuje. Gottwald a další představitelé hovořili pouze o národní a demokratické revoluci či o budování lidové demokracie.⁵

Výsledkem zmiňovaných jednání v roce 1945 byl zájem na jednotě, který šel ruku v ruce s nutností kompromisů, které jednotlivé strany v průběhu jednání učinily, např. Beneš a jeho politikové ustoupili komunistům při prosazení návrhu struktury první domácí vlády a jejích resortů, komunisté zase ustoupili národním socialistům a sociálním demokratům, když ve svých formulacích přihlíželi k jejich názorům a představám. Veškerá politická reprezentace, která měla na Košický vládní program vliv byla zastoupena komunisty a sociálními demokraty (tzn. stranami z levice politického spektra), kteří měli vliv nejen politický, ale i mocenský⁶. Vysoké zastoupení levice u moci sehrávalo významnou roli po *osvobození*.⁷

¹ Národní cesta k socialismu se v Československých dějinách objevila znovu v šedesátých letech, kdy se jednalo o socialismus s lidskou tváří.

² OPAT, Jaroslav. *O novou demokracii 1945-1948*. S. 55

³ RUPNIK, Jacques a BEGUIVINOVA, Helena. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. S. 192

⁴ Ony národní cesty se týkaly hlavně denacifikace a negativního postoje vůči fašismu, jehož představitelem byla v Československu zejména Komunistická strana. Příkladem dalších Evropských zemí je např. Velká Británie, kde zvítězili labouristé, ve Francii vyhráli komunisté a podobně silné postavení měli komunisté i v Itálii.

⁵ PERNES, Jiří. *Specifická cesta KSČ k socialismu. Fikce nebo realita*. In: *Soudobé dějiny*. S. 13

⁶ Vizte např. rozdělení vládních křesel, kdy většinu nejdůležitějších pozic zastávala levice.

⁷ OPAT, Jaroslav. *O novou demokracii 1945-1948*. S. 55-56

Po příjezdu ustanovené vlády do Prahy řekl Gottwald mimo jiné, že „Vláda vychází ze zásady, že jediným zdrojem státní moci je lid,“⁸ kdy důkazem tohoto zastoupení jsou národní výbory, volené lidem. Za několik týdnů již velké podniky (např. banky) nebyly v soukromém vlastnictví, podobně jako pozemky, jež byly ve vlastnictví Němců a Maďarů⁹, které byly zkonfiskovány a do jara 1946 byla konfiskace téměř dokončena. Následně byly zkonfiskované pozemky znárodněny,¹⁰ čímž byla buržoazie významně oslabena, jak ekonomicky, tak mocensky a politicky. Komunisté znárodnování chápali jako esenciální podmínku vítězství socialismu nad kapitalismem.

Představy či cíle KSČ však nebyly zcela jasné¹¹, Pernes píše, že komunisté nevydali svůj program, na rozdíl od ostatních stran Národní fronty, a to ani po sjezdu v roce 1946. Jediné, co opakovali bylo, že: „v Československu chtějí budovat socialismus bez diktatury proletariátu a bez sovětů“¹². Nicméně i přesto Komunistická strana vyhrála volby již v roce 1946¹³ se ziskem přes 40 % hlasů¹⁴, kdy pro ni hlasovalo více než 2 205 000 voličů¹⁵, což jí umožnilo se plně rozvíjet, získávat nové členy¹⁶ a příznivce. „Politika poklidné, mírumilovné a parlamentní cesty k socialismu byla“¹⁷ započata.

Do zmíněných voleb Komunistická strana investovala vše. K vítězství ve volbách a přesvědčení obyvatel o tom, že kandidátka Národní fronty je tou nejlepší volbou, využila tisk, veřejné projevy, rozhlas, filmy, agitace, reklamní plochy a další prostředky. Jedním z hlavních argumentů v projevech atd. byla jednota obyvatel¹⁸.

⁸ GOTTWALD, Klement. *Spisy XII 1945-1946*. S. 26

⁹ Komunistická strana, za podpory a spolu s národními socialisty patřili k nejnacionálnější a nejslovanofilnější stranám v Československu. Němci a Maďaři nejen, že byli odsouváni, ale nezdůvodněně byli zavíráni do pracovních táborů. (RUPNIK, Jacques a BEGUIVINOVA, Helena. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci*. S. 196)

¹⁰ OPAT, Jaroslav. *O novou demokracii 1945-1948*. S. 60-61 a 103-109

¹¹ Ve svých prohlášeních byli velmi opatrní.

¹² PERNES, Jiří. *Specifická cesta KSČ k socialismu. Fikce nebo realita*. In: *Soudobé dějiny*. S. 40

¹³ Vizte Příloha 2: Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění dne 26. května 1946

¹⁴ Komunistická strana již před volbami obsazovala důležité pozice: náměstka předsedy vlády, pět ministrů a státního tajemníka v ministerstvu zahraničních věcí Po volbách vliv ještě vzrostl: Gottwald se stal předsedou vlády, místopředsedou se stal Široký a v čele ministerstev se objevilo již šest příslušníků komunistické strany, navíc komunistům zůstal post státního tajemníka na ministerstvu zahraničních věcí.

¹⁵ POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Volby 1946*.

¹⁶ V březnu roku 1946 měla komunistická strana přes 1 081 000 členů, v červenci roku 1948 to již bylo téměř 2 500 000 členů. (*Komunistická strana Československa (KSČ): TOTALITA*. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php.)

¹⁷ ABRAMS, Bradley F. *The struggle for the soul of a nation: Czech culture and the rise of communism*. S. 184

¹⁸ Ve svých projevech se řečníci vraceli do doby husitství nebo Velké Moravy.

Ve volbách se objevuje novinka, oproti dřívějším volbám, kdy byla *osekaná nabídka* možností, na výběr byly pouze čtyři strany, zastoupené ve výše zmiňované Národní frontě. K tomu Opat: „Jiný důležitý znak nového systému byl v tom, že všechny strany byly stranami vládními. Praxe opozičních stran stojících vně vlády, jako její soupeř a kritik, neměla být obnovována. Všechny strany se vzájemně zavázaly k tvořivé aktivní spolupráci při uskutečňování společného programu výstavby republiky. (...) Pro činnost nového systému politických stran bylo konečně důležité i to, že Košický vládní program nedával prakticky možnost vzniku stranám, které by chtěly na svůj prapor vepsat heslo obnovy starých kapitalistických poměrů.“¹⁹ I přesto Opat píše, že tyto volby byly od založení Československa nejdemokratičtější a lid se mohl *opravdu svobodně* rozhodnout, kterou politickou stranu bude volit.²⁰ Heslo, které vzniklou *demokracii* vystihuje je: „Národní fronta, aneb demokracie bez opozice“²¹.

Některé faktory, které dle Opaty mohly vést ke zmiňované popularitě vlády mohly být: pozemková reforma spojená s osidlováním pohraničí (po vysídlení Němců a Maďarů), rozvoj výroby a hospodářství nebo zavádění národních správ.

1.1. Národní fronta

Národní fronta hrála v Československu obrovskou roli. Občané mohli ve volbách volit *pouze* strany, které byly v Národní frontě. Sama NF vznikla za účelem „ideálního uspořádání společnosti, nejlepšího pro pracující lid,“²² jak ve svém programu ostatně deklarovala Komunistická strana.

Mimo jiné se NF zabývala i *očistou*, kdy při komisi pro očistu veřejného života byly zavedeny některé subkomise, např. pro očistu mezi lékaři, zemědělci, advokáty a notáři nebo veřejnými zaměstnanci. Dalšími komisemi, zřízenými NF byly např. komise budovatelská, církevní, kontrolní, kulturní, odvolací komise pro studenty dočasně vyloučené ze studia na vysokých školách, politická, ústřední koordinační komise, komise pro likvidaci hraničářských spolků, pro nehlášené spolky, propagační, sokolská ad.²³

¹⁹ OPAT, Jaroslav. *O novou demokracii 1945-1948*. S. 67

²⁰ Tamtéž. S. 147

²¹ RUPNIK, Jacques a BEGUIVINOVA, Helena. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. S. 198

²² KŘEŠŤAN, Jiří a KAHUDA, Jan. *Národní Fronta (1945–1990)*. S. 7

²³ Tamtéž. S. 26-27

Kromě komisí, zřízených při NF nesmíme opomenout ani členské organizace NF, což v žádném případě nebyly jen politické strany. Kategorizace organizací byla následovná: Politické strany, Masové a společenské organizace (např. Československý svaz mládeže, Svaz protifašistických bojovníků nebo Výbor československých žen), Umělecké tvůrčí svazy (např. Svaz československých spisovatelů, Svaz československých novinářů nebo Svaz architektů ČSSR), dále Národní svazy (Kulturní svaz maďarských pracujících, Kulturní svaz ukrajinských pracujících, Polský svaz kulturně-osvětový) a v neposlední řadě Zájmové svazy (např. Československý myslivecký svaz, Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů nebo Svaz československých chovatelů drobného zvířectva).²⁴

Jak píše Křesťan, zánik NF a přechod v nový demokratický stát je v mlze. Z tohoto období chybí úplné dokumenty, a proto není zcela jasné, jakou úlohu sehrála. Jak v textu zmiňuje autor, docházelo např. k situacím, kdy český ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství poskytl prostory Občanskému fóru.²⁵ Proč tomu tak bylo není jasné. Navíc zmíněné OF získalo v roce 1989 povolení působit jako občanské hnutí.

1.2. Vliv Zdeňka Nejedlého na tvorbu ideologie

Národní cesta však potřebovala ideologický základ²⁶, který komunisté našli v díle Nejedlého.²⁷ Později, v šedesátých letech tvořili základ ideologie právě jeho kritici, zejména Kosík, který byl protipólem Nejedlého.²⁸

Po druhé světové válce se komunisté zaměřovali na kulturní národní dědictví. Do tohoto kontextu skvěle zapadal právě Nejedlý, ministr školství, který v roce 1946 přednesl svou vizi, pojmenovanou: *Komunisté – dědici velkých tradic českého národa*. Tato přednáška byla vydána jako brožurka a po roce 1948 byla opětovně vydávána. Nejedlý ve svém příspěvku shrnul pojetí českého národního stalinismu. Popsal „údajnou pokrokovou linii

²⁴ KŘEŠŤAN, Jiří a KAHUDA, Jan. *Národní fronta (1945–1990)*. S. 28-30

²⁵ Tamtéž. S. 47

²⁶ Ideologie či také socializace k socialistickému občanství byla ukotvována i v rámci základní vojenské služby, kterou procházeli všichni muži, při níž byli takřka neustále vystavováni ideovému působení. V této souvislosti píše Hlaváček, že v poválečném Československu byl tlak na militarizaci společnosti. Pokračuje dále, kdy uvádí, že propagace armády byla (zejména ve 40.-60. letech) jedním z hlavních pilířů propagandy (vizte dobové obrazy vojáků v kombinaci s dělníky či rolníky). - HLAVÁČEK, Jiří. *Základní vojenská služba po roce 1968 jako nástroj výchovy k občanství: indoktrinace a ideologizace v narativní reflexi*. *Kulturní studia*. S. 153

²⁷ KOPEČEK, Michal. *Čeští komunističtí intelektuálové a „národní cesta k socialismu“: Zdeněk Nejedlý a Karel Kosík, 1945–1968*. In: *Soudobé dějiny*. S. 79

²⁸ Tamtéž. S. 80

českých dějin“²⁹ s důrazem na husitství a národní obrození. Tyto dva momenty české historie byly dle Nejedlého natolik stěžejní, že se staly *pokrokovými silami*, a právě komunisté se v jeho textu stali přímými dědici úsilí o sociální spravedlnost a demokracii. Nejedlého idea se však naplno rozvinula až po odklonění se od *národní cesty* a příklonu ke stalinizaci a sovětizaci³⁰ v únoru 1948, s čímž souvisela xenofobie, antinacionalismus a politické procesy s *buržoazními nacionalisty*. Tento rok se do dějin zapsal zakládáním komunistických diktatur v celé středovýchodní Evropě.³¹

Nejedlý režimu skvěle posloužil po válce, při přechodu do socialismu. Jak se však stát, režim i ideologie vyvíjeli, začali ho ostatní myslitelé zpochybňovat a do popředí se pomalu dostával již zmíněný Kosík. Čím se od Nejedlého odlišoval? Zejména se více zaměřoval na třídní hledisko v dějinách a ostře kritizoval představitele národního obrození³², které označoval za ideology buržoazie, a naopak zdůrazňoval představitele radikálních demokratů³³, které považoval za předchůdce dělnického a socialistického hnutí.³⁴

Lze shrnout, že po válce bylo atraktivní kulturní dědictví a postupný rozvoj či pokrok společnosti. Později byla postupná cesta opuštěna a nahradil ji třídní boj buržoazie proti proletariátu.

Srovnajme však ideologický podklad Nejedlého, z kterého komunisti po válce vycházeli s Únorovým převratem.

1.3. Únorový převrat v roce 1948

Výše uvedená specifická či národní cesta byla úspěšná. KSČ se podařilo dosáhnout vytyčeného cíle: „ve dnech 20. až 25. února 1948 se v Československu chopila nekontrolovatelné moci, a to bez krveprolití a výraznějšího odporu demokratických

²⁹ KOPEČEK, Michal. *Čeští komunističtí intelektuálové a „národní cesta k socialismu“: Zdeněk Nejedlý a Karel Kosík, 1945–1968*. In: *Soudobé dějiny*. S. 88

³⁰ Po událostech v Jugoslávii 1947 začal Sovětský svaz pohlížet na národní cesty zvláště skepticky.

³¹ KOPEČEK, Michal. *Čeští komunističtí intelektuálové a „národní cesta k socialismu“: Zdeněk Nejedlý a Karel Kosík, 1945–1968*. In: *Soudobé dějiny*. S. 91

³² Zejména Palackého a Havlíčka

³³ Např. Frič, Arnold a Sabina

³⁴ KOPEČEK, Michal. *Čeští komunističtí intelektuálové a „národní cesta k socialismu“: Zdeněk Nejedlý a Karel Kosík, 1945–1968*. In: *Soudobé dějiny*. S. 100

soupeřů³⁵ a naopak s masovou podporou prokomunisticky smýšlející ‚většiny národa‘.³⁶ V těchto dnech byly zaplněny ulice a náměstí členy a stoupenci komunistické strany. Tato událost byla stěžejní v historii KSČ i Československa a jeho směřování do socialismu.

Mnozí, tisíce občanů, se domnívali, že komunisté budou nadále pokračovat „pokojnou cestou občanské společnosti a že socialismus bude mít demokratický charakter.“³⁷ Brzy, již v roce 1948, se však ukázalo, že tomu tak nebude a rostla nespokojenost mezi obyvatelstvem i straníky.

Na podzim roku 1948 KSČ znatelně přitvrdila vůči nekomunistickým stranám a osobám, které byly spojovány s demokracií. Vznikaly pracovní tábory. Specifická cesta byla nadobro nahrazena *zostřeným třídním bojem*.

Přitvrzení nenastalo nejen na popud Moskvy (sovětská forma socialismu), ale také z toho důvodu, že, zejména starší, straníci³⁸ nepodporovali inovativní koncepci. Často vyjadřovali nespokojenost s tím, že nebyla ihned po převratu nastolena diktatura proletariátu.³⁹

V následující kapitole se již budeme věnovat hlavnímu tématu tohoto textu a sice lidským právům, jelikož právě ona byla v období socialismu dodržována pouze formálně.

³⁵ Pernes píše, že „její odpůrci se zmožili jen na několik izolovaných projevů nesouhlasu“. (PERNES, Jiří. *Specifická cesta KSČ k socialismu. Fikce nebo realita*. In: *Soudobé dějiny*. S. 37) Zároveň se demokraté a sociální demokraté přesouvali do zahraničí, kde pracovali na stranické organizaci. (TŮMA, Oldřich a Tomáš VILÍMEK. *Opozice a společnost po roce 1948*. S. 86)

³⁶ PERNES, Jiří. *Specifická cesta KSČ k socialismu. Fikce nebo realita*. In: *Soudobé dějiny*. S. 40

³⁷ CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik: Kniha vzpomínek a úvah*. S. 143

³⁸ Oproti mladším straníkům či nestraníkům

³⁹ PERNES, Jiří. *Specifická cesta KSČ k socialismu. Fikce nebo realita*. In: *Soudobé dějiny*. S. 50

2. Základní lidská práva

V této práci budeme při používání pojmu „lidská práva“ vycházet ze Všeobecné deklarace lidských práv (1948, New York), která vznikla primárně jako reakce na hrůzy Druhé světové války⁴⁰. V úvodu Deklarace se píše:

„U vědomí toho,

že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,

že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbaveni strachu a nouze, budou se těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu,

že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku, (...)“⁴¹

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod je uvedeno 30 práv, na které se v textu této práce budeme odkazovat. V době, kdy bylo území Československa pod vládou SSSR budeme nejčastěji tematizovat práva a svobody: Řádné a veřejné vyslechnutí nezávislým a nestranným soudem (Článek 10), Ochrana před zasahováním do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence (Článek 12), Právo na svobodu myšlení (Článek 18), Právo na svobodu přesvědčení a projevu (Článek 19), Svoboda shromažďování a sdružování (Článek 20).

Sepsání a následné přijetí Deklarace trvalo téměř dva roky, kdy v průběhu jednání bylo navrženo více, než 170 změn. Je nutné podotknout, že Deklarace není pouze *západní* záležitostí. Na jejím vzniku se totiž podíleli i zástupci asijských a blízkovýchodních států nebo také zástupci z Austrálie. Lhotský definuje státy i z pohledu tradice: „37 států bylo založeno na židovsko-křesťanské tradici, 11 států bylo islámských, 6 marxistických

⁴⁰ Základy nalzáme již v roce 1941, kdy Franklin D. Roosevelt vytyčil čtyři základní svobody, které mají být respektovány po celém světě: svoboda slova a projevu, svoboda vyznání, svoboda od nedostatku a svoboda od strachu. (LHOTSKÝ, Jan. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*. S. 84)

⁴¹ *Všeobecná deklarace lidských práv*.

a 4 buddhistické“⁴². Proces a přijetí Deklarace byl řízen rozdílnými kulturními, náboženskými i politickými systémy, z čehož vyplývá, že se jedná o univerzální dohodu. Deklarace nebyla přijímána jednotně pozitivně. Moyn píše, že Všeobecná deklarace vznikla spíše jako dodatečná poznámka, k již definovaným základům, na jež neměla velkého vlivu. Na to konto ji významný mezinárodní právník Lauterpacht odmítl s tím, že se jedná o zahanbující porážku ideálů, které sama prohlašovala.⁴³ Navíc mělo po druhé světové válce větší význam sebeurčení národů⁴⁴, než problematika lidských práv.⁴⁵

Lidská práva v dnešním pojetí (jaká hlásala Deklarace všeobecných lidských práv), nemůžeme vnímat stejně, jako lidská práva, která byla prosazována na konci osmnáctého století během Francouzské či Americké revoluce. Tato *historická* lidská práva byla postavena na kolektivním projektu státní suverenity, v *moderní* éře tomu však bylo obráceně – lidská práva byla nárokována zvenčí transnacionálním hnutím. Podle Moyna proto lidská práva v dnešním pojetí nemůžeme chápat jako výplod vítězných revolucí, nýbrž jako výplod z jejich trosek,⁴⁶ kdy lidská práva nahradila dřívější ideologické a politické projekty.

Moyn se k lidským právům obecně staví dosti kriticky a považuje je spíše za poslední utopii, jak ostatně pojmenoval svou knihu, v které píše o tomto pojetí. Hovoří o tom, že jsme zde měli velké všeobecné koncepce (komunismus, křesťanství...), na které právě navazuje koncepce lidských práv, která však nemá za cíl nějakým způsobem společnost změnit/zlepšit, ale předkládá nám pouze morální koncepci či apel na ochranu jednotlivců. Neřeší tedy původ nedodržování lidských práv, např. nerovnosti (ekonomické, kulturní ad.), které vyplývají z komplexnějších systémů, jako je kapitalismus, globalismus nebo kolonialismus.

Z čehož vyplývá, že jako společnost sice řešíme (ne)dodržování jednotlivých lidských práv, avšak neřešíme komplexnější struktury, které k nedodržování práv vedou. Jako konkrétní příklad můžeme uvést bytovou krizi (která se může odkazovat k právu na

⁴² LHOTSÝ, Jan. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*. S. 89

⁴² *Všeobecná deklarace lidských práv*.

⁴³ MOYN, Samuel. *Poslední utopie: lidská práva v dějinách*. S. 92

⁴⁴ Právo na sebeurčení všech národů bylo explicitně deklarováno v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (1966), Čl. 1.

⁴⁵ MOYN, Samuel. *Poslední utopie: lidská práva v dějinách*. S. 101

⁴⁶ BARŠA, Pavel. In: MOYN, Samuel. *Poslední utopie: lidská práva v dějinách*. S. 261

obydli), která nutně vyplívá z ekonomické situace státu a celkově nastaveného režimu a s tím souvisejícími cíli a důležitostmi jednotlivých aspektů. Právě zmíněné právo nám může být příkladem toho, jak bylo toto právo, dle mého mínění, naplňováno více za socialismu než nyní. Za socialismu, jak vyplívá i z rozhovorů, bylo bydlení zajišťováno státem, kdy sice existoval pořadník, ale následně bylo bydlení poskytnuto bezplatně – bylo přiděleno. V dnešní kapitalistické době stát toliko na bydlení občanů nedbá, i když mají občané více možností – žít ve vlastním, v nájmu, podnájmu ad.

Hlavní rozdíl je v primárně odlišném nastavení těchto dvou systémů, kdy socialismus je postaven sociálně, tj. *aby se stát postaral*, kapitalismus je oproti tomu postaven na principu, že stát dává jedinci příležitost, aby se sám o sebe postaral, neřeší už např. finanční možnosti občanů, tj. zda si mohou (vlastní) bydlení dovolit. V tomto ohledu může být k debatě možnost státu *zastropovat* cenu nemovitosti, což by mohlo pomoci občanům dosáhnout na odpovídající bydlení (např. velikost rodiny vs. velikost bytu/domu), na druhou stranu však stát musí dbát práv podnikatelských subjektů.

Mým záměrem v této krátké úvaze není podpora či odsouzení jednoho ze systémů, nýbrž nastavení zrcadla tomu, z čeho může krize bydlení vyplívat, a proč se můžeme setkávat s větou: „za komunistů bylo líp“, např. všichni měli kde bydlet. Krátce představená problematika je jen skicovitým nástinem složitých problémů (ne)dodržování lidských práv, kdy by dodržování jednoho práva mohlo vést k nedodržování jiného právo (v této situaci bez ohledu na lidská práva).

2.1. Československo a Deklarace všeobecných lidských práv z roku 1948

Nutné podotknout, že Československo Deklaraci neodhlasovalo: o „jednotlivých právech hlasovalo Valné shromáždění jednomyslně, na rozdíl od hlasování o Deklaraci jako o celku. Osm států z 57, mezi šesti státy sovětského bloku i tehdejší Československo, spolu s Jižní Afrikou a Saudskou Arábií, se totiž hlasování zdrželo.“⁴⁷

I přesto, že se Sovětský svaz v průběhu přípravy aktivně podílel: měl různé připomínky, rozhodl se svůj nesouhlas vyjádřit tímto způsobem (ovšem nehlasoval proti). Důvodem, proč se Sovětský svaz a potažmo i Československo hlasování zdrželo, byl nesouhlas s více aspekty Deklarace, a to zejména: nesouhlas s článkem 13, který zahrnuje svobodu

⁴⁷ WÁGNEROVÁ, Eliška. *Nesmysl na chůdách, nebo usilování o spravedlivá politická řešení*. In: *Lidská práva (ne)smysl české politiky?*. S. 231-132

opustit kteroukoli zemi, včetně země své⁴⁸ (sovětský svaz zakazoval ženám odejít se svými manželi do ciziny), dále pak z důvodu westernizace právního výčtu (např. zdůrazňování svobody vyznání, proti čemuž protestovaly i některé muslimské země), v neposlední řadě byl sovětský svaz založený na všeobecné vzájemné závislosti lidstva, čemuž odporoval prosazovaný individualismus a kolonialismus. Z výše uvedeného vyplývá, jak píše Moyn, že takto vymezená lidská práva byla v principu antikomunistická.⁴⁹

2.2. Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960

V návaznosti na Deklaraci se budeme v této kapitole zabývat Ústavou Československé socialistické republiky (pro zkrácení Socialistickou Ústavou) z pohledu lidských práv. Nejdříve definujeme, která práva Ústava odráží a následně ji srovnáme s Deklarací. V následující kapitole budeme analyzovat a hodnotit, zda a do jaké míry byla lidská práva v Československu dodržována.

2.2.1. Definice lidských práv

Lidská práva jsou v Socialistické Ústavě definována v Hlavě druhé, Práva a povinnosti občanů⁵⁰, ve které jsou garantována následující práva:

Čl. 20 hovoří o všeobecných a rovných právech a povinnostech. Čl. 21 hovoří o právu na odměnu za odvedenou práci. Čl. 22 hovoří o právu na odpočinek po vykonané práci. Čl. 23 hovoří o právu na ochranu zdraví, léčebnou péči a hmotném zabezpečení ve stáří či v případě nezpůsobilosti k práci. Čl. 24 hovoří o všeobecném právu na vzdělání. Čl. 25 hovoří o právu na vzdělání v mateřském jazyce Maďarů, Ukrajinců a Poláků. Čl. 26 hovoří o rodině, a s tím souvisejícím manželstvím a mateřstvím. Čl. 27 hovoří o rovnoprávnosti žen. Čl. 28 hovoří o svobodě projevu, slova a tisku. Čl. 29 hovoří o právu obracet se na zastupitelské sbory a další státní orgány. Čl. 30 hovoří o nedotknutelnosti osoby. Čl. 31 hovoří o nedotknutelnosti obydlí a listovním tajemství. Čl. 32 hovoří o svobodě náboženského vyznání. Čl. 33 hovoří o poskytování azylu cizincům. Čl. 34 hovoří o povinnosti zachování Ústavy. Čl. 35 hovoří o povinnosti chránit

⁴⁸ LHOTSKÝ, Jan. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*. S. 89

⁴⁹ MOYN, Samuel. *Poslední utopie: lidská práva v dějinách*. S. 80

⁵⁰ Z této hlavy přímo vycházejí otázky, pokládané během rozhovorů s pamětníky, tj. zda byla deklarovaná práva dodržována či nikoli.

a upevňovat socialistické zřízení. Čl. 36 hovoří o povinnosti svědomitě vykonávat veřejné funkce. Čl. 37 hovoří o povinnosti ochrany vlasti a socialistického zřízení, dále také o povinné vojenské službě. Čl. 38 hovoří o povinnosti úcty k právům spoluobčanů a zachování pravidel socialistického soužití.

2.2.2. Srovnání Ústavy a Všeobecné deklarace lidských práv

Není sporu, že do Ústavy se lidská práva promítají, nelze však tvrdit, že v ní nalezneme všechna lidská práva, které stanovuje Deklarace. Srovnajme tedy pojetí jednotlivých práv. V následujícím textu budeme vycházet z Deklarace, na kterou budeme reagovat příslušnými pasážemi z Ústavy. Budeme zkoumat, zda a do jaké míry se všeobecná práva, stanovená Deklarací odrážela v Socialistické Ústavě. Samozřejmě nelze tvrdit, že ustanovení práv v Ústavě by automaticky zaručovalo jejich dodržování. V této pasáži se však nebudeme zaměřovat na to, zda byla práva reálně dodržována, nýbrž na to, zda a jak byla deklarována. Dodržováním lidských práv v Československu se budeme zabývat v dalších pasážích této práce, zejména pak v části rozhovorů. Text bude obsahovat citace uvedených dokumentů. Číslovanými odrážkami (1-27) jsou označena jednotlivá práva z Deklarace, ke kterým je následně uvedena část z Ústavy.

2.2.2.1. Komparace

1. Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní v důstojnosti i právech.

Ústava: Všichni občané mají rovná práva a rovné povinnosti.

2. Každý má všechna práva a všechny svobody, (...), bez jakéhokoli rozdílu rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Ústava: Rovnoprávnost všech občanů bez zřetele na národnost a rasu je zaručena. Muži a ženy mají stejné postavení v rodině, v práci i ve veřejné činnosti.

Ústava: Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.

Ústava v tomto bodě přímo nestanovuje rovnost bez ohledu na náboženské, politické a jiné smýšlení, stejně tak sociální původ. Rovnost občanů omezuje na národnost a rasu.

3. Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.
4. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo v nevolnictví.

5. Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Ústava práva 3. 4. a 5. nijak netematizovala.

6. Každý má právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost.

Ústava: Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora.⁵¹

7. Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakéhokoli rozlišování.

Ústava tematizuje rovnoprávnost všech občanů, nepíše však o rovnosti před zákonem.⁵²

8. Každý má právo, aby mu příslušné (...) soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva.
9. Nikdo nesmí být svévolně zatčen, zadržen nebo vyhoštěn.
10. Každý má stejné právo, aby byl řádně a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem.
11. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, pokud není prokázána jeho vina ve veřejném řízení.

Ústava: Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora. Tresty lze ukládat jen na základě zákona.

Ústava právo 8, 9, 10 a 11 osekala. V Hlavě druhé nehovoří o poskytnutí ochrany proti činům, porušujícím práva, také nepíše o nezávislých⁵³ a nestranných soudech, navíc se v dokumentu nepočítá s presumpcí nevinny⁵⁴.

⁵¹ Z rozhovorů bude vyplívat, že toto právo sice platilo, zákony však byly průběžně měněny, aby zákonné důvody odpovídaly důvodům zadržení občana.

⁵² Ústava z roku 1948 ji zaručovala.

⁵³ Nezávislost lidových soudů je stanovena v Hlavě osmé.

⁵⁴ Ta je stanovena v Zákonu č. 141/1961 Sb. *Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)*

12. Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst.

13. Každý má právo na svobodu pobytu a na volbu bydliště uvnitř určitého státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.

Ústava: Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaručeny.

Ústava nezná pojem útok na čest a pověst, stejně, jako jí je cizí právo na opuštění země – což byl jeden z důvodů, proč se země SSSR zdrželi hlasování při schvalování Deklarace.

14. Každý má právo v jiných zemích hledat a požívat tam azyl před pronásledováním.

Ústava: Československá socialistická republika poskytuje azylu cizím státním příslušníkům pronásledovaným za hájení zájmů pracujícího lidu, za účast na národně osvobozeneckém boji, za vědeckou a uměleckou tvorbu nebo za činnost na obranu míru.

15. Každý má právo na státní příslušnost.

Ústava: Ve společnosti pracujících, ve které je odstraněno vykořisťování člověka člověkem, jsou rozvoj a zájmy každého jejího příslušníka v souladu s rozvojem a zájmy celé společnosti.⁵⁵

16. Muži i ženy, jakmile dosáhli plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení (...), uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.

Ústava: Mateřství, manželství a rodina jsou pod ochranou státu.

Z textu Ústavy tedy není jasné, zda mají muži a ženy možnost sňatek uzavírat bez omezení či jsou zde nějaké regulace. Z dokumentu se dozvídáme pouze to, že státu na mateřství, manželství a rodině záleží. Jak je tato důležitost realizována, ale Ústava již neříká.

17. Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými. Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.

⁵⁵ V Ústavě se hovoří pouze o příslušnosti ke společnosti pracujících, nikoliv ke státní příslušnosti.

Ústava: Socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev).⁵⁶

18. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství (...) jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými (...).

Ústava: Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.⁵⁷

19. Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení.

20. Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.

Ústava: V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. (...) K témuž cíli se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.⁵⁸

21. Každý má právo, aby se účastnil vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců.

Ústava: Státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny.⁵⁹

22. Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla (...) zajištěna (...) práva, nezbytná k jeho důstojnosti a svobodnému rozvoji jeho osobnosti.

Ústava: Práva, svobody a povinnosti občanů slouží tedy svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a zároveň upevnění a rozvoji socialistické společnosti; s jejím rozvojem se dále rozšiřují a prohlubují.

⁵⁶ Text Ústavy přímo vylučuje soukromé vlastnictví, je tedy přímo v rozporu s Deklarací.

⁵⁷ Realitou však bylo, že nezřídka docházelo k zastrašování, věznění či dalším postupům vůči duchovním i laikům. Vizte: *Církev v době komunismu – tradice, inspirace, výzvy | Ústav pro studium totalitních režimů*. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/diktatura/panel02.pdf>.

⁵⁸ Výše uvedené právo bylo spíše na papíře, nežli by bylo v realitě dodržováno, vizte rozhovory s pamětníky.

⁵⁹ Ve volbách prakticky nebylo na výběr, vedoucí úloha KSČ byla stanovena zákonem.

Ústava: Všichni pracující mají právo na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i právo na hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci.

Ústava: Těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země.

23. Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti. Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.

Ústava: Není již hospodářských krizí ani nezaměstnanosti.

Ústava: Muži a ženy mají stejné postavení v rodině, v práci i ve veřejné činnosti. Společnost pracujících zajišťuje rovnoprávnost občanů vytvářením stejných možností a stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti.

Ústava: Všichni občané mají právo na práci a na odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, jakosti a společenského významu.⁶⁰

24. Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné omezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.

Ústava: Všichni pracující mají právo na odpočinek po vykonané práci. Toto právo je zajištěno zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené i péči státu a společenských organizací o nejlepší využití volného času pracujících k jejich zotavení a pro jejich kulturní život.

25. Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny (...)

Ústava: Všichni pracující mají právo na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i právo na hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci.⁶¹

⁶⁰ Ústava nestanovuje právo na svobodnou volbu zaměstnání. Co se týče pracovních podmínek, o těch Ústava hovoří ve spojitosti s mládeží a ženami (zvláště těhotných).

V dalších částech hovoří o zkracování pracovní doby, bez snižování mezd.

Nezaměstnanost je dle Ústavy vymýcena a není tedy třeba před ní chránit.

⁶¹ V Ústavě není třeba psát o nepracujících (nezaměstnaných), neboť je výše zmíněno, že nezaměstnanost byla vymýcena.

26. Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátcích a základních stupních. Základní vzdělání má být povinné. (...) Vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.

Ústava: Všichni občané mají právo na vzdělání. Toto právo je zajištěno základním školním vzděláním veškeré mládeže, které je do věku 15 let povinné a bezplatné, i soustavou bezplatných škol, která ve stále širší míře poskytuje úplné střední vzdělání, všeobecné nebo odborné, a vzdělání vysokoškolské.⁶²

27. Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, těšit se z umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výsledcích.

Ústava: Toto právo je zajištěno zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené i péčí státu a společenských organizací o nejlepší využití volného času pracujících k jejich zotavení a pro jejich kulturní život.

2.2.2.2. *Shrnutí*

Z provedené komparace Deklarace a Ústavy vyplívá, že většina práv v Socialistické Ústavě zakotvena byla. Některá byla zaznamenána téměř shodně, jiná byla do určité míry zjednodušena a některá Ústava zcela opomněla.

Nemůžeme tedy tvrdit, že by se lidská práva nedodržovala z toho důvodu, že by nebyla zakotvena v Ústavě. Uvedená komparace ukazuje opak: zakotvená byla, dodržována však nikoli vždy (vizme výpovědi pamětníků).

Následně ze studia dalších zákonů, např. Trestní zákon (1961) vyplívá, že navázané zákony nezřídka byly přímo v rozporu s všeobecnými lidskými právy. Jako příklad můžeme uvést § 100 Pobuřování v komparaci svobody projevu, § 109 Opuštění republiky v komparaci s právem opustit svobodně vlastní zemi ad. Z toho vyplívá, že státní aparát sice mohly jednat v rozporu s Deklarací, ale v souladu se zákony československými, a to zejména vůči lidem kritizujícím režim, disidentům a členům Charty 77.

⁶² Na rozdíl od Deklarace Ústava neuvádí, na jakých základech je další vzdělání přístupné (v Deklaraci na základě schopností). V realitě docházelo ke znevýhodňování, až perzekuování na základě posudku.

2.3. Dodržování a porušování lidských práv

V této podkapitole se zaměříme na nedodržování lidských práv, která stanovila Ústava, neboť usuzujeme na tom, že pravidla, stanovená v Ústavě, a následně rozvedená jednotlivými zákony a vyhláškami, by měla být dodržována *automaticky*.⁶³

Svoboda volby zastupitelských sborů (Hlava první, Čl. 3, Odstavec 1) byla definována pouze na papíře. Stejně jako v dnešní Ústavě bylo volební právo definováno jako obecné, rovné, přímé s tajným hlasováním, avšak realita byla odlišná. Občané buď šli k volbám, kde byla *pouze jedna možnost*⁶⁴ (jak pamětníci často uvádí), nebo k volbám nešli a riskovali problémy s StB, v práci, ve škole ad. Jediná možnost volby se odráží hned v následujícím Článku, kde stojí: „Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa (...)“⁶⁵

Právo na vzdělávání (Hlava druhá, Čl. 24) je stanoveno jako všeobecné, a to jak primární, sekundární, tak terciální. Primární vzdělání, do věku 15let bylo a stále je povinné a bezplatné, avšak problém mohl nastat, pokud se člověk hlásil na střední nebo vysokou školu, kde nešlo pouze o znalosti, které byly prověřovány v přijímacím procesu, ale posuzoval se zejména rodinný profil, tedy vhodnost názorů rodičů (zda byli rodiče ve vězení, vystupovali proti režimu nebo byli otevřeně věřící⁶⁶).

Na předchozí odstavec navazuje právo na svobodu projevu (Hlava druhá, Čl. 28, odstavec 1) ve znění: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena

⁶³ Nutno podotknout, že porušování lidských práv se přímo objevuje i v některých zákonech, např. § 109 Opuštění republiky; Zákona č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon* s platností od 8.12.1961. Ve znění:

„(1) Kdo bez povolení opustí území republiky, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo nápravným opatřením.

(2) Stejně bude potrestán československý občan, který bez povolení zůstane v cizině.

(3) Kdo čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 zorganizuje, nebo

kdo přes hranice převede skupinu osob nebo opětovně převádí osoby, které bez povolení opouštějí území republiky,

bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.“ (140/1961 Sb. *Trestní zákon (starý)*). Dostupné z: [https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-0.](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-0))

⁶⁴ Ve smyslu možnosti volby pouze stran Národní fronty – tedy stran, které režimu vyhovovaly, schvalovaly vládní program a nebyly zakázané. Tyto stany byly: Komunistická strana Československa, Československá strana lidová, Československá strana socialistická, Strana svobodnej obrody a Strana slobody. Navíc, jak píše Rupnik: „Jaký mohl být význam svobodných voleb za situace, kdy jejich výsledek byl předem stanoven? Vládní program byl vypracován a schválen (...)“ (RUPNIK, Jacques a BEGUIVINOVA, Helena. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. S. 200)

⁶⁵ *Ústava 1960*

⁶⁶ Naproti tomu Hlava druhá, Čl. 32, Odstavec 1: „Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.“

svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku.⁶⁷ Toto právo bylo deklarováno, nikoli však realizováno s výjimkou jara-podzimu roku 1968, kdy byla na krátký čas zrušena cenzura. Po tomto rozvolnění však následovalo její opětovné zavedení v ještě tvrdší podobě než dříve.

K tomu píše Bednařík: „V listopadu 1950 ustanovilo vedení KSČ funkci dohlížecích redaktorů. Ve všech denících byli vybráni dva politicky uvědomělí redaktoři, kteří kontrolovali vydání listu v obtazích a u rotačky, aby se neobjevilo nic závadného. U časopisů byl stanoven stranický funkcionář, který měl provést politickou prověrku zaměstnanců a nespolehlivé ihned z redakcí propustit.“⁶⁸ Dále píše, že tento systém nakonec nefungoval, jelikož samotní redaktoři nevěděli, co závadné je a co nikoli, jako příklad uvádí osobu Rudolfa Slánského, kterého novináři nejdříve oslavovali, později ho ale označili za amerického agenda, který si zaslouží trest nejvyšší.

Cenzura vstupovala i do soukromí občanů ČSSR, kdy sice byla deklarována nedotknutelnost obydlí a listovního tajemství (Hlava druhá, Čl. 31), avšak ze zповědí Chartistů, běžných občanů nebo z obrazovek televizorů v podobě filmů či seriálů můžeme spatřovat neexistenci jak tohoto práva, tak práva, uvedeného v předchozím odstavci. Nežádka docházelo k osobním a domovním prohlídkám, pročítání dopisů ad.

Bednařík upozorňuje ve svém textu na to, že následkem kontrol byly narušeny „mnohé příbuzenské vztahy, protože lidé žijící v Československu si přestali psát se svými příbuznými v západním světě, aby se nedostali do problémů. Státní bezpečnost prováděla cenzuru osob a institucí, které sledovala, i namátkovou cenzuru zásilek. Pracovníci zvláštního oddělení pro kontrolu korespondence s kapitalistickou cizinou přečetli v roce 1952 denně dva tisíce zásilek, z nich okolo padesáti předávali k dalšímu prošetření v rámci Státní bezpečnosti.“⁶⁹

2.3.1. Padesátá léta

Asi nejkrutějším obdobím po převzetí moci komunistickou stranou byla padesátá léta, která probíhala ve znamení politického teroru a s tím spojených odsouzených politických vězňů. K tomu Kaplan píše, že: „politické procesy patřily k přirozeným jevům

⁶⁷ *Ústava 1960*

⁶⁸ BEDNAŘÍK, Petr. *Média v Československu v letech 1945-1989 a jejich vliv na každodenní život*. In: PAŽOUT, Jaroslav, ed. *KAŽDODENNÍ ŽIVOT v Československu 1945/48-1989*. S. 54

⁶⁹ Tamtéž. S. 56

komunistického režimu, byly dokonce jednou z podmínek jeho existence a běžným politickým prostředkem.⁷⁰

V těchto letech docházelo k nespravedlnosti a brutalitě. Příkladem můžeme uvést Miladu Horákovou, která byla popravena v zinscenovaném procesu v roce 1950. Podobných procesů se odehrávalo více a oběti těchto procesů spojovala opozice vůči nastolenému režimu.

Dalšího popraveného můžeme zmínit Rudolfa Slánského – jednoho z vysokých představitelů tehdejší KSČ (dříve opěvovaného v tisku). Spolu s ním bylo popraveno dalších deset lidí. V rozsudcích znělo, že se tito lidé odsuzují za velezradu, sabotáž nebo špionáž či jsou považováni za nepřítel lidu.⁷¹

Často rozsudkům předcházelo mučení (př. „Sýkora byl tloučen do obličeje a pěstí do žaludku a posléze i obuškem do chodidel, přičemž měl zavázané oči“⁷²), kdy se obžalovaní nezřídka k těmto skutečnostem přiznávali. V případě Kopeckého vyšetřovatelé používali hrozbu zatčení a odsouzení manželky a výhrůžku hrozivého osudu dětí.⁷³

⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces: "M. Horáková a spol."*. S. 5

⁷¹ BOLTON, Jonathan. *Worlds of dissent: Charter 77, the Plastic People of the Universe, and Czech culture under communism*. S.77.

⁷² *Státní ústřední archiv, fond komise 1955-1957, sv. 21, a.j. 478*. S. 8

⁷³ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces: "M. Horáková a spol."*. S. 116

3. Charta 77

V této kapitole se podíváme na *Chartu 77* – jak a proč vznikla, kdo ji podepsal, jaká na ni byla reakce a jaký byl její vliv. *Charta 77* byla přímou odpovědí na počínání režimu.

„*Charta 77 usilovala o dodržování lidských práv v naší zemi a v tomto úsilí nakonec uspěla.*“ – Kamila Bendová⁷⁴

Charta 77 (dále jen *Charta*) byla oficiálně založena 1.1. 1977⁷⁵, kdy bylo vydáno *Prohlášení Charty 77*, ve kterém bylo explicitně stanoveno, vůči čemu se chartisté vymezují. Uvádí přesné části Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ke kterým se ČSSR zavázalo, ale nedbalo jich. Tyto Mezinárodní pakty byly 13.10.1976 vydány ve Sbírce zákonů ČSSR. Oba pakty byly řádně podepsány již v roce 1968 a byly stvrzeny v Helsinkách roku 1975, následně vstoupily v platnost 23.3.1976, avšak i po podepsání, stvrzení a publikaci ve Sbírce zákonů se jimi ČSSR a její orgány neřídily.⁷⁶

Právě nedodržování mezinárodních úmluv vedlo občany ČSSR, zakladatele *Charty* či pozdější signatáře, k tomu, aby proti tomuto jednání státu veřejně vystupovali, a to jak v Československu, tak v exilu. Při této činnosti byli vystaveni neustálému nebezpečí represivního aparátu ČSSR, zejména orgánu Státní bezpečnosti (StB).⁷⁷

Chartisté v *Prohlášení Charty 77* uvádí, že za nedodržování lidských a občanských práv je zodpovědná zejména politická a státní moc, ale nejen ona. „Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany.“⁷⁸ A právě tento pocit spoluzodpovědnosti přivedl občany, pozdější chartisty, k myšlence založení *Charty 77*. Na *Prohlášení* byly samozřejmě navázány i činy, kdy se lidé, kteří *Chartu* podepsali, přihlásili k „spoluzodpovědnosti za nápravu tohoto stavu“⁷⁹.

⁷⁴ BENDOVIÁ, Kamila. *Význam Charty 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 21

⁷⁵ Význam založení *Charty* byl umocněn tím, že rok 1977 byl vyhlášen rokem „práv politických vězňů, v němž má bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsinek.“ – *Prohlášení Charty 77*

⁷⁶ *Prohlášení Charty 77*

⁷⁷ V dalších částech této práce ukážeme na konkrétních příkladech, čemu byli signatáři či sympatizanti s *Chartou* vystaveni.

⁷⁸ *Prohlášení Charty 77*.

⁷⁹ HEJDÁNEK, Ladislav. *Beseda informací o Chartě 77*. In: *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. S. 130

Charta tímto postojem demonstrovala nejen „svou nepoddajnost, ale především vysoké morální *niveau* svědčící o tom, že Češi a Slováci sdílejí duchovní a mravní hodnoty euroatlantické civilizace a že jejich násilné včlenění do sovětského systému je jen dočasnou deviací.“⁸⁰ Což dávala najevo nejen svým občanům, ale také exilu.

Již v *Prohlášení* je uvedena (někdy vyčítaná⁸¹) obecná roztržštěnost názorů a přesvědčení chartistů: „CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě“⁸². *Charta* vznikla čistě za účelem boje za lidská a občanská práva, není tedy divu, že se její signatáři či sympatizanti odlišovali v dalších přesvědčeních, ať už to byli demokraté (Havel), marxisté (Uhl) či dříve vyloučení komunisté (Mlynář), kteří své vyloučení ze strany vnímali jako nespravedlnost. Již z této deklarace volného seskupení lidí vyplývá i další charakteristika, kterou je, že: „CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.“⁸³ Je tedy chybné *Chartě* rozumět jako hierarchicky organizované instituci⁸⁴.

Cílem *Charty* se stal obecný zájem ochrany lidských a občanských práv. Prostředkem mělo být upozorňování na konkrétní případy porušování práv, příprava jejich dokumentace a návrhy řešení, případně působení v pozici prostředníka v konfliktních situacích.

To, jakou následně byla píše Palouš: *Charta* se stala nejen „reprezentantem pouhé reklamace občanských práv, nechápe občanská práva jako samozřejmý nárok a vlastnictví, které může být uzmutu, nýbrž celou svou zaměřeností vidí jako prius občanské závazky a povinnosti vstoupit do politické hry a zastat se spravedlnosti, slušnosti, lidskosti, dobra, právnosti, zastat se nespravedlivě pronásledovaných, a tím vším tvořit svobodné občanství. Nikoli nejprve mít k dispozici svobodu a právo, nýbrž

⁸⁰ HRUBÝ, Karel. *Dialog Charty 77 s exilem*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 51

⁸¹ Výčet námitek nabízí Cuhra: „nepolitická politika, bývalí komunisté, underground jako nepřijatelný spojenec, naivita dožadovat se dodržování zákonů“ – CUHRA, Jaroslav. *Nezávislé aktivity v Československu a Charta 77*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 99

⁸² *Prohlášení Charty 77*

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ URBÁNEK, Zdeněk. *Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 189

vytvářet svou angažovaností předpoklady pro občanství, to je étos Charty 77 od počátku po celých dvanáct let jejího působení.“⁸⁵

3.1. Prohlášení Charty 77 a Mezinárodní pakty

V tomto oddíle uvádíme části Mezinárodních paktů, ke kterým se autoři *Prohlášení Charty 77* (dále jen Prohlášení) vyjadřují, a uvádí, že jsou porušovány, a jak sami uvádí, přijetí Mezinárodních paktů tedy existovalo „jen na papíře“⁸⁶.

Wágnerová k paktům (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech) píše, že právě Sovětský blok přijetí těchto paktů prosazoval. K tomu došlo z toho důvodu, že považoval za základní stavební kámen třídně definovaný proletářský kolektiv a nikoli jednotlivce. Nejen skrze tyto pakty chtěl dosáhnout vítězství proletariátu nad buržoazií. V praxi to vedlo k tomu, že hospodářská, sociální a kulturní práva byla nadřazována nad právy lidskými.⁸⁷

Tuto myšlenku můžeme rozvinout v pojetí rozdělní na Západ a Východ, kdy Západ byl více angažovaný v oblasti lidských, občanských a politických práv a Východ (SSSR) zdůrazňoval právě hospodářská, sociální a kulturní práva. Podporou Paktů SSSR poukazoval na důležitost ekonomické a sociální spravedlnosti a zároveň se mohl (do určité míry) stavět proti *vykořisťujícímu* Západu.

Wágnerová výše uvedené tvrzení zdůvodňuje marxistickou filosofií, o která říká, že lidská práva nejsou člověku dána jeho lidstvem, ale propůjčuje mu je stát, a to základě jeho kvality ve společenských vztazích a kvality společenských poměrů.⁸⁸

3.1.1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Tento Mezinárodní pakt je jedním ze stavebních kamenů mezinárodní smluvní ochrany lidských práv. Jak to však bylo s jeho dodržováním v Československu?

Jako iluzorní je uvedeno právo na svobodu projevu.

⁸⁵ PALOUŠ, Radim. *Československo a zlom věků*. In: *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. S. 181

⁸⁶ *Prohlášení Charty 77*

⁸⁷ WÁGNEROVÁ, Eliška. *Nesmysl na chůdách, nebo usilování o spravedlivá politická řešení*. In: *Lidská práva (ne)smysl české politiky?*. S. 230-231

⁸⁸ Tamtéž. S. 230-231

„Článek 19

1. Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.
2. Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem (...)⁸⁹

Pokud by toto právo bylo funkční a bylo dodržováno, nemohlo by docházet ke stíhání, vyslýchání a mučení signatářů *Charty*.

Právě kvůli nedodržování výše zmíněného práva nebyl text *Charty* dostupný běžným občanům. S textem se obyvatelstvo „mohlo seznámit jen prostřednictvím západních rozhlasových stanic“⁹⁰(Urbánek uvádí Svobodou Evropu, Hlas Ameriky a BBC⁹¹), nikoli domácích.

Prohlášení bylo očerňováno, v *Rudém právu* vyšel, v reakci na Prohlášení, 12.1. článek s názvem: *Ztroskotanci a Samozcanci* a režim vůči *Prohlášení* zaujal dosti represivní vztah.

Uplatňování tohoto práva v ČSSR probíhalo soudně i mimosoudně, kdy docházelo ke kriminálním obvinění, např. proces s členy skupiny Plastic People of the Universe nebo následné procesy se signatáři *Charty*.

V návaznosti na Článek 19 chartisté píší: „Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních.“⁹² S tímto znemožněním práce v oboru a dalšími postihy souvisí i svoboda od strachu, uvedená v Preambuli; v ČSSR zejména strach z projevení názorů.

Celkově byla svoboda projevu omezena režimem. Jakýkoli politický, filosofický i vědecký názor byl podroben cenzuře a nemohl být zveřejněn, pokud se vymykal úzkému rámci politické ideologie. Možnost kritiky byla vyloučena. Naopak byla v praxi realizována lživá obvinění a následná diskriminace občanů, což odporuje dalšímu článku paktu:

⁸⁹ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*

⁹⁰ GRUNTORÁD, Jiří. *Charta 77 (bojovala) proti režimu*. In: *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. S. 218

⁹¹ URBÁNEK, Zdeněk. *Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 189

⁹² *Prohlášení Charty*

„Článek 17

1. Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.

2. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.“⁹³

První bod je porušován tím, že lidé byli kontrolováni nejrůznějšími způsoby, např. odposlech telefonů a bytů, kontrola pošty nebo domovní prohlídky.

V bodě dva tedy zejména útoky na čest a pověst ze strany státu, a s tím spojená nemožná ochrana proti takovým útokům. S tímto článkem souvisí i:

„Článek 14

1. Všechny osoby jsou si před soudem rovny. Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu. (...)

3. (...) g) nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.

(...)

Článek 26

Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakáže jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a s účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu.“⁹⁴

Toto právo je zcela vyloučeno. Občané byli často vyslýcháni velmi dlouhou dobu, byli buzení uprostřed noci, a byl na ně vyvíjen nátlak, a to psychický i fyzický, aby se přiznali nebo svědčili o někom jiném. Chartisté v *Prohlášení* píší: „ve věznicích se s (...) odsouzenými lidmi zachází způsobem, který porušuje lidskou důstojnost vězňů, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.“⁹⁵ Co se týče spravedlivosti soudů, ta

⁹³ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ *Prohlášení Charty 77*

byla často mizivá, vizte např. procesy, trvající pár minut, nesmyslné tresty ad. Občané byli před zákonem, a to nejen v soudních procesech, diskriminováni na základě svého (politického) přesvědčení, ale i náboženského vyznání, k čemuž se vztahuje:

„Článek 18

1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováním obřadů a vyučováním. (...)“⁹⁶

Tento článek byl porušován postihováním projevu náboženského vyznání, potlačováním výuky náboženství nebo oklešťováním činnosti duchovních.

Dalšími porušovanými články jsou:

„Článek 21

Uznává se právo na pokojné shromažďování. (...)

Článek 22

1. Každý má právo na svobodu sdružovat se s jinými, i právo zakládat na ochranu svých zájmů odborové organizace a přistupovat k nim. (...)“⁹⁷

Tyto články se týkají práva na shromažďování a možnosti vyjádření nesouhlasu např. prostřednictvím demonstrace. Jak je uvedeno v *Prohlášení*: „Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoliv omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávku“^{98,99} Signatáři se v tomto ohledu dále odkazují na články:

„Článek 25

(...)

⁹⁶ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ *Prohlášení Charty 77*

⁹⁹ Dále k právu na stávku v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech čl. 8 bod 1.

a) podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců;

b) volit a být volen v pravidelných volbách, jež se budou konat na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním zabezpečujícím svobodu hlasování (...)¹⁰⁰

V ČSSR nebylo téměř možné se zapojovat do běhu veřejného prostoru, zejména, pokud by občan vystupoval v opozici vůči vedoucí straně. Stejně tak bylo narušeno hlasovací právo, kdy byl omezen aspekt tajného hlasování (v případě, že šel občan za plentu, byl ihned zaznamenan jako potenciálně problémový).

Prohlášení mimo jiné upozorňuje i na omezení pohybu dle:

„Článek 12

(...)

2. Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní.¹⁰¹

V ČSSR bylo toto právo porušováno pod záminkou ochrany národní bezpečnosti¹⁰². Omezené cestování se netýkalo jen občanů Československa, ale byl korigován i vstup občanů ostatních zemí skrze manipulace s vízy, kdy byl odpírán vstup do ČSSR na základě styku s „osobami u nás diskriminovanými“¹⁰³.

3.1.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech je druhým ze stavebních kamenů mezinárodní smluvní ochrany lidských práv.

„Čl. 13.

1. Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na vzdělání. (...) Souhlasí, že se vzdělání má umožnit všem osobám (...)¹⁰⁴

V ČSSR bylo lidem odepíráno vzdělání (studium) z důvodu jejich názorů nebo kvůli názorům jejich rodičům (na základě kádrových posudků). Což vyvolává další strach,

¹⁰⁰ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.*

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Opět poukazujeme na fakt, že tento bod byl pro celý SSSR problémovým.

¹⁰³ *Prohlášení Charty 77*

¹⁰⁴ *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*

a sice strach projevit svůj názor kvůli pravděpodobnosti ztráty možnosti získání vzdělání (a následně práce v oboru).

V tomto paktu se nachází ještě jeden významný článek, o kterém jsme psali již v předchozím oddíle v souvislosti s právem na shromažďování, toto právo upravuje i Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, zde:

„Čl. 8.

1. Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují zajistit:

a) právo každého na zakládání odborových organizací a právo přistupovat do odborových organizací podle vlastního výběru, podléhající pouze stanovám příslušné odborové organizace, k uplatňování a ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů. (...)

d) právo na stávkou za předpokladu, že je vykonáváno v souladu se zákony příslušné země.“

Jak jsme již psali výše, v ČSSR bylo aktivně zamezováno shromažďování, tím spíše tedy možnostem vzniku odborů a stávkám.

3.2. Cesta Charty 77

Charta 77 vznikala v letech 1976-1977, kdy bylo 1.1. 1977 vydáno *Prohlášení Charty 77*, čímž se uvedla na veřejné scéně. Lidi v *Chartě* spojovala jedna idea: obrana lidských a občanských práv. Podle Prečana se její program stal zcela legálním a legitimním¹⁰⁵ na základě toho, že Československo nedodržovalo mezinárodní pakty, které samo ratifikovalo a vydalo ve Sbírce zákonů.

Ve spojitosti se vznikem *Charty 77* se často hovoří o hudební skupině *The Plastic People of the Universe*¹⁰⁶, zejména o soudním procesu s touto skupinou. Jejich roli a procesu se budeme věnovat později v samostatné podkapitole.

Nyní se budeme věnovat interpretacím příběhu *Charty* vybraných osobností, které nejsou notoricky známé jako např. Václav Havel nebo Petr Uhl, a to: Vilému Prečanovi, Jamesu F. Pontusovi a Jiřímu Gruntorádovi.

¹⁰⁵ PREČAN, Vilém. *Průzkumné dílo Charty*. In: *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci – dokumentace*. S. 108

¹⁰⁶ Lidově „Plastici“

Prečan *Chartě 77* přisuzuje velkou roli, když píše: „Chartou započala, přicházející na ‚holubičích nožkách‘, epocha politiky, směřující k obnově občanské společnosti, demokracie a právního řádu založeného na zákonnosti vycházející z bezvýhradného uznání lidských a občanských práv. Aktivity Charty 77 realizující princip spoluodpovědnosti občana za obecné poměry představovaly svéráznou morální revoluci: vyznačily počátek všeobecné občanské emancipace.“¹⁰⁷

Prečan *Chartu* charakterizuje z mnoha pohledů. Její příběh popisuje jako příběh „činu, který se zrodil z pohnutek morálních a stal se činem politickým; příběhem občanské iniciativy (...) stala se nejradikálnější možnou výzvou (...) režimu.“¹⁰⁸. Dále píše, že je příběhem odkazu filosofa Jana Patočky, který lidem ukázal, že existují věci, pro které stojí za to trpět i žít a také se zastat mladých zpěváků (The Plastic People of the Universe, DG 307).

Dalším příběhem je společenství lidí, které bylo odhodláno, vypráví příběh společenství, které reflektovalo svou práci a hledalo cestu k naplnění předsevzatého cíle. Mimo jiné oceňuje mladé lidi, kteří se rozhodli přihlásit se k *Chartě*, „byť právě oni byli pro režimní represí nejnadnější terčem.“¹⁰⁹.

Dále uvádí pohled příběhu mezinárodní solidarity a spolupráce mezi domovem a exilem. Neopomíná ani příběh návratu Československa na politickou mapu.

V závěru své analýzy příběhu *Charty* uvádí příběh „formování politické elity, která byla s to splnit v rozhodující chvíli dějinný úkol: reprezentovat sebeosvobozující vzepětí občanů a postavit se do čela politického převratu, sjednotit síly po desetiletích aktivního disentu se všemi, kdo se do hnutí odporu proti totalitarismu zapojili v průběhu roku 1989 nebo až v okamžiku, kdy se režim hroutil“¹¹⁰.

Odlíšný pohled nám nabízí Pontuso, který cestu *Charty* popisuje jako cestu od bezdomovce přes sirotka po Zlaté dítě. O *Chartě* píše jako o Bezdomovci z toho důvodu, že lidé na Západě, kteří o situaci v ČSSR věděli a zároveň byli obeznámeni s *Chartou* a sympatizovali s ní, si neuvědomovali, jak by společenství mohli pomoci:

¹⁰⁷ PREČAN, Vilém. *Úvodní slovo*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 12

¹⁰⁸ Tamtéž. S. 12

¹⁰⁹ Tamtéž. S. 12

¹¹⁰ Tamtéž. S. 13

„jak pomoci disidentům, a přitom nevyprovokovat jadernou válku – to bylo jádro našeho problému“¹¹¹.

Sírotkem Charta byla, protože na Západě nikdo zcela nepřijal její zásady, problematický byl pro pravici „buřičský extremismus“ a pro levici zase „jednoznačný antikomunismus“. Zlatým dítětem se pak pro Západ podle Pontusa stala, jelikož se stala symbolem správné taktiky studené války.¹¹²

Pohled Gruntoráda bychom zde zmínili jen velmi stručně. Ve svém článku *Charta 77 (bojovala) proti režimu* poukazuje na lavinu, která se po zveřejnění¹¹³ Charty 77 strhla. Agresivní režimní proti-kampaň měla dvojí důsledek – na jednu stranu vzbudila strach a zastrašovala obyvatelstvo, které podepisovalo rezoluce proti *Chartě*¹¹⁴. Druhá (menší) část občanů však hledala způsoby, jak naopak *Chartu* podepsat. Nárůst signatářů tak *Charta* zaznamenávala i přes silné represe. „Do konce roku 1977 takto vyhlásilo režimu válku 700 lidí.“¹¹⁵

3.2.1. Rudé Právo a reakce na Chartu 77

Rudé právo vydalo více článků, vyjadřující se k Chartě 77. nebyly však na titulní straně. Jako příklad můžeme uvést již zmíněný článek: *Ztroskotanci a samozvanci* z 12.1.1977 a článek *Jednomyslné odsouzení rozkladné činnosti hrstky samozvanců: Socialismus je naše pevnost*,¹¹⁶ který v této kapitole rozebereme.

Autor článku¹¹⁷ označuje *Chartu 77* za „poklonkující pomahače zahraniční reakce a zatvrzelé antikomunisty,“ kteří mají za cíl rozvrat společnosti ve prospěch buržoazie, přičemž toho chtějí docílit pošpiněním všeho, čeho pracující lid za generace dosáhl.

Jako příklad odporu společnosti vůči těmto „ztroskotancům a samozvancům“ autor uvádí kolektiv výzkumné vývojové základny Českých závodů motocyklových ve Strakonících,

¹¹¹ PONTUSO, James F. *Ohlas disentu: Jak si Charta 77 získala Západ. Abstrakt*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 67

¹¹² Tamtéž. S. 67-68

¹¹³ V západních rozhlasových stanicích

¹¹⁴ Často byli lidé rezoluce nuceni podepisovat společně s výplatní páskou. – WILKE, Manfred. *Das erste Jahr der Charta 77 in der SPIEGEL – Berichterstattung*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 107

¹¹⁵ GRUNTORÁD, Jiří. *Charta 77 (bojovala) proti režimu*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 218

¹¹⁶ *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. | Digitalizovaný archiv časopisů | RudePravo/1977/1/14. S.1-2.*

¹¹⁷ Autor je podepsán zkratkou hk, nepodařilo se mi dohledat jméno redaktora.

kde 64 dělníků a 57 techniků odsoudilo *Prohlášení Charty*, a naopak se postavilo za KSČ, dále pokračuje, že chartisté se snaží Československo přivést na scestí, stejně jako v roce 1968. Další rozhořčené občany uvádí autor z Elektromontážních závodů Praha, Jihoslovenské celulózky a papírny Štúrovo nebo z Železáren a strojíren Klementa Gottwalda ve Vítkovicích.

Odporem pracujících vůči chartistům jsou dle autora „úspěchy mírumilovného budování našeho státu“¹¹⁸. Dále poukazuje na *fakt*, že lidská práva jsou v Československu *plně respektována*. Chartisté jsou dle autora z velké části intelektuálové, kteří jsou odtrženi od pracujících.

Autor v textu cituje studentku právnické fakulty Helenu Braunerovou: „Odsuzuji pokus autorů demagogického hanopisu nazvaného *Charta 77*. Mohu odpovědně prohlásit, že nám, mladým, poskytuje náš stát veškeré podmínky k získání i nejvyššího vzdělání. Po dokončení vysoké školy se nemusíme obávat nezaměstnanosti jako mnozí naši kolegové v západních zemích, kteří často marně hledají přiměřené místo, aby mohli uplatnit nabytou kvalifikaci.“¹¹⁹.

Další citovaní jsou např. prof. Dr. Ján Kvasnička z Univerzity Komenského v Bratislavě, který *Chartu* označuje za: hrstku izolovaných nepřátel. Doc. Oldřich Vykypěl komentuje, že chartisté představují novou pomlouvačnou kampaň, která se setkává s rozhořčením ve všech vrstvách obyvatelstva. Chartisté jsou odsuzováni i dalšími: Mikulášem Litvákem, Bratislavskými Závody těžkého strojírenství, prof. Jiřím Pauerem, Václavem Švorem ad.

Autor článku si dal záležet na tom, aby v textu citoval velké množství *důvěryhodných lidí*, kteří *Chartu* odmítají. Mezi citované můžeme dále počítat studentku právnické fakulty, rektora univerzity, ředitele České filharmonie, šéfa činohry Národního divadla ad.

Ke konci článku autor píše: „Dostáváme do redakce záplavu stanovisek z veřejných schůzí, výrobních porad, shromáždění; zní v nich pevné odhodlání pokračovat v práci pro socialismus a nedat se zmást.“¹²⁰ A opět uvádí dlouhý seznam závodů a družstev, o která

¹¹⁸ *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. | Digitalizovaný archiv časopisů | RudePravo/1977/1/14. S.1.*

¹¹⁹ Tamtéž. S. 2

¹²⁰ Tamtéž. S.2

se jedná, např. Praga Strašnice, JZD Prvního Máje ve Štáhlavech, doly v Libušíně a Ostravě, ale i např. Profesory Univerzity Karlovy v Praze.

3.3. Underground

Underground a jeho (nejen) literatura reprezentuje odpor vůči režimu. Underground nepředstavují pouze *náhodní* jednotlivci, nýbrž je to více či méně volné seskupení osob, které zastává podobné hodnoty a zkušenosti – podobně jako *Charta*.

Mezi významné osobnosti Undergroundu se řadí zejména signatáři *Charty 77* a samozřejmě členi undergroundových hudebních skupina, např. Plastic People of the Universe.

3.3.1. The Plastic People of the Universe

V této podkapitole se blíže zaměříme na hudební skupinu The Plastic People of the Universe – jakou hráli roli u zrodu *Charty* a proč jsou s ní spojováni. Pro zkrácení zde budeme užívat lidovějšího, avšak již zažitého označení této skupiny: *Plastici*.

Plastici se vyznačovali svou neposlušností vůči ideologii a normalizaci – i z toho důvodu byli, zejména, u mladé generace populární, své příznivce si našli však i u střední a starší generace – a to u svobodomyšlnějších lidí.

Plastici měli po jistou dobu licenci veřejně vystupovat, avšak jejich texty, obsahující proti-normalizační slova je tuto licenci stála. Hráli na soukromých příležitostech jako byly svatby, pohřby, narozeniny ad. Lidé na jejich vystoupení stále přicházeli, termíny jejich vystoupení se roznesly. Stejně, jako se tato skutečnost roznesla lidem, tak se tato informace dostala i ke stranickým orgánům a státní moci. „Napřed se Státní bezpečnost chovala zdrženlivě. Ale když se do vísky o třech stech číslech shromáždilo tisíc příznivců Plastiků, zdálo se to státně placeným obráncům stranické moci příliš.“¹²¹ Příznivci byli pochyťáni, šest členů skupiny bylo zatčeno, čtyři z nich byli postaveni před soud¹²². Dva členové vyvázli s podmínkou, avšak zbylí dva dostali tresty dva a čtyři roky odnětí svobody.

¹²¹ URBÁNEK, Zdeněk. *Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 187

¹²² Soudní proces probíhal 21. – 23. září 1976

Havel k atmosféře v prostorách soudu píše, že byla předobrazem *Charty 77*. Byla to „atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolávané vědomím společné věci a společného ohrožení (...)“¹²³.

Již před soudem vznikla početná skupina¹²⁴, která sbírala podpisy, které měly být poslány prezidentovi republiky, ústřednímu výboru strany a dalším institucím. Pohrůžka rozhlášení do světa zůstala bez odpovědi. „Bylo to tedy rozhlášeno. V odvolávacím řízení byly tresty sníženy, nikoli však zrušeny. Výhra zůstala dílčí.“¹²⁵ Z této dílčí výhry se stala výhra úplná – právě díky Plastikům se shromáždili intelektuálové a už se nerozešli. Zrodila se myšlenka a smysl pro spravedlnost a svobodu. Plastici zapříčinili vznik seskupení *Charty*. Zde bychom uvedli, dnes již legendární, otázku Jana Patočky¹²⁶, kterou položil, když podepisoval protest proti útlaku Plastiků: „Vy to můžete poslouchat?“¹²⁷ na čemž nezáleželo, když šlo o dodržování lidských práv.

Z výše uvedeného vyplývá, že se obraz vlivu *Plastiků* v lidském povědomí uchoval v souladu s historickými skutečnostmi (na základě odborné a vzpomínkové literatury) a nebyl pokřiven vlivem času.

3.3.2. Samizdat

Samizdat, část undergroundu, nepředstavoval pouze texty, ale byl komunikací mezi jeho členy, a to ať už v organizovaných seskupení či těch neorganizovaných. Tato seskupení se tvořila právě kolem čtených/psaných samizdatových textů. Samizdat fungoval podobně jako klub, do kterého člověk musel dostat pozvánku a byl určen jen spolehlivým a důvěryhodným osobám. Při předávání textu dalšímu čtenáři jste si museli být druhým člověkem jisti.

Příkladem undergroundového časopisu je VOKNO. Pokud někdo chtěl v časopise publikovat svůj článek, využil k doručení svého textu stejnou cestu, jakou text dostal (tedy ho předal člověku, od kterého vydání obdržel).¹²⁸

¹²³ HAVEL, Václav. *Jak se zrodila Charta 77*. In: *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. S. 17

¹²⁴ Byli v ní zastoupeni reformní komunisté, nekomunisté i intelektuální elita.

¹²⁵ URBÁNEK, Zdeněk. *Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 187

¹²⁶ Položil ji Zdeňkovi Urbánkovi.

¹²⁷ URBÁNEK, Zdeněk. *Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 187

¹²⁸ BOLTON, Jonathan. *Worlds of dissent: Charter 77, the Plastic People of the Universe, and Czech culture under communism*. S. 107

Stejně jako samizdatové časopisy se šířil i text *Charty 77*.

3.4. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných založili nejaktivnější členi *Charty*, ale pod *Chartu 77* nespadal. Pažout uvádí vysvětlení, kdy jedním z hlavních důvodů proti začlenění VONS pod *Chartu*, byla skutečnost, že se o VONS nemluvílo již v *Prohlášení Charty 77* a také, že *Charta* byla iniciativou, nikoli organizací s pevnou strukturou.

Nezávislá iniciativa VONS byla ustanovena v dubnu roku 1978 a „jejím cílem bylo sledovat případy osob, které byly trestně stíhány nebo vězněny za projevy svého přesvědčení nebo se staly obětmi policejní a justiční svévole.“¹²⁹ Následně měl VONS za cíl těmto osobám pomáhat jak právním zastoupením, tak zprostředkováním pomoci (např. finanční nebo potravinová) a zároveň o těchto procesech informovat domácí i zahraniční publikum. V letech 1978-1989 bylo vydáno přes 1200 sdělení¹³⁰.

Stejně jako *Charta*, tak ani VONS nebyl pro režim pohodlný, a tak 29. května 1979 podnikla StB zátah, na základě kterého bylo několik členů (Otta Bednářová, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Václav Havel a Petr Uhl) v říjnu¹³¹ téhož roku odsouzeno k nepodmíněnému trestu odnětí svobody¹³², další členové strávili několik měsíců ve vazbě¹³³. (Gruntorád uvádí, že v roce 1979 bylo uvězněno celkem deset členů VONS¹³⁴.)

O tomto zásahu proti VONS, potažmo i proti *Chartě* bylo informováno v mnoha zahraničních médiích na Západě a následně bylo proti tomuto aktu vyjádřeno mnoho nesouhlasů např. od Evropského parlamentu, Papeže Jana Pavla II nebo mezinárodních organizací jako Amnesty International ad. Pažout uvádí, že se proti tomuto kroku vyjádřily i některé komunistické strany, a to v Itálii, Španělsku, Francii nebo Velké

¹²⁹ PAŽOUT, Jaroslav. *Mezinárodní solidarita s perzekuovanými signatáři Charty 77*. In: *CHARTA 77 – OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 156

¹³⁰ Sdělení obsahovala zejména popis případu a životopisné údaje stíhaného.

¹³¹ Městským soudem v Praze, v prosinci rozsudek potvrdil Nejvyšší soud.

¹³² Procesu s uvedenými se navíc nemohli účastnit běžní občané – přístup byl povolen jen rodině a několika přátelům (dohromady asi 13 lidí) – nikdo jiný nesměl být přítomen. Novináři, právníci, a další neměli šanci se k soudnímu jednání dostat. Pro přítomné platil zákaz dělat si poznámky, z toho důvodu byla manželka Uhla vyvedena ze soudní síně. (JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Charta 77 a právní stát*, S. 57)

¹³³ PAŽOUT, Jaroslav. *Mezinárodní solidarita s perzekuovanými signatáři Charty 77*. In: *CHARTA 77 – OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 157

¹³⁴ GRUNTORÁD, Jiří. *Charta 77 (bojovala) proti režimu*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 217

Británii.¹³⁵ Na popud onoho zásahu byly pořádány demonstrace, např. ve Stockholmu, kde se objevovala hesla jako: „Rusové ven z Československa“ nebo „Chartu 77 neumlčíte“.¹³⁶ Další demonstrace se konaly v Londýně, Vídni nebo v Paříži.

Rozsudek byl jednoznačně odsouzen a byl a je považován za porušení základních lidských práv, a tedy i porušením Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který, jak jsme již psali, byl součástí československého právního řádu.

I přes demonstrace a negativní náhled (zejména) Západu na ČSSR se režimu povedlo disident oslabit, ovšem jen dočasně. Ihned po zatýkání členů VONS se přidalo 12 nových členů a činnost Výboru tak mohla pokračovat.

Celkově vzato režim dosáhl toho, že „se svým postupem (...) ještě více zdiskreditoval v očích světové veřejnosti a zvýšil u ní zájem o problematiku ochrany lidských a občanských práv v Československu i v celé východní Evropě.“¹³⁷

3.5. Příspěvky chartistů

Signatáři *Charty 77* věděli, že svým podpisem podstupují riziko. Uvědomovali si, že mohou přijít o práci, mohou být předvoláváni k výslechům, věděli, že dojdou nějaké újmy. Helena Klímové ve svém příspěvku ve sborníku *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech* uvádí statistiku, co signatáři *Charty* zažili: „výslechy (75 %), zadržení (61 %), nucená změna zaměstnání (44 %), domovní prohlídky (36 %), zhoršení zdraví (30 %), znemožnění studia vlastního či dětí, existenční postihy členů rodiny, různé omezování osobní svobody a fyzické napadání, nucená emigrace“¹³⁸, s tím vším se signatáři *Charty* potýkali.

Tento text bude inspirován či citován zejména z knihy *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*, kde samotní chartisté uvádějí svůj příběh, jedná se tedy o interpretaci vzpomínek. Ve většině příspěvků se objevuje jen jedna nebo pár událostí, nesmíme však zapomínat, že domovní prohlídky, výslechy, sledování ad. byly běžné a většina, ne-li všichni chartisté je podstoupili vícekrát.

¹³⁵ PAŽOUT, Jaroslav. *Mezinárodní solidarita s perzekuovanými signatáři Charty 77*. In: *CHARTA 77 – OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 157

¹³⁶ Tamtéž. S. 157

¹³⁷ Tamtéž. S. 160

¹³⁸ KLÍMOVÁ, Helena: *Kdo ta práva naplní?*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 83

3.5.1. Ivan Binar

„Podepsal jsem ji [Chartu 77] v pondělí 17. ledna 1977 na malý papírek: „Připojuji se k *Prohlášení Charty 77*“¹³⁹. Chartu Binar podepsal Ludvíkovi Kavínovi. Již 20. ledna byl Binar zatčen a převezen k výslechu. K výslechu byla přivedena i jeho žena a vyšetřovatelé se zajímali zejména o Silvestr 1976. Vyšetřovatelé totiž předpokládali, že vydání *Prohlášení* se připravovalo právě během Vánoc a Silvestra. Samozřejmě se také zajímali o Chartu samotnou. „Ostravští estébáci se snažili zabránit tomu, čemu už se zabránit nedalo.“¹⁴⁰

Binar se na základě hrozícího rizika, rozhodl z ČSSR odejít, měsíce však čekal na vyjádření SRN, a nakonec chartistům azyl nabídlo Rakousko¹⁴¹, kam odjel se svou rodinou 27. května 1977. Do Rakouska odjeli i další chartisté – někteří zůstali, někteří pokračovali dál.

3.5.2. Miloš Hájek

Hájek vzpomíná na události kolem založení *Charty*. Píše, že chartisté se na textu nemohli shodnout, „proto jsme požádali Havla o návrh a jeho text jsme přijali. Řadu lidí zklamal, nebyl tam požadavek odchodu sovětských vojsk. Mně to nevadilo. Já jsem už dříve neviděl smysl ve vytyčování tohoto požadavku, považoval jsem ho za splnitelný až po pádu normalizačního režimu. Řadu lidí zklamalo, že jsme nevyzvali k demonstraci.“¹⁴². Hájek osobně se obával, že by se demonstrace zúčastnilo příliš málo lidí, než aby byla efektivní, a proto tedy neviděl důvod k ní vyzívat. V textu si však sype popel na hlavu, když píše, že v tom neměl pravdu.

Za nápaditější považuje Hájek mládež, konkrétně České děti, které vyzvaly k diskuzi poblíž sochy sv. Václava. Z jádra diskuze se následně stala demonstrace, které se účastnili převážně mladí.¹⁴³ Mluvčí *Charty* se ale demonstrace neúčastnili, byli na policejních

¹³⁹ BINAR, Ivan. *Charta – moták demokratickému světu*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 26

¹⁴⁰ Tamtéž. S. 27

¹⁴¹ Velkorysá nabídka na poskytnutí azylu všem chartistům přišla z Rakouska od tehdejšího kancléře Bruna Kreiského.

¹⁴² HÁJEK, Miloš. *Vzpomínání na všední dny mluvčího Charty*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 38-39

¹⁴³ Hájek ve svém textu píše, že se demonstrace účastnilo 50 000, redakce však přidává poznámku, že podle ověřených informací se demonstrace zúčastnilo méně než 10 000 lidí.

stanicích. Akce Českých dětí chartisty šokovala – nejen její rozsah, ale hlavně skutečnost, „že společnost zdaleka není tak pasivní, jak jsme se domnívali“¹⁴⁴.

3.5.3. František Kautman

Kautman ve svém příspěvku píše o represích, které byly vůči němu vykonávány. Zmiňuje např. událost, kdy s ním po přeložení 1 200 stran byla rozvázána smlouva bez nároku na honorář.¹⁴⁵

Charta 77 byla pro Kautmana v první řadě „velikým a definitivním vnitřním osvobozením. Věděl jsem nyní bezpečně, že s tímto režimem nemám nic společného (...) narovnal jsem hřbet a od té doby jsem jej už nikdy nesklonil“¹⁴⁶ – sic věděl, že přichází o možnost publikovat a pracovat v oboru¹⁴⁷.

Kautman o *Chartě* hovoří jako o „posledním slov[u] národního umíření,“¹⁴⁸ kdy signatářští spojilo bývalé komunisty s demokraty. Příslušnost k *Chartě* je naučila toleranci a přinesla uvědomění, že důležitá je úcta k lidským právům, nikoli nenávisť či odpor vůči totalitnímu režimu.

Dále píše, že *Charta* „byla dokončením výchovy k zdravému individualismu“¹⁴⁹. Hovoří o jakémisi znovuprobuzení individualismu, kdy *Charta* byla hnutím, kdy každý jednal sám za sebe a přijímal za své jednání odpovědnost, zároveň z ní nikdo nebyl vylučován. A o tomto celku hodnot a přesvědčení píše jako o „nejlepší výchově k demokracii,“¹⁵⁰ která zároveň vedla ke kritickému myšlení, ověřování informací a nenechání se sebou manipulovat.

3.5.4. Jaroslav Mezník

Jaroslav Mezník se stal signatářem již v prosinci 1976. *Chartu* podepsal Jiřímu Müllerovi. Dle slov Mezníka bylo *Prohlášení* dost umírněné, a tak nečekal, že by vzbudilo rozruch: kampaní „proti *Chartě*, kterou spustily sdělovací prostředky, [byl] poněkud

¹⁴⁴ HÁJEK, Miloš. *Vzpomínání na všední dny mluvčího Charty*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 39

¹⁴⁵ KAUTMAN, František. *Co pro mě znamenala Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 76-77

¹⁴⁶ Tamtéž. S. 81

¹⁴⁷ Nadále však psal a byl činným v rámci samizdatu.

¹⁴⁸ KAUTMAN, František. *Co pro mě znamenala Charta 77*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 82

¹⁴⁹ Tamtéž. S. 82

¹⁵⁰ Tamtéž. S. 82

překvapen.¹⁵¹ Mezník pracoval jako pomocný dělník v továrně – nepočítal tedy s propouštěním. Byl připraven čelit zrušení podmínky a následnému pobytu ve vězení. Již v lednu, kdy byl odveden z továrny k výslechu, uvedl, že podepsal *Prohlášení Charty 77*. Byla učiněna domovní prohlídka, vyšetřovatelé s ním sepsali protokol, avšak byl propuštěn.

3.5.5. Vlasta Chramostová

Chramostová popisuje svůj návrat do Prahy po tom, co byla vyhlášena jména prvních 243 chartistů. Sama Chartu podepsala již během vánočních svátků Pavlu Kohoutovi.

Ihned po příjezdu zvonili příslušníci StB na dveře manželů Chramostových. Zatímco je Vlasta odbyla s tím, že právě přijeli, ať jim dají chvíli čas, se učila nazpaměť svá práva při výslechu. Následně StB oba převezla do Ruzyně k výslechu. V tu dobu již, jak Chramostová popisuje, byla u výslechu celá řada chartistů, neboť mnoho z výslechových místností bylo obsazeno. Co se však dělo během výslechu, ve svém textu neuvádí.

3.5.6. Václav Vrabec

Kolega Chramostové přináší detailnější svědectví o průběhu počinání StB.

Stejně, jako mnoho dalších signatářů byl Vrabec pozván k výslechu již po Novém roce. Pro Vrabce to nebylo poprvé. Tentokrát požadovali odpověď na otázku, proč *Chartu* podepsal a jak se k ní dostal. Po výslechu se přesunuli do Vrabcova domu, kde provedli domovní prohlídku¹⁵², které se účastnila tři auta Státní bezpečnosti. Prohlídka podle Vrabce netrvala dlouho, ale přesto bylo zabaveno několik časopisů, rukopisů a zápisník.

Po domovní prohlídce následovala prohlídka garáže a auta. Vrabec popisuje, že otevřel auto a z přihrádky nenápadně vyndal asi dvacet rukopisů *Prohlášení*, které uschoval do kapsy a během prohlídky je snědl. Prohlídky však nebyly u konce. Společně s StB se Vrabec přesunul na chatu, kde již čekala další auta StB. Na tomto místě Vrabec uvádí

¹⁵¹ MEZNÍK, Jaroslav. *Můj podpis Charty a jeho bezprostřední důsledky*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 106

¹⁵² Chartisté popisují domovní prohlídky s odstupem, avšak i ve Vrabcově textu se objevuje informace, dobře známá z filmových ztvárnění, kdy vyšetřovatelé *převrátili byt naruby*, tudíž po sléze zabral úklid velké množství času.

humorné události, kdy muži nosili majorovi, který prohlídku řídil, i knihy, které sami vydali.

Toto počínání příslušníků StB, které se několikrát opakovalo, samozřejmě neuniklo sousedům, kteří k Vrabcovi a jeho rodině změnili svůj vztah. Přestali s nimi navazovat kontakty a obecně se jich stranili. Postupem času pak byli donuceni na Vrabcovi donášet. Vrabec píše, že své sousedy chápal a nezlobili se na ně.

Jako další počin režimu Vrabec uvádí událost, kdy byl vyzván ke kontrole vozidla. Vozidlo bylo shledáno býti v pořádku, avšak mu byl přelomen občanský průkaz¹⁵³. Dále uvádí, že mu býval odebrán řidičský nebo technický průkaz, aby byl delší dobu bez auta, byl mu vypínán telefon, ad.¹⁵⁴

3.5.7. Mikoláš Chadima

Chadima ve svém příspěvku uvádí nenávistné útoky na chartisty, kterým čelili zejména během procesů. Uvádí např. ženu, se kterou se setkal u Městského soudu, která proces sledovala ze studijních důvodů. Dáma si neodpustila urážku: „Chartisti jsou všechno komunistický svině“¹⁵⁵, což by nebylo natolik do očí/uší bijící, kdyby se posléze přátelsky nebavila s agenty StB.

„Vy svině chartistický, konečně s vámi někdo zatočí... Vy židi smradlaví chartistický, provaz je pro vás málo.“¹⁵⁶ – z anonymních telefonátů.

Chadima uvádí i otázky, kterým byly vystavovány manželky signatářů, a to např.: „U koho a kde podepsal manžel Chartu 77?“¹⁵⁷ v různých variacích.

3.5.8. Co mi Charta 77 dala: anketa mezi chartisty

Chartisté se ve svých výrocích většinou shodují, že *Charta* je svým způsobem osvobodila a prostřednictvím *Charty* mohli vyjádřit sebe a svůj názor. Chartisté také zdůrazňují lidi, jejich osobnosti a přátelství, která se v seskupení utvářela. Někteří taktéž oceňují sympatizanty, kteří chartistům pomáhali, ať už to byli lékaři či lidé, kteří jim

¹⁵³ Podobné „malé“ schválnosti nebyly nijak ojedinělé.

¹⁵⁴ VRABEC, Václav. *Osvobozující role Charty*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 199-202

¹⁵⁵ CHADIMA, Mikoláš. *Charta 77 po dvaceti letech – zklamání?*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S 54

¹⁵⁶ Tamtéž. S 54

¹⁵⁷ Tamtéž. S 55

pomáhali materiálně. Mimo jiné označují prostředí *Charty* a její činnosti za dobrodružství.¹⁵⁸

3.5.9. Reakce Normalizace

O reakci normalizace jsme psali již výše (zejména v rámci příspěvků chartistů): zákaz činnosti, výslechy... tyto represivní zásahy byly z hlediska režimu pochopitelné: snažili se chartistům zabránit v jejich práci. Docházelo např. k odebírání řidičských průkazů nebo technických osvědčení vozů, občanských průkazů nebo odpojování telefonů, a to pod nejrůznějšími záminkami, aby byla chartistům znemožňována komunikace s ostatními a mobilita – snažili se je udržet na místě.

Již zmiňované odposlouchávání telefonů a bytů nebo sledování korespondence nebylo výjimečné ani před zveřejněním *Charty*. K těmto aktivitám se však posléze přidalo i fyzické hlídání a sledování, čímž byla omezována jejich (nejen domovní) svoboda. Stejně tak byla omezována svoboda nejen signatářů, nýbrž i těch, kteří s nimi byli ve styku – tito lidé byli legitimováni, fotografováni a vyslýcháni.¹⁵⁹

3.6. Jan Patočka

Jan Patočka patří k hlavním představitelům *Charty*. Byl jedním z jejích mluvčích, což ho posléze stálo zdraví, a nakonec i život. Právě z důvodu jeho důležitosti bychom mu chtěli věnovat tuto podkapitolu: jeho myšlení a postoje, které ho vážali s *Chartou 77*.

Jan Patočka vnímal lidská práva jako morální povinnost, nikoli jako stále narůstající seznam povinností a nároků. Tuto morální povinnost vnímal vůči sobě, své lidské přirozenosti i lidství, jako takovému. Z této povinnosti také prolomil mlčení, aby se zastal těch, jejichž lidská práva byla porušována, tj. zprvu hudební skupiny The Plastic People of the Universe a následně mnoha dalších lidí v rámci *Charty*.¹⁶⁰

Palouš pak k Patočkově postoji dále píše: „Nerespektováním lidských práv jednotlivců v jejich jurisdikci dnešní státy nejen porušují elementární základ společenské smlouvy

¹⁵⁸ Shrnutí postojů chartistů vychází z článku Heleny Klímové: *Kdo ta práva naplní?* In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 83-84.

Chartisté, kteří jsou v článku uvedeni: Františka Müllerová, Jan ?, V. B. Homolka, Rudolf Battěk, Petr Uhl, Miloš Rejchrt, L. Sokol, Ivan Lamper, další chartisté u svých odpovědí nejsou podepsáni.

¹⁵⁹ JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Charta 77 a právní stát*. S. 21

¹⁶⁰ PALOUSH, Martin. *Zoon logon echón. Několik komentářů k diskuzi o svobodě projevu*. In: *Lidská práva (ne)smysl české politiky?*. S. 207

ospravedlňující samu jejich existenci, ale i povinnost, kterou na sebe vzaly v současné fázi světových dějin vůči ostatním členům mezinárodního společenství. Svým podpisem pod mezinárodními smlouvami o lidských právech totiž státy (...) nad sebou uznávají vyšší autoritu, než jsou ony samy. V oblasti lidských práv jsou vázány nejen oportunně, podle pravidel politické vhodnosti a nevhodnosti... že jejich podpis znamená tu závazek, že politika podléhá právu a nikoli právo politice.“¹⁶¹

Jan Patočka se svými názory a přesvědčeními obyčejným lidem jevil jako muž s nerealistickými představami. Zatímco Československo *bojovalo* s totalitou, Patočka mluvil o sokratovské *péči o duši*¹⁶². Po Pražském jaru, ukončeném invazí spojeneckých vojsk, apeloval na občany, aby překonali svůj strach a začali nahlas říkat své názory a dávat najevo svůj nesouhlas, aby žili v jednotě se sebou samými, namísto přetvářky. Vyústěním těchto názorů bylo následně společenství chartistů, kteří se rozhodli nemlčet a stát vzpřímeně s *narovnanou páteří*.

Patočka apeloval na to, aby se lidé stali součástí věcí veřejných, převzali za ně zodpovědnost, věřil v sílu politické angažovanosti ve věcech obce a v *dobro* (v aristotelském smyslu).

3.7. Charta 77 a exil

„Vcelku byla Charta 77 přijata v exilu s nadšením jako otevřený projev nesouhlasu s potlačovatelskými metodami komunistického režimu a jako signál trvajících odporu proti sovětizovanému systému vůbec. (...) Byly tu ovšem také hlasy pochybující o smysluplnosti chartistického snažení.“¹⁶³ Naproti tomu se v československých masmédiích objevovaly desinformace, které obyvatelům zabraňovaly se na okolnosti kolem *Charty* dívat objektivně.

Německý časopis Spiegel informoval týden po vydání *Prohlášení*, o „čarodějnických honbách proti pražským obhájčům lidských práv“¹⁶⁴. Spiegel informoval o nucených podepisování rezolucí a zatýkání.

¹⁶¹ PALOUŠ, Martin. *Zoon logon echón. Několik komentářů k diskuzi o svobodě projevu*. In: *Lidská práva (ne)smysl české politiky?*. S. 207

¹⁶² Po celý život zůstal věrný filosofii.

¹⁶³ HRUBÝ, Karel. *Dialog Charty 77 s exilem*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 51

¹⁶⁴ WILKE, Manfred, *Das erste Jahr der Charta 77 in der SPIEGEL – Berichterstattung*. In: *Charta 77 očima současníků po dvaceti letech*. S. 107; v originále: *Hexenjagd gegen Prager Bürgerrechtler*

Naproti tomu Cajthaml ve svém textu referuje, že v oficiálních materiálech režimu, určených pro Západ bylo naopak popíráno, že by československé úřady trestně stíhaly signatáře nebo by byly vykonávány represe. Československé sdělovací prostředky, které měly dosah do zahraničí se skutečnosti snažily zlehčovat apelem na porušování práv v jiných částech světa (zejména západní Evropě a USA).

„Jistým vrcholem pokusů přenést kampaň proti Chartě 77 do zahraničí byla podivná tisková konference, která se uskutečnila 24. ledna 1977 v pražském hotelu Intercontinental.“¹⁶⁵ Na tuto konferenci byli vybráni pražští občané, kteří zahraničním novinářům sdělovali své rozhořčení nad *Chartou*, a naopak podporovali vedení komunistické strany.

O *Chartě 77* a celkově o českém myšlení z pohledu exilu (a významu Charty na Východě) píše Savrankyova. Podle ní byla Praha centrem svobodného myšlení již před invazí, a právě z pražské školy myšlení¹⁶⁶ vzešli myslitelé jako Alexander Bovin¹⁶⁷, Georgij Arbatov¹⁶⁸ nebo Karen Brutenc.¹⁶⁹ Savrankyova upozorňuje, že tito jednotlivci nebyli disidenti, ale měli ideu reformovat sovětský systém, aby byl lidský. Na tomto místě bychom rádi uvedli několik citací, které Savrankyova uvádí ve svém textu¹⁷⁰:

Anatoly Chernyaev¹⁷¹ údajně řekl své dceři: „Pamatuj si: spáchali jsme hrozný zločin. Nebudeme za to odpuštěni ani za sto let. Sestoupí to jako hanba na Rusy, na naši zemi a na naši historii.“

Lyudmila Alexeeva¹⁷²: „Naše naděje byly rozdrceny tanky v Praze.“

Yevgeny Yevtushenko¹⁷³: „Milý Leonide Iljiči! (...) Jsem hluboce přesvědčen, že naše akce v Československu je tragickým omylem.“

¹⁶⁵ CAJTHAML, Petr. *Charta 77 a komunistická propaganda*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 247

¹⁶⁶ Na základě pražského časopisu *Problémy míru a socialismu*

¹⁶⁷ Brežněvův mluvčí, později velvyslanec v Izraeli.

¹⁶⁸ Ředitel Ústavu pro USA a Kanadu Akademie věd

¹⁶⁹ SAVRANKYOVA, Svetlana. *Soviet Union and East European dissidents*. In: *CHARTA 77 – OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 255

¹⁷⁰ Tamtéž. S. 257-258

¹⁷¹ Člen ústředního výboru komunistické strany SSSR

¹⁷² Ruská historička a bojovnice za lidská práva

¹⁷³ Ruský básník, scénárista a režisér

3.8. Dokumenty

„Charta 77 vydala během své existence mnoho dokumentů pro režim nepřijatelných. Ani jejich holý výčet zde není možný, bylo jich celkem na 600, z toho několik desítek zásadních. Dokumenty Charty 77 se alespoň v prvních letech opisovaly v mnoha kopiích a šířily cestami samizdatu. Psací stroj byl nejdůležitější zbraní Charty 77, teprve v osmdesátých letech přibyla účinnější technika.“¹⁷⁴

K dokumentům patří otevřené dopisy nebo dokumenty určené federálnímu shromáždění, dále např. výzvy a stanoviska. Namátkou uvádíme několik dokumentů z roku 1977 např.¹⁷⁵:

Prohlášení k policejním akcím proti signatářům Charty 77 ve dnech 6.–7. ledna a poděkování za projevy solidarity doma i v zahraničí. Ze dne 8.1.1977

Dopis předsednictvu Federálního shromáždění, vládě ČSSR a tiskovým kancelářím o represivních akcích státního aparátu proti signatářům Charty 77 a o kampani proti Chartě v československých sdělovacích prostředcích. Ze dne 15.1.1977

Dopis vládě a Federálnímu shromáždění ČSSR s dotazy o platnosti mezinárodních paktů o lidských právech v Československu a právu usilovat o jejich realizaci. Ze dne 23.1.1977

Prohlášení k diskriminačnímu omezení práva na vzdělání mládeže v Československu. Z konce ledna 1977

Dopis Federálnímu shromáždění ČSSR o porušení československého právního řádu a procesních pravidel při soudním řízení s J. Ledererem, O. Ornestem, F. Pavlíčkem a V. Havlem. Ze dne 1.11.1977

A mnoho dalších.

3.9. Význam a vliv Charty

Charta se časem vypracovala natolik, že se stala součástí povědomí české společnosti, je součástí tradice, na kterou můžeme být hrdí.¹⁷⁶ Bendová hovoří o vyhraných bitvách

¹⁷⁴ GRUNTORÁD, Jirí. *Charta 77 (bojovala) proti režimu*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 219-220

¹⁷⁵ CÍSAŘOVÁ, Blanka a PREČAN, Vilém. *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989 (svazek 1)*.

¹⁷⁶ PREČAN, Vilém. *Úvodní slovo*. In: *CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI*. S. 11

Charty: bitvě o informační monopol, bitvě o demokratickou zahraniční veřejnost (tj. přesvědčení zahraničí o nespravedlivých procesech ad.) a také bitvě o občanskou statečnost.¹⁷⁷ Naproti tomu Bohumil Doležal ve svém příspěvku *Vliv Charty 77 na nynější českou politiku* tvrdí, že vliv *Charty 77* na českou politiku je zanedbatelný.¹⁷⁸

Jiří Vančura píše zejména o vlivu *Charty* na život chartistů a sympatizantů s *Chartou 77*. *Charta* těmto lidem přinesla pocit svobody a občanské důstojnosti a zároveň nejlepší, avšak zároveň existenčně možná nejtěžší léta. Oproti Doležalovi tvrdí, že *Charta* pokračuje i prakticky, a to v obecném mínění, kdy splývá s *Nadací Charty 77* a v důsledném „prosazování lidských práv, pomoci lidem v nouzi, vzájemném porozumění a toleranci jako předpokladu lidského soužití“¹⁷⁹.

Podobný pohled na význam *Charty* zastává i Vrabec, který za stěžejní podkládá zejména *Prohlášení Charty*, které podle něj sehrálo osvobozující roli. Její vliv a přínos spatřuje zejména ve výzvě k činu a v *napřímení páteře* signatářů. Zároveň represivní reakci režimu považuje za přínos *Chartě* – pomohla jí se zviditelnit jak doma, tak v zahraničí.¹⁸⁰

Otázkou však je, jaký význam měla a má pro řadové obyvatelstvo. Mnoho občanů o její existenci dlouho nevědělo a někdy se může zdát, že přešla pouze do učebnic dějepisu. Do dnešní doby se však *Charta 77* přeci jen *propsala*. Příkladem vlivu *Charty* v *současnosti* je Iniciativa „Jsme občané“ (2007), které bude věnovaná podkapitola na konci teoretické části.

¹⁷⁷ BENDO VÁ, Kamila. *Význam Charty 77*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 21-22

¹⁷⁸ DOLEŽAL, Bohumil. *Vliv Charty 77 na nynější českou politiku*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 30-33

¹⁷⁹ VANČURA, Jiří. *Poslední léta Charty*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 197

¹⁸⁰ VRABEC, Václav. *Osvobozující role Charty*. In: *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. S. 199

4. Konec komunistického režimu

Konec komunistického režimu přinesl světlo do života lidí v *nesvobodném* Československu. Občanům přinesl naději na dodržování lidských práv, svobodu voleb a volnějšího života bez strachu, že bude člověk zavřen za to, že *řekl něco proti režimu*. Musíme konstatovat, že uvolnění a svobodnější život opravdu nastal, ale v jedné z následujících kapitol si na příkladech ukážeme, že ani v dnešní České republice nejsou lidská práva výhradně dodržována.

Pád komunistického režimu v Československu nebyl osamocen. Společně s Československem padl i v dalších zemích SSSR: v Polsku, Maďarsku nebo NDR. Možnosti socialistického systému byly definitivně vyčerpány.

Nutno podotknout, že většina obyvatel v produktivním věku již neměla osobní zkušenost s velkou hospodářskou krizí nebo hrůzami druhé světové války. Nesrovnávali *současný* život s životem předválečným nebo poválečným, nýbrž s životem v kapitalismu na Západě. Zprávy o situaci se dozvídali ze zahraničních médií, zejména rozhlasu, ale také s vlastními zkušenostmi, když se jim podařilo vycestovat.

Taktéž se proměnilo obyvatelstvo, co se týče jeho zařazení do tříd. Nejednalo se o většinovou dělnickou třídu, ale střídala ji třída nižší technické inteligence, kterou idea Komunistické strany neoslovovala.

Čechoslováci byli svědky pádu režimu v Polsku a Maďarsku a přihlíželi masovým odchodům východních Němců do kapitalistického západního Německa. Za pádem režimu v Československu stáli neodmyslitelně i studenti vysokých škol, kteří 16.11.1989 v Bratislavě uspořádali pokojný průvod, jehož vyústěním bylo předání petice ministerstvu školství. V petici žádali mimo jiné diskusi o aktuálním dění. Policie nezasáhla. Velkým krokem k osvobození bylo shromáždění, konající se následující den v Praze, kdy studenti vysokých škol¹⁸¹ (v čele se spolkem Stuha) pořádali vzpomínkovou akci popravu devíti studentů nacisty. Předpokládali, že by taková akce mohla být zakázána, proto zapojili i Svaz socialistické mládeže.¹⁸² Tato akce se následně změnila

¹⁸¹ Rychlík píše, že na ČVUT bylo 15 000 studentů denního studia, kteří měli většinově dělnický původ, a navíc jejich rodiče byli asi ze 40 % členy KSČ a naprostá většina byla členy SSM. Přes tento fakt otevřeně vystupovali proti vedení, proto Jiří Klíma (z ČVUT) požadoval dialog studentů s režimem. - RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. S. 342-343

¹⁸² RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. S. 317-320

v demonstraci, která je *všem* dobře známá a byla mnohokrát zfilmována¹⁸³. Ona osudová událost se nazývá Sametová či Něžná revoluce, jelikož, oproti Polsku, Maďarsku nebo Rumunsku nedošlo k masivnímu krveprolití. Na to však musel být sám režim připraven – musel být v rozkladu. Problémem je, že k období těsně před, během a těsně po revoluci je velmi málo dobových materiálů, které byly buď zničeny či odcizeny.

4.1. Studenti: bojovníci za svobodu

Nejen chartisté, disidenti a dospělí lidé se podíleli na protestních akcích. Právě studenti pořádali a účastnili se protestních akcí, demonstrací, sepisovali petice, vylepovali plakáty, distribuovali letáky ad., což jim také přinášelo velké riziko. Demonstrací se od srpna 1988 do pádu komunismu uskutečnilo více než deset (počítáme-li pouze demonstrace větší) a to: „21. srpna, 28. října, 10. prosince 1988, 15.-21.ledna, 1. května, 19. června, 21. srpna, 28. září, 28.října1989“¹⁸⁴, menší demonstrace se samozřejmě konaly i v jiných městech, např. Plzni nebo Brně.

Co se týče reakce režimu na protestní akce, tak to byl zpočátku pokus-omyl, kdy režim hledal adekvátní způsob, jak na demonstrace reagovat. Nejprve byla volena metoda přesvědčování a agitace, následně přišly represivní metody, nejdříve mírné prostředky (obušky, slzný plyn atd.). Až po masivních akcích na jaře a v létě 1969 režim zaujal systematictější přístup. Byly zavedeny pohotovostní pluky a byl vytvořen systém Mimořádných bezpečnostních opatření, které byly využívány opakovaně v sedmdesátých a osmdesátých letech, zejména pak v letech 1988 a 1989. Tyto postupy byly účinné k rozpuštění či rozeznání demonstrace, nikoli však k jejímu opakování. Podobně tomu bylo v případě zadržování před plánovou demonstrací atd. Proti demonstrantům byly nasazovány složky nejen Veřejné bezpečnosti, ale i Lidové milice, dokonce i armáda.¹⁸⁵

Studentstvo získalo vedle disidentů velký význam. Současně se studentské hnutí radikalizovalo, avšak se, na rozdíl od disidentů, soustředili spíše na akce, které byly legální, např. „petice posluchačů pedagogické fakulty UK v Praze protestující proti

¹⁸³ Např. film *Něžné vlny*.

¹⁸⁴ VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. S. 23-24.

¹⁸⁵ VILÍMEK, Tomáš, Oldřich TŮMA, Jaroslav CUHRA a Tomáš BURSÍK. *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948-1989*. S. 47-52

perzekuci kolegů, účastníků lednových demonstrací“¹⁸⁶. Samozřejmostí činnosti studentů bylo i vydávání a šíření studentských časopisů, např. Kavárna A.F.F.A. (pražské AMU), EM (LF UK), Revue 88 (Brno, oficiálně pod SSM), Situace (FF UK v Praze), Proto (fakulta žurnalistiky v Praze), Pranoviny (PF na UJEP) nebo fanzin Villoidus (MatFyz UK v Praze). Cílem studentů vysokých škol byl jednoznačný boj proti komunismu (např. vystupovali proti výuce marxismu-leninismu).

V období Pražského jara bylo mnoho studentů angažováno v proreformním hnutí a následně v hnutí protiokupačním. Patřili k nejradičálnější části obyvatelstva, i proto byli často sledováni, vylučováni ze škol, byla jim prodlužována základní vojenská služba nebo byli dokonce souzeni v politických procesech.

Nejnámější a nejvýznamnější studentskou demonstrací byla manifestace 17. listopadu 1989. Demonstrace byla klidná, demonstranti vykřikovali ikonické heslo: „Máme holé ruce“ a dívky dávaly příslušníkům StB za štíty karafiáty. Proč příslušníci státní bezpečnosti přešli do zásahu proti demonstrantům není zcela jasné¹⁸⁷. Zásah proti studentům hluboce zasáhl československé občany, a to nejen odpůrce komunismu, ale i mnohé komunisty. Zejména byli pohoršeni útokem na (své) děti.

Již další den se lidé začali shromažďovat v ulicích a následně, s iniciativou studentů, vyhlásili stávkou. Do 22. listopadu stávkovaly všechny vysoké školy¹⁸⁸. V té době už můžeme hovořit o Sametové revoluci, jejíž důležitou součástí byli právě studenti.

4.2. Dodržování lidských práv v demokratické době

I přesto, že se režim změnil a je svobodnější, nedá se říci, že by lidská práva byla zcela a výlučně dodržována. K tomu se vyjadřuje např. Iniciativa *Jsme občané!*, které bude věnována následující podkapitola.

4.2.1. Iniciativa „Jsme občané!“

Iniciativa *Jsme občané* z roku 2007 představuje pokračování *Charty 77*, které spojuje občany České republiky, kteří mají vůli k prohloubení demokracie v naší zemi, bez ohledu na další (politické) přesvědčení – podporuje tak i mezilidský kontakt, občanskou

¹⁸⁶ VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. S. 26

¹⁸⁷ Tamtéž. S. 29

¹⁸⁸ Tamtéž. S. 30

angažovanost a dialog mezi různými částmi společnosti. Stejně jako *Charta* se i iniciativa *Jsme občané* snaží pojmenovat rozpor mezi psaným (Ústava, mezinárodní smlouvy ad.) a realitou. Její program je jednoduchý: „Chceme svobodu a demokracii, jenže doopravdy.“¹⁸⁹ Zároveň její ambicí není plán, jak současný stav změnit, ale tematizuje hlavní problémové otázky, aby vešly do popředí a do vědomí občanů.

„Být občanem neznamená jen odevzdat hlas do volební urny. Bez účasti veřejnosti na rozhodování o věcech, jež se jí dotýkají, bez svobodných aktivit občanské společnosti zdola, se demokracie stává jen vyprázdněnou a zneužitelnou formální procedurou.“¹⁹⁰

Alena Gajdůšková v souvislosti s Iniciativou konstatovala: „Jsem nesmírně ráda, že jsou lidé, kteří si uvědomují, že demokracie není jen to, že existuje. (...) Skutečná demokracie znamená zásadní hierarchii hodnot, kde tou základní hodnotou je svoboda a dodržování lidských práv, na které má právo každý člověk, a že další podstatnou podmínkou skutečné demokracie je fungování občanské společnosti. Je mi velmi líto, že musím konstatovat, že tolik let od sametové revoluce, a ještě více od Charty 77, demokracii pořád ještě neumíme.“¹⁹¹

Michael Hauser, iniciátor výzvy *Jsme občané* Prohlášení komentuje, že Iniciativa přímo vychází z již existujících dokumentů, ke kterým se Česká republika zavázala, např. Listina základních práv a svobod. Představuje tak *pouze* zrcadlo, nastavené režimu. Hauser poukazuje na skutečnost, že občané nejsou aktivními spoluúčastníky či tvůrci rozhodnutí, nejsou angažovaní – stojí mimo hru.¹⁹²

Samotný text, vydaný 1.1.2007 apeluje zejména na to, že lid je zdrojem veškeré moci ve státě, ale orgány se mnohdy zpronevěřují a s tím souvisí nedostatek nestranných institucí, na které by se občané mohli obrátit, navíc, co se týče soudnictví, je pomalu pracující a neuspokojivé. Dále jsou občané zdrojem moci ve státě, avšak celostátní

¹⁸⁹ *Rozhovor s Michaelem Hauserem o prohlášení jsme občané / SOK.* Dostupné z: <https://sok.bz/clanky/2007/rozhovor-s-michaelem-hauserem-o-prohlaseni-jsme-obcane>.

¹⁹⁰ *Iniciativa Jsme občané! u příležitosti 30. výročí zveřejnění Charty 77.* Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/32268.html>.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² *Rozhovor s Michaelem Hauserem o prohlášení jsme občané / SOK.* Dostupné z: <https://sok.bz/clanky/2007/rozhovor-s-michaelem-hauserem-o-prohlaseni-jsme-obcane>.

referendum není zákonem stanoveno a případnými peticemi mohou občané dosáhnout svého záměru jen výjimečně.

Autoři Iniciativy hovoří o svobodě projevu a právu na informace, o kterých píše, že jsou iluzorní a své tvrzení podkládají tím, že není dostatek médií, která by poskytovala „*nezkreslené, objektivní a zásadní informace* o věcech, které se týkají základních problémů života občanů.“¹⁹³ Pokračují, že tato práva by měla být zajišťována médii veřejné služby, nikoli pouze internetovými stránkami či nízkonákladovými tiskovinami.

Mimo jiné tematizují např. korupci mezi politiky a úředníky, diskriminaci a sociální vylučování etických menšin či omezená nebo dokonce nedostačená práva migrantů, s tím souvisí fakt, že Česká republika nepřijala antidiskriminační zákon¹⁹⁴.

Apelují také na fakt, že vysokoškolští studenti jsou stále častěji nuceni k výdělečné činnosti, aby byli schopni zabezpečit své potřeby¹⁹⁵. Stejně tak vědci, pedagogové a umělci jsou nuceni se živit činností, která nesouvisí s jejich vzděláním, zkušenostmi a nadáním, právě z toho důvodu, aby se užívali z důvodu nedostatku financí od státu.

Iniciativa *Jsme občané* tematizuje a předkládá fakta a problémy, které jsou aktuální i po osmnácti letech. Bohužel, dle dohledatelných zdrojů neměla příliš velký dosah, což možná zapříčinilo, že problémy i po letech stále přetrvávají.

I nadále nejsou občané dostatečně angažováni, vizte např. volební účast¹⁹⁶, celostátní referendum stále není stanoveno zákonem (i když je tematizováno v Ústavě), stále chybí dostatek médií, která by poskytovala „*nezkreslené, objektivní a zásadní*

¹⁹³ *Iniciativa Jsme občané! u příležitosti 30. výročí zveřejnění Charty 77.* Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/32268.html>.

¹⁹⁴ Zákon č 198/2009 Sb. Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) vyšel v platnost 29.6.2009 a účinností od 1.9.2009 (198/2009 Sb. *Antidiskriminační zákon*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198#cast7>.)

¹⁹⁵ Z mého okolí měla/má naprostá většina studentů brigádu nebo práci alespoň na částečný úvazek. Což má za následek vyšší absence na přednáškách a seminářích, a také méně času na studium. Zejména v rámci magisterského studia jsem se často setkávala s tím, že já i ostatní studenti jsme si vybírali paralelní semináře, povinné volitelné a volitelné předměty podle toho, jak jsme byli schopni studium skloubit s prací, což mělo za následek, že jsme třeba nemohli navštěvovat předmět, který nás opravdu zajímal. Následně v brigádách a dalších zaměstnáních pokračují i začínající učitelé, kteří nevystačí s nástupním platem (informace na základě diskusí ve FB skupinách, např. Učitelé+).

¹⁹⁶ Např. volby do poslanecké sněmovny 2021 volební účast: 65,43 %; volby do senátu 2024 volební účast: 17,54 %, volby prezidenta republiky 2023 (druhé kolo) volební účast: 70,25 %, volby do evropského parlamentu 2024 volební účast: 36,45 % - *Volby.cz - Český statistický úřad | ČSÚ*. Dostupné z: <https://www.volby.cz/>.

informace o věcech, které se týkají základních problémů života občanů¹⁹⁷, studenti, nejen, vysokých škol mají v drtivé většině práci alespoň na částečný úvazek a mohli bychom pokračovat dále.

Co vidím jako pozitivum je relativně velké množství nestranných institucí, které tlačí na politické lídry v oblasti aktuálních témat, nejen, v rámci lidských práv, např. Amnesty International, Konsent¹⁹⁸, Greenpeace ad.

Z výše uvedených bych uvedla příklady porušování lidských práv, kterým se věnovala/věnuje Amnesty International¹⁹⁹.

4.2.2. Hnutí Amnesty International

Amnesty international je jednou z předních organizací, které se zabývají dodržováním lidských práv v ČR i ve světě²⁰⁰.

V rámci Strategie pro období 2022-2030 si Amnesty International vytyčila několik prioritních zájmů, vycházejících primárně z Všeobecné deklarace lidských práv, ale i dalších dokumentů. Priority Amnesty International pro ČR jsou: svoboda projevu a občanský prostor, rovnost a anti-diskriminace (jedním z podbodů je již výše diskutované právo na bydlení nebo v současné době velmi diskutované téma klimatické spravedlnosti).²⁰¹

V rámci celosvětového dopadu se Amnesty International podílí např. na vypracovávání petic a psaní otevřených dopisů²⁰², které jsou následně posílány představitelům vlád, které porušují lidská práva. Ve výročních zprávách z roku 2023²⁰³, 2022²⁰⁴ nebo 2021²⁰⁵ uvádí

¹⁹⁷ *Iniciativa Jsme občané! u příležitosti 30. výročí zveřejnění Charty 77*. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/32268.html>.

¹⁹⁸ Kterému se podařilo (spolu)prosadit redefinicí znásilnění.

¹⁹⁹ Tuto organizaci jsem vybrala z toho důvodu, že má velký vliv nejen v ČR, ale i ve světě.

²⁰⁰ Jedná se o mezinárodní hnutí.

²⁰¹ *STRATEGIE AMNESTY INTERNATIONAL ČR PRO ROKY 2022 – 2030*. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/data/file/5731-strategie_amnesty_cr_2022_2030.pdf?version=1651627185.

²⁰² Kampaň *Maraton psaní dopisů* je uskutečňována opakovaně, kdy jsou dopisy psány na pomoc nespravedlivě vězněným či jinak perzekuovaným lidem v mnoha zemích světa.

²⁰³ *ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2023*. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/crm/data/web20/media/amnesty_vyrocka2023_elektronicky.pdf.

²⁰⁴ *ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2022*. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/data/file/6413-amnesty-zprava-o-cinnosti-2022.pdf?version=1705358110>.

²⁰⁵ *ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2021*. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/data/file/5716-zprava_o_cinnosti_2021.pdf?version=1650857681.

Amnesty International úspěchy propuštění mnoha nespravedlivě vězněných. Zde bychom uvedli jen pár příkladů, na jejichž dobrém konci se hnutí podílelo.

Saba Kord Afshari, íránská aktivista a bojovnice za práva žen protestovala proti povinnému nošení hidžábu. Ve vykonstruovaném procesu ji občanská angažovanost přinesla rozsudek 24 let vězení. Díky boji za její propuštění se na svobodu dostala po třech a půl letech za mřížemi. Podobný příběh a ve stejné době propuštěná je i íránský herečka Yasaman Aryani.²⁰⁶

Pro nás bližší a přímý vliv má Amnesty International v boji za změnu definice znásilnění, kterou jsme již zmiňovali ve spojitosti v Konsentem. Kampaň probíhala pod názvem: Chce to souhlas. Ke zmíněné redefinici došlo již dříve např. ve Švýcarsku nebo Nizozemsku.

Dalšími důležitými tématy, kterými se hnutí zabývá jsou práva žen, práva LGBTQ+ komunity, práva migrantů, právo na rovný přístup ke vzdělání. Dále hnutí opakovaně upozorňuje na vývoz zbraní Českou republikou do problematických zemí (nestabilní či represivní režim)²⁰⁷.

V rámci porušování práv žen hnutí hovoří např. o sexuálním násilí a obtěžování, což není jen vyžadování sexu nebo fyzické napadení (které je většinou mířeno proti ženám a dívkám), ale i nevhodně sexuálně zabarvený jazyk. Dále se jedná o genderově podmíněné násilí a domácí násilí (zde Amnesty International apeluje, že se jedná taktéž o násilí namířené proti LGBTQ+ lidem), se kterým se ve vztahu setkalo cca 30 % žen. V neposlední řadě uvádí diskriminaci na pracovišti, kdy mají ženy nižší plat, a navíc jsou limitovány možným odchodem na mateřskou dovolenou.²⁰⁸

Velmi diskutovaným tématem v souvislosti s LGBTQ+ komunitou je manželství pro všechny. V této souvislosti vyvstává diskriminace z více důvodů: výchova dětí stejnopohlavními páry nebo přístup k reprodukčnímu zdravotní péči. Proti zmíněné komunitě jsou směřovány násilné činy či nenávistné útoky a celková diskriminace

²⁰⁶ ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2023. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/crm/data/web20/media/amnesty_vyrocka2023_elektronicky.pdf.

²⁰⁷ Podle výroční zprávy z roku 2020 např. do Saúdské Arábie nebo Ázerbájdžánu.

²⁰⁸ Práva žen. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>.

na základě sexuální orientace či genderu. Hnutí dále upozorňuje na fakt, že při změně pohlaví je nutná sterilizace dané osoby, což je neoprávněný zásah do práv trans osob.²⁰⁹

Co se týče práva na rovný přístup ke vzdělání, Amnesty International ve svých výročních zprávách upozorňuje na nedodržování tohoto práva zejména romských dětí. Z průzkumů vyplívá, že má ČR velký prostor ke zlepšení. Dále pak ve výroční zprávě z roku 2020²¹⁰ upozorňuje na nedostatečnou aplikaci inkluzivního vzdělávání na českých školách.

²⁰⁹ *LGBTI+ v ČR*. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/v-cr>.

²¹⁰ *ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2020*. Dostupné z: https://www.amnesty.cz/data/file/5251-amnesty_vyrocka2020_final-1.pdf?version=1618949240.

5. Pamětníci hovoří

V této kapitole budeme primárně vycházet z rozhovorů, uskutečněných během listopadu a prosince roku 2024.

Rozhovory byly vedené formou polostrukturovaného rozhovoru. Sada čtrnácti otázek byla zodpovězena všemi respondenty, avšak byl kladen důraz na volný průběh hovoru, tj. aby respondenti sami vkládali do svých výpovědí to, co jim přišlo důležité vzhledem k době mezi lety 1948-1989. Otázky nebyly vždy zodpovídány podle přesného pořadí, jelikož se otázka buď hodila na jiné místo či na ni respondent sám odpověděl již v předchozím monologu, v takovém případě jsem se respondenta zeptala, zda by k této otázce ještě něco přidal či byla otázka dostatečně zodpovězena.

Rozhovory byly vedeny osobně v místě bydliště respondentů. Každý z respondentů pochází z jiného rodinného, kulturního a ekonomického zázemí a zmíněnou dobu vnímá jinak.

Nejprve uvádím odpovědi respondentů, které jsem, pokud možno nepozměňovala, abych ponechala autentičnost výpovědí. Z toho důvodu se v textech setkáváme s nespisovným jazykem. Z textů jsem vypustila zejména vkladná slova, která při vypuštění nemění charakter výpovědi.

Je nutné zdůraznit, že otázky a potažmo rozhovory přímo vychází ze Ústavy z roku 1960 a jejího pojetí lidských práv, kdy jsem v jednotlivých otázkách kladla důraz i na to, aby se respondenti vyjádřili k realizaci lidských práv, která byla zakotvena v Ústavě. Tato kapitola se věnuje primárně tomu, aby čtenáři ukázala, jak byla lidská práva a jejich dodržování vnímána pamětníky. Rozhovory jsem provedla zejména z toho důvodu, abych na vzpomínkách reálných lidí ukázala, jak dobu vnímali (nejen) z pohledu dodržování lidských práv.

5.1. Rozhovory

Podoby rozhovorů jsou kvalitativní, typově strukturované, převážně s otevřenými otázkami, první otázka má prvky narativního rozhovoru.

5.2. Otázky, pokládané během rozhovorů

1. Jaký byl život v ČSSR? O jakém časovém období, které jsi prožil/a se bavíme?

2. Jak vnímáš dobu ČSSR z pohledu lidských práv? Co ti nejvíce chybělo? V čem ses cítil omezen?
3. Jak vnímáš právo na vzdělávání v ČSSR? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Všichni občané mají právo na vzdělání. Toto právo je zajištěno základním školním vzděláním veškeré mládeže, které je do věku 15 let povinné a bezplatné, i soustavou bezplatných škol, která ve stále širší míře poskytuje úplné střední vzdělání, všeobecné nebo odborné, a vzdělání vysokoškolské.“?
4. Vnímál/a jsi protěžování straníků – ve vzdělávání či profesi? (Nemožnost dostat se na SŠ, VŠ, nemožnost pracovat v oboru, vydávání odborných publikací...) Týkalo se to nějak přímo tebe?
5. Jak vnímáš právo shromažďování a svobodu tisku? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. (...) K témuž cíli se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“?
6. Setkal/a ses někdy s větou: „Ale nikde to neříkej“? V jaké situaci?
7. Vnímáš, že byla omezována svoboda slova a tisku? Jak?
8. Jsi přesvědčen/a o dodržování listovního tajemství? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaručeny.“?
9. Jak vnímáš nezávislost soudů, obvinění a stíhání (soudy, vězeňská služba, hledání třídního nepřítele)? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora.“?
10. Jak vnímáš svobodu pohybu?
11. Jak vnímáš obecné, rovné a přímé volby s tajným hlasováním? Pociťoval/a jsi vedoucí úlohu komunistické strany? (Národní fronta, falšování výsledků voleb)

12. Vnímali/a jsi ozbrojené sbory (policii, lidovou milici, StB) jako ochranné složky?
13. Emigroval jsi ty nebo někdo z tvé rodiny v roce 1948, 1968 nebo kdykoli v období 1948-1989? Z jakého důvodu?
14. Dotkla se tě Charta 77? Znal/a jsi se s někým ze signatářů Charty nebo Anticharty? Jaký jsi s nimi měl/a vztah? Byl/a jsi sám/sama signatářem?
15. + Chceš ještě něco dodat?

5.3. Pan L.

Rozhovor ze dne 23.11.2024 v Tanvaldu. Délka rozhovoru: 1hodina 12minut.

Respondent

- Muž, narozen v roce 1950
- Dělnická třída
- Vzdělání: střední (zámečnické), následně pedagogické minimum pro výuku odborných předmětů
- Profese: řidič kamionu, později učitel odborných předmětů na SOU

1. Jaký byl život v ČSSR? O jakém časovém období, které jsi prožil se bavíme?

No, tak to ti můžu říct akorát viděním dítěte a mladého člověka. Jako mě se ten život líbil... svým způsobem. Tím, že do nás nalezli už od začátku – nejdřív Jiskřičky, takže já jsem byl zklamanej, protože do Jiskřiček vzali půlku třídy, ale já jsem byl gauner mě tam vzali až další rok. To samé potom pionýrský šátek jo, Pionýr – taky půlka třídy byla pionýrem už ve třetí třídě a já prostě tohle dostal až o rok pozdějc, tak to mě hrozně mrzelo, že jsem to neměl ,a to si pamatuji, že s tím pionýrským šátkem jsem potom šel za maminkou. Maminka dělala krejčovou v soukromém nebo teda v zakázkovém krejčovství, tak jsem tam šel prostě pochubit, že mám ten pionýrskéj šátek a maminka se za mě hrozně styděla, protože jsem přišel celej špinavej. A tím tak nějak moje politická kariéra skončila.

Takhle v podstatě moje politická kariéra, ale nebylo politický, já jsem byl vždycky trošku rebel. Tenkrát, nevím, jestli ti něco říká *Timur a jeho parta*, to byli takový rychlý šípy, tak ten *Timur a jeho parta*, to byl sovětskej chlapec, takovej správnej, kterej dělal všecko

dobře, a ta jeho parta taky pomáhali všude lidem a tak. Tak u nás na to konto, vznikly takzvané raketové posádky. Tenkrát Gagarin byl vlastně první člověk ve vesmíru, že jo, takže potom vlastně se tady zakládali raketové posádky. A to byly takový opak nebo jako ten *Timur a jeho parta*, takový ty správný taky. Ty, co všechno dělají dobře, každému pomáhají. a tak. Takže u nás ve třídě byla raketová posádka a myslíš že jsem v ní byl? Nebyl, ale to bylo dobrovolný, to bylo jako dobrovolný. My jsme si založili s klukama opičí partu. A s tou raketovou posádkou, to si pamatuji dokonce, tam bylo takový zábradlí v takový zatáčce, asi padesát metrů od školy, to bylo ještě na prvním stupni. My se s raketovou posádkou porvali a přišel policajt a odvez nás do školy.

Tak, ale jako furt říkám, očima dítěte jsem svým způsobem tomu komunismu ne věřil. Pak už jsme na něj dělali vtipy a tak, ale prostě v tom osmašedesátém, když sem přijeli vlastně okupanti, tak tím nás z komunismu v podstatě vyléčili úplně všechny, protože to byla normální okupace a my jsme byli vlastně šokovaný – najednou náš přítel, kamarád, se kterým jsme vlastně počítali, že se budem bránit proti ošklivým kapitalistům – tak najednou sem vpadnou s vojskama. A vpadnou sem teda s vojskama prvních ukrajinských front, no. Ne Rusové jako takoví (...) asi to bylo proto, že Brežněv byl Ukrajinec taky, to byl ten, který je sem poslal. Taky ty Ukrajinci jako nic moc dobrýho. No, ale jako my jsme tenkrát byli zklamaný, protože fakt to jsme nečekali, to jsem byl vlastně po prázdninách první rok na učení a najednou sem prostě vpadly tanky a jezdili a i stříleli, teda tak trošku do lidí, ale zase to bylo asi tím, že oni to byli taky ukrajinský kluci vyplašený ze všeho, vyděšený, tak prostě hned stříleli. Protože jim zase řekli, že tady je kontrarevoluce, takže oni se taky jeli zase s nějakým přesvědčením, že teda očekávali, že tady budou zlí lidi, který je budou zabíjet. Ale říkám pro mě tenkrát to bylo hrozný zklamání.

Můj tatínek v osmačtyřicátým byl takovej... nevím, jestli dokonce byl ve straně, ale vím že byl ve ROH²¹¹, měl našlápnuto docela na pěknou kariéru, ale bylo to... on mi to ale vysvětloval, protože on na konci pětačtyřicátého, když Němci končili, on byl v Rajchu, vlastně na práci. A oni utekli, to byly ty totálně nasazený, tak utekli a říkal, že kdyby ho chytli tak ho zastřelili. Takže samozřejmě vítal ty Rusy, a tak, to osvobození.

²¹¹ Revoluční odborové hnutí

Tak byl šťastnej. Vítal je v tom osmačtyřicátým, když ta dělnická třída přejímala moc, tak prostě byl po tý válce poblouzněnej. (...)

No, ale on potom dělal v (...) a tam si všichni ty dělníci vyráběli pračky, páč tady pračky nebyly, tady se pralo na valchách. Tady byly takový ty vrtulkový pračky a oni si to vyráběli. Oni jim na to přišli, takže svým způsobem tatínka nějak soudili, samozřejmě ho neodsoudili za rozkrádání socialistického majetku. Takže tím měli u něj konec a stal se z něj šílenej antikomunista.

No, ale zas to není tak jednoduchý. Já jsem byl černá ovce teda potom že jsem byl poznamenanej jako rebel jako (...) antisocialistická. Zase maminka holt vstoupila do strany a maminka byla dokonce i, to byly ty lidový soudy takový, takže byla vlastně ten přisedící soudce – soudce z lidí se k tomu říkalo. Neměli žádnou moc, v podstatě stejně rozhodoval ten soudce ale i tak tam seděli jakoby tribuna obyčejných lidí, aby bylo prostě fakt, že to není věcí jednoho. Takže vím, že maminka byla soudkyně z lidu, že tam chodila a byly to takový politický body, protože ona z toho nikdy nic neměla. Byla krejčová celej život, takže to jsme potom říkali, že maminka je černá ovce.

Tak jinak potom na vojně, vojna prostě světová věc, i když já jsem ji odsuzoval, ale prostě ta vojna z nás pak vychovala chlapy. Tam byly nějaký takový ty sračky, když to tak vemu který se hned první den podřízli a mysleli si, že ho pustěj, no oni je vyléčili a poslali je do Sabinova do vojenského kriminálu za vyhýbání se vojenské službě. Dostal jsi přidělenou techniku, potom přijímači a byl výjezd a musela jsi vyjet a nikdo se tě neptal, jak to uděláš. Prostě sám jsem byl zodpovědněj najednou za něco a musel jsem to udržovat v takovém stavu, aby to bylo prostě funkční čili jsem si musel vždycky poradit. To na tý vojně bylo fajn, že prostě tě naučili, že musíš každou situaci dokázat vyřešit. A pak to tam bylo i prima.

V prvním roce ještě naši důstojníci, pozor na vojnu jsem se dostal do Jinců a to byl PTPáckej oddíl²¹², jak jsou ty PTPáci ale ty za to byli placený ještě, my už za to placený nebyli, ale byl to pracovní oddíl, v podstatě služba beze zbraně. Zbraně jsme dostali takový, co s nima nešlo nic dělat. Ty tenkrát poslali na Kubu Fidelu Castrovi na revoluci a z těch samopalů nešlo trefit na padesát metrů terč nebo na pětadvacet jsme stříleli snad. To bylo hrozný, ale jelikož jsem měl službu beze zbraně, tak tohle byla zbraň, která byla

²¹² Pomocný technický prapor

uložená, ale byla moje, jako voják abych měl zbraň, ale viděl jsem jí asi dvakrát za celou vojenskou službu, ten samopal. Takže to byl ten PTPáckej oddíl, kde byli v podstatě politický, jako jsem byl já, ti nespolehliví, pak tam byli nějaký takový, co občas něco ukradli a podobně, takový ty zloději, no ale taky tam bylo pár takovejch těch slušnejch, od kterých se očekávalo že nás asi politicky budou, jako co můžou od kluka chtít, že jo, ale prostě to byli kluci bez záznamu a byli to třeba svazáci což jako já jsem nebyl, to jsem nikdy potom netoužil, takže to byla taková směs. Bylo to fajn, musela jsi se naučit v tom kolektivu fungovat, nesměla jsi dělat podrazy na ty ostatní. Prostě bylo to takové, že prostě jsme se jako parta dlouho scházeli ještě i po vojně. Dokonce mi kamarádi byli na svatbě.

A tady už začínou ty problémy v socialistickym životě. Do teďka to bylo všechno fajn, bylo to free. U tety jsme bydleli a šli jsme si zažádat o byt. A tam nám řekli: no jo, ale vy máte jenom jedno dítě, co byste nechtěli. Tady je v jednom bytě v jedné místnosti sedm lidí a mají tam ještě otevřenou tuberkulózu, ty jsou před váma, to na vás se vůbec nedostane.“ Takže bytová krize nebo ta situace byla takováhle. Takže jsme bydleli u tety, zaplat' pánbůh fakt zlatá ženská, ta nás přijala pod střechu. A potom v práci, to už jsem byl u ČSAD²¹³, nebo jsem se spíš pokoušel a tam jsem fakt nevydržel, tam jsem po tejdnu utek do Prefy kvůli bytu. Prostě to prostředí se mi nelíbilo, tak jsem šel zpátky do ČSAD, tak jsem byl šťastnej, že mě vzali a oni taky (...) na mě byl zvyklej a taky můj parták a bylo na něm vidět, že je rád. Tak jsem se vrátil no a tam to prostě najednou bylo. Dávali byty, tak jsem si zažádal, a jako ne, že teda jo, že ho dostanu, ale jenom že dostanu garsonku, že mám jenom jedno dítě, že kdybysme chtěli větší, že musíme mít dvě děti. Takže byla A.. Jo bejvala by bývala byla pozdějc. Takže to bylo z vypočítavosti, takže jsme ji měli dřív. A opravdu ten byt do roka jsme ho dostali. Ona se narodila a bydleli jsme potom ve Skorkově – než jsme dostali byt.

Někdy v únoru jsme měli sezení ČSAD, kde jsem dostal nějakýho vzornýho pracovníka. Tak já jsem byl vždycky zvykej prostě dělat svoji práci poctivě. Pět a půl roku to trvalo, než jsme dostali teda byt. Když jsme dostali ten byt, tak jsem přišel domů, do Skorkova, trochu připitej už a ukázal jsem A. dekret. My jsme byli první, kdo se do toho baráku nastěhovali a první jsme odtamtud odešli.

²¹³ Československá státní automobilová doprava

A jinak teda, než přišla ta *Něžná revoluce*, tak zaprvé u nás dělal brácha Havla, on byl Ivan Havel, on tam dělal ještě s jedním střechu tam pokrývali v ČSAD. Tam byly asfaltové střechy tak oni byli asi asfaltěři (...) nebo to nahřívají, takže od toho vím, že když se blížil dvacátý srpen, tak na něj čekali na nádraží. A jeho kolega říkal: „To jsem věděl, že nepřijde do práce“, a vždycky ho sbalili na nádraží, a pak ho pustili zase a tady je i ten trošku zádrhel, páč vlastně nikdo nevěděl, kdo to Havel je. Nikdo jsme Havla neznali, ale komunisti sami mu začali dělat vlastně reklamu – negativní. Vždycky jak je to rozvratnej živel a tak. A vždycky, jak chlastá někde, ostatně dva roky před tou *Něžnou revolucí* už to začalo, že už se komunisti připravovali na to, že si budou chtít zašít ty svoje majetky.

Trošku se to uvolnilo, Brežněv umřel, tam byl pak ten Gorbačov, to byl inteligentní člověk, kterej v podstatě nebyl pro tohleto násilí. No, ale v podstatě Havla teda ty komunisti, podle mě, na to připravili. Takže žádná *Něžná revoluce*. A dokonce jsem potom i čet rozhovor s Husákem a Husák, on byl za Novotného ve vězení, dostal doživotí, potom když teda poté, když jsem padl v tom osmašedesátým, takže najednou se z něj, on to byl nějaký jako právník vzděláním, takže tady fakt dělal prvního tajemníka, a vím že ten si přál, aby když tak šel na hrad nebo tak radši Havel, než Dubček. Nevím, jestli tam měl nějaký osobní věci nebo tak, ale jenom vím, že on sám, to byl ještě u moci čili, když to předávali, tak to bylo jeho přání, takže to je další věc, která mě přesvědčila o tom, že si toho Havla asi taky trošku jako připravili.

To ještě ti musím říct, že holčičky si se mnou nechtěly hrát, že jsem byl furt špinavej. A když jsme šli poprvé do školy, když mě babička vedla, tak se mě ptali: „Čim budeš?“ a já jsem říkal: „Prezidentem“, což se mi teda nepovedlo, ale zaděláno jsem měl tím kriminálem, ale pak mě Havel předběh.

Manželka: My jsme žili v tom Skorkově a v tom osmašedesátým akorát tam nad náma lítali letadla do Milovic a my jsme nevěděli, co se děje. Pak taky naši podepisovali rezoluce, aby odešli, že jo. Jinak já jsem si psala s Ruskou, to jsme si psali všichni ze třídy, a jakmile přišli, tak jsem to ukončila. Dokonce jsem jí i zvala k nám sem, posílali jsme si dárky. A dědeček, ten byl ve straně, no, protože V., ten v osmašedesátým šel na vysokou, tak to taky bylo žádoucí, aby měl ve straně... Babička byla dělnice, tak to bylo dobrý. Měla jsem dobrej původ.

A když mě v tom devětašedesátym sebrali, tak za prvý si pamatuju jednu věc, že ten policajt říkal: „Co jste dělali s tím foťákem?“, já jsem mu říkal: „Dělali jsme si památku.“ To byl ten hřebíček. Tak mi napsal: „Byl drzý“. A pak teda mě přivedly k antonu, jak je Národní muzeum a jak je tam to schodiště, tak tam měli postavenýho antona, tam mě opřeli a začal do mě. Jeden přijel na takovejch těch motorkách a začal do mě řezat obuchem, že jo. „A tys na mě házel dlaždičky,“ a já jsem u říkal: „Neházel“, tak do mě začal řezat ještě víc a říkal: „Házel a budeš si to pamatovat!“, tak se mu slíbil, že si to budu pamatovat. A pak mě nechal teda bejt, pak mě přestal mlátit. Pak nás tam naložili takovým autobusem vězeňským nás odvezli na Pankrác, tam taky nás vyložili, se samopalama na náš mířili. Ulička takhle bachařů a řezali do nás a my teda tou uličkou, co nejrychleč utíkali, abychom dostali, co nejmíň ran. Pak jsme byli na cele, která byla pro tři a bylo nás tam osm. Některý kluci byli fakt jako hodně zmlácený, tak ty spali takhle na štorc na posteli a já jsem spal teda ještě s dvouma, my jsme spali na zemi. Prostě ty zmlácený jsme nechali spát na postelích, a tam jsme byli. Jo, ještě si pamatuju na jednu věc, že tam byli zloději na tom Pankráci a tak, a že ty se s náma nějak ani nechtěli stýkat, protože jsme byli ty rozvratný živly, takže my jsme byli takový to hrozný fuj, to hrozný zlo. A rodiče o mně tři neděle nevěděli, kde jsem. Až den předtim, než mě pustili. A to bylo, ale v noci výslechy. To mě vzbudili, postavili na chodbu. Takhle se musel bejt opřenej, roztažený nohy, takhle od zdi opřenej a třeba hodinu jsem čekal, než mě vzali k výslechu. A tam teďko chtěli abych jim řekl, co jsem tomu policajtovi řekl, že mi napsal že jsem drzý, tak jsem mu říkal, že jsem mu řekl, že jsme si dělali památku, tak mi taky dali pár facek, abych si nevymejšlel, že to by mi nenapsal, že jsem drzý. Tak to byly takový ty detaily. A můžu teda říct, že žádněj hrdina jsem nebyl, ne že bych se počural, to zas ne, ale byl jsem vyděšenej, to jako můžu říct. Takže jestli někdo ze sebe dělá hrdinu, tak to buď je už otrlej kriminálník, anebo... Dneska by si to asi nedovolili, takhle se mnou jednat. Dneska by se báli. Tenkrát se nebáli. Nějaký lidský práva... tam totiž tenkrát snad bylo i takové heslo nebo co, že v momentě, kdy uděláš trestnej čin, tak ztrácíš prostě svý občanská práva. Dneska to tak není. Dneska v podstatě i ty vězně nechají volit. Tenkrát by nás prostě volit nenechali. A jakmile se dostaneš do toho kriminálu tak ztrácíš všecko a jsi zvíře. A ty bachaři si s tebou můžou dělat, co chtěj. Tak to tenkrát bylo.

Akorát, když jsem se někdy ve společnosti začal chlubit, že jsem byl zavřenej, tak říkali: „Mlč!“

Manželka: To bylo špatný, že jo. Já jsem pracovala potom na zemědělským zásobování na ředitelství, takže u generálního ředitele jsem dělala sekretářku, takže jsem hned jsem potom v tom devětaosmdesátym, to jsem měla hned první ruky, když se to tam srocovalo na Václaváku. To bylo hned vlastně tam na rohu v Opletalce, jak je tam ten průchod. Teď je tam hadrárna. Dřív tam byli chlebičky, dřív tam byl mléčnej bar. Hned vedle toho jsem pracovala, takže jsem to všechno tam měla z první ruky.“

2. Jak vnímáš dobu ČSSR z pohledu lidských práv?

Žádný nebyly. Stálo to za starou belu.

Co ti nejvíce chybělo?

Nám v podstatě... já nevím... my jsme nevěděli co by nám mohlo chybět. Akorát měsíc předtím, než jsme se vzali, tak jsme byli v Jugoslávii. Tak jenom vim, že pak se na mě osopil ten... u každého závodu byl člověk pro zvláštní účely, ten mi měl dát povolení, že můžu dostat devizovej přístup, a že budu moct vyjet. Já jsem mu říkal: „Ale Jugoslávie je socialistickej stát“, tak mi říkal: „To není pravda, to jen tak není“. Takže to byla jediná taková věc, že cestovat jsi mohla jenom teda do toho východního bloku. Do Ruska, do Polska, do Východního Německa jsme mohli jet, ale do tý Jugoslávie to jsme museli žádat, to brali jako kapitalistickej stát. A pak jsme vlastně jeli s holkama. D. bylo sedm a A. tři. Jeli jsme do Bulharska autobusem a muselo se přes Maďarsko. Nemohlo se jet přes Rakousko, aby to bylo blíž, takže se to muselo objíždět. Jinak jsme nevěděli, co by nám mohlo chybět.

Poslouchali jsme *Svobodnou Evropu*. Nechybělo nám nic, protože jsme měli zdravotnictví, co bylo v pořádku. Školství bylo v pořádku. Všechno bylo v pořádku. Byl pořádek. Teď je všechno zesraný. Fakt je, že zubařka mi dala amalgám, teďko už jsou daleko lepší, ale musím za něj dát pět tisíc. Ale vim, že mi vydrží do smrti. Tenkrát byly asi jiný možnosti, ale to byly pravděpodobně v celý Evropě. Takže nám nechybělo fakt nic.

V čem ses cítil omezen?

Omezený jsme se cítili akorát v tom cestování, ale my bysme na to bejvali stejně ani neměli.

A samozřejmě, musel sis dávat pozor na hubu. Když se vyprávěly protistátní fóry, samozřejmě se vyprávěly. Takže musela sis dát pozor, abys to neříkal někde, abys nedopadla jako Pěvec nebo jako ve Švejkovi. Abys neřekla, že na něj sraly mouchy, za to by tě zavřeli.

Ale zase můžu říct, že můj vedoucí vlastně vrchní (...), kterej měl na starosti v podstatě to vyhodnocení, jak se kterej komunista choval v těch kritických letech. To pak prostě prověřovaly ty straníky, kdo jak se choval. Takže vím, že on byl předseda týhle ty komise, která rozhodovala o tom, jestli někdo se choval špatně jako straník nebo správně vítal ty ruský vojska nebo jestli on, kdo byl proti, ale zase to byly takový komise... protože on ke mně chodil a vyprávěli jsme si ty politický vtipy. Museli jsme vědět, s kým se bavíme. Před někým by to bylo nevhodný.

Manželka: Třeba jako já, jak jsem dělala na tom zemědělským zásobování, tak tam prostě to bylo... tam člověk si musel dávat pozor už z principu. Lidi se chtěli dostat na tvůj post. Některý lidi tam byli docela svině, musím říct. Samozřejmě po revoluci se z nich stali hned de fakto kapitalisti. Z těch největších soudruhů se stali největší kapitalisti. My jsme pak v tý Opletalce, když potom se to všechno uvolnilo, byli srocování na tom Václaváku. To byl plnej Václavák. Lidi prostě byli nadšený. Z Melantricha tam mluvili. Zpívala tam Kubiška. Tak ty největší svině z toho ZZN, ti největší komunisti, který ze sebe ty komunisty dělali... ale hajzlové, který udávali tak ty měli největší trikolóry. V tom ZZN byla třeba velká skupina milicionářů... všichni se hned dali do občanskýho fóra.

A k tomu známěj vtíp: „Koho budeš letos volit?“ – „No asi komunisty.“ – „No to já vím, ale z které strany?“

3. Jak vnímáš právo na vzdělávání v ČSSR?

Dřív to bylo omezený. Dřív prostě, když jsi měla politickej škraloup, tak jsi se nedostala. Muselas jít obrácenou cestou. V podstatě jako já. Já jsem si to udělal, když jsem si udělal výučák, dělal jsem jako dělník, a pak jsem si šel dělat tu maturitu touhle stranou to šlo, ale přímo by mě třeba na tu školu nevzali. Já jsem se stejně dobře naučil, protože jsem se nechtěl učit. Prostě už jsem chtěl odtamtud pryč. Až pak v životě člověk pozná, že vlastně potřebuješ se celý život učit. Ale touhle stranou to šlo. V podstatě lidi byly schopný i při zaměstnání mít vysokou školu. Ale to právo na vzdělání tenkrát prostě bylo,

každopádně ty dělnické profese, to měl právo každéj. Těch škol taky tolik nebylo a byly to všechno státní školy. To, co nám dneska chybí byla plánovací komise, takže tam věděli, že budou potřebovat dva tisíce traktoristů, že budou potřebovat, já nevím, pět set kovářů, a tak. Takže podle toho se to vzdělávání dřív řešilo. Ale dneska, dneska se to řeší podle toho, co chce dělat.

Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Všichni občané mají právo na vzdělání. Toto právo je zajištěno základním školním vzděláním veškeré mládeže, které je do věku 15 let povinné a bezplatné, i soustavou bezplatných škol, která ve stále širší míře poskytuje úplné střední vzdělání, všeobecné nebo odborné, avzdělání vysokoškolské.“?

S tím já plně souhlasím. Tak to jako fakt bylo.

4. Vnímal jsi protěžování straníků – ve vzdělávání či profesi?

Ne, to vůbec ne. A můžu říct, že se mnou chodil do třídy K., bejvalej primátor Prahy, architekt, potom F. a myslím si, že to asi musel bejt syn toho F., kterej byl za komunistů taky v nějakym tom plénu. (...) Tam bydlela fakt elita v těch Dejvicích, ta politická. A pamatuji si, že paní učitelka Š., naše matikářka, úžasná, ona byla takováhle, taková vesnická, brejličky, svym způsobem se jí všichni báli. Moje maminka, když přišla na schůzky, tak jak z ní měla respekt, vyloženě se bála. Ale ta tu matiku uměla podat tak, že já jsem se fakt doma nepřipravoval vůbec. Fakt je, že jsem měl trojku, páč mě to stačilo, ale všechny písemky, to i ty jedničkáři některý písemky nedali, a já jsem je prostě z toho, jak ona to uměla podat, vysvětlit, tak jsem ty písemky dával jenom s tím, že jsem poslouchal. A ta vím, že přišla do školy, do třídy a řekla tam větu: „Mě nezajímá, kdo je či syn, u mě prostě buď umí nebo neumí.“. Ona tam takhle přišla a myslím si, že ona byla i vyhozená z nějaký školy, tak si myslím, že asi za to že odmítla protěžovat nějakýho takovýho... takže bylo to asi trošku i v lidech. Jak, kdo k tomu přistupoval a jak, kdo byl vlastně odvážnej.

A co nemožnost dostat se na SŠ, VŠ, nemožnost pracovat v oboru, vydávání odborných publikací... Týkalo se to nějak přímo tebe?

To jsem neměl možnost vyzkoušet. Takhle ty víš, co jsi chtěla v patnácti? Já jsem v patnácti nevěděl, co chci bejt. Takže mě tatínek odvedl do laboratorních přístrojů, páč tenkrát jsi se učila pro nějaký ten podnik. A ten podnik měl ty školy a ty učňáky, někde

třeba víc podniků. Takže ty laboratorní přístroje a Motorlet a tak, prostě měl tuhle školu a učňák na Vidouli a u Vinohradskejch hřbitovů tu technickou školu. Takže mě tam odved a aby mi nabídli nějaké místo. Oni mi nabídli tenkrát provozní zámečnick, opravář obráběcích strojů a tatínek se zeptal: „A bude se učit svařovat?“, oni řekli: „Jo, bude.“, „Tak jo, tak to berem.“. Přitom jsme se svařovat neučili potom. A to je jedno. V podstatě to rozhodl tatínek, protože já jsem fakt nevěděl a on taky nevěděl, tak asi nechtěl abych byl soustružníkem. Tak mě dal do tohodle. Ale já se pak potajmu vlastně na těch strojích taky musel učit, protože když to máš opravovat, tak na tom taky musíš umět dělat. Takže jsem se vlastně k tomu dostal, a do dneška jsem vděčnej, páč jsem se fakt naučil spoustu věcí, který mi v životě byly k něčemu.

Ale fakt je, že byli lidi, zvlášť ty, co byly vzdělaný, tak je vyhodili. Byl to třeba nějakej profesor a vyhodili ho. On třeba ten Ivan Havel, asi taky měl nějakou vysokou školu a dělal prostě pokrývače nebo asfaltéra. Těmhle lidem to neumožnili, no. Ale jinak, hold, kdybys tu práci nemohla dostat v Praze, tak v pohraničí bys jí všude dostala. Ale ten režim byl takovej, pokud jsi někomu šlápla na kuří oko z těch papalášů tak jsi měla v životě smůlu. Tak jsi musela doopravdy... že třeba uklízeli někde. To bylo vlastně ten *most intelligence*²¹⁴, jak se stavěl. Tak ty, co ho stavěli, to byli samí právníci, inženýři a podobně, který právě vyhodili, tak oni museli třeba do dolů. Tak to je pravda, ale s tím jsem se já nesetkal, páč jsem tak vysoko nikdy nebyl.

5. Jak vnímáš právo shromažďování a svobodu tisku?

Právo shromažďování v podstatě bylo, ale muselas to nahlásit musel bejt organizátor a samozřejmě se dohlíželo, aby tam nezačal někdo vykřikovat nějaký nežádoucí heslo. Takže to právo shromažďování bylo, ale muselo to bejt povolený, proto byli třeba prvomájový průvody a tak... Shromažďování jo, ale hlídali to kordony policajtů, aby náhodou tam někdo v tom davu nezačal křičet něco, co by se nemělo. A svoboda tisku vůbec žádná nebyla. To je, ale dneska taky. Jsou tam některý ty lidi, který to cenzurují, a něco pustěj, něco nepustěj.

Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života

²¹⁴ Branický most

společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. (...) K témuž cíli se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“?

Nesouhlasím, to nebylo vlastně. Jako průvodce jsi mohla, ale musela jsi to nahlásit, musel být organizátor kterej zodpovídal za průběh toho... to dneska musí být taky. Ale nemohla jsi si říkat, co jsi chtěla, kdyby tam padlo něco nežádoucího tak tam ty policajti hned vlítli a pozavírali to. Ale do toho osmašedesátého to tady bylo takový volnější. Proto sem vlítli, protože měli obavu, že se odkláníme – k západu. Že tenkrát už tí svobody tady začalo být moc. Nikdy sis nemohla, ale to nemůžeš ani dneska, prostě říkat co chceš. Já, když začnu svoje teorie, že ten Hitler nedělal všechno špatně tak prostě když tohleto někde řeknu, tak asi za chvíli mě odvedou.

Tím že si řekla něco nežádoucího, tak si pro tebe přišli třeba v noci.

6. Setkal ses někdy s větou: „Ale nikde to neříkej“? V jaké situaci?

Doma, když se o něčem mluvilo. O čem se bavíme, o tom se prostě s nikým nebav.

Byly to věci, za který by tě zavřeli, to znamená třeba: Husák je vůl nebo něco takovýho.

7. Vnímáš, že byla omezována svoboda slova a tisku? Jak?

Manželka: Já třeba v tom sekretariátu, tak se muselo, když někdo chtěl něco nakopírovat, tak tam byla kniha, do který se psalo, co kopíruje a kolikrát. Pokud jsi jí měla na starosti, tak kdyby náhodou vešli tam odsad' nějaký takový protistátní věci, tak zavřeli tebe. Ono to bylo hlídání to byla rozmnožovna a tam prostě se to dávalo a sledovalo se, kdo, co dává, kdo, co kopíruje. Dneska to máš úplně všechno jinak.

8. Jsi přesvědčen o dodržování listovního tajemství?

To si myslím, že ne. To si myslím, že když někomu přišel z ciziny, třeba nějaký dopis tak, že to otvírali.

Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaručeny.“?

Tak to určitě nebyli, potom osmašedesátým určitě nebyli, jak byla potom vlastně ta doba, jak se jí říkala od sedmdesátého roku, normalizace, tak to určitě nebylo dodržované, to stoprocentně ne. To se sledovalo, ale všechno bylo na papíře, dneska prostě všechno je

elektronicky a dřív to bylo, a to určitě kontrolovali. To už ti říkám jako to množení těch nějakých těch dokumentů nebo tak, tak to bylo hlídaný. Byl hlídanej ten, kdo se jim zdál nebezpečnej.

Listovní tajemství jako takový... to osobní jako třeba my mezi sebou tak to jo. Ten vnitrostátní, ta pošta, nevím, ale rozhodně to, co přicházelo z ciziny, tak určitě kontrolovali, a asi i to, co jsi odesílal do ciziny, tak si myslím že rozlepili.

9. Jak vnímáš nezávislost soudů, obvinění a stíhání (soudy, vězeňská služba, hledání třídního nepřítele)?

Soudce dostal jednoznačně zakázku od státu. Tady prostě mě soudil samosoudce²¹⁵. On ani nebyl z Prahy čili de facto, jak to tam bylo, jak jsme šli a podobně, ta cesta v podstatě tomu nerozuměl, ale dostal zakázku, že nás musí odsoudit. A s tím, že ten skutek byl malej, já jsem byl mladistvej, rodiče byli jako fajn, tak jsem dostal prostě sedět na měsíc, basu na měsíc, s odkladem na tři měsíce. Už tenkrát ten právník, jsem se ptal: „Mám cenu se odvolávat?“ a říkal: „No v každym případě!“, to už oni vědí, už podle tohohle. To je tak směšný trest, že vědí že jsi nevinnej. Takže jsme se odvolali a pak už nebyl samosoudce pak už byl soud a byli tam ty přísedící, právě asi jako byla moje maminka nebo tak, ti soudci z lidu, a tam samozřejmě rozhodli, že teda jsem nic neporušil, takže asi tak to bylo, no. Ten soudce měl zakázku od státu. V podstatě museli dokázat, že ta akce měla svý opodstatnění, že tady fakt ty živly byly a mělo to i potvrdit tu agresi rok předtím. Že sem vlastně ty Rusové vpadli, že sem nevpadli jen tak, že tady doopravdy nějaký ty bojůvky, ty živly byly, a že ohrožovaly ten komunismus.

Já jsem byl v zajišťovací vazbě, kterou prodloužili, pač vazba byla jenom na jeden nebo dva dny daná zákonem. Tenkrát zákon změnili, jako dneska uměj změnit zákon, že prostě to byly kritický léta, takže zajišťovací vazba byla na tři neděle, takže všechno bylo furt podle práva. Oni si ohýbali právo, jak chtěli, což dělají do dneška, takže to bylo všechno podle práva. Takže oni udělali nějaký výnos, ale já jsem v tu ránu byl pro ně nebezpečnej živel.

²¹⁵ Záznamy o zadržení, trestní oznámení, rozsudek o vinně a následně rozsudek o nevině jsou k nalezení v příloze 1 této práce.

10. Jak vnímáš svobodu pohybu?

Tenkrát se jezdilo na trampy, spali jsme v lese normálně, v krmelci nebo jen tak pod širákem a všechno se to mohlo, nikdo nás za to netrestal, akorát, když jsme lezli na Americe vlastně v těch polomech, tak tam se nesmělo, a tam samozřejmě ti trempové lezli, takže tam policajti dělali zátahy. Ale jinak si nás v lese nikdo nevšímal, jenom jsi nesměla nechat bordel po sobě, a nesměla samozřejmě ten ohýnek někde uprostřed lesa taky ne, to by asi hajnej nebyl rád. Ale myslím si, že v tomhle případě tady byla větší svoboda, než je dneska.

Tenkrát svým způsobem ještě kdybysme měli dlouhý vlasy, to byly ty takzvaný máničky, tak zvlášť na nádraží, tam to kontrolovali, takže tyhle máničky tam byly asi pod nějakým větším dozorem, ale nevím. Takže pokud si svým zjevem vyloženě nevzbuzovala nějakou takovou přitažlivost, bylo to fakt o zjevu. Když jsi vypadal slušně, čistě, šel jsi třeba s tou kytarou, tak si tě nikdo moc nevšímal.

11. Jak vnímáš obecné, rovné a přímé volby s tajným hlasováním?

Dřív nebyla jiná možnost, byla jedna. Byla plenta, ale tam, když někdo šel, tak byl podezřelej. Když jsi šla za plentu, třeba jenom ten hlas, který ti dali, tam zalepit, ale když jsi šel za plentu, tak si u tebe dělali čárku, už jsi byla podezřelá a nebezpečná. Takže za plentu pro jistotu nikdo nechodil a všichni, jak to dostali, tak: „Jo samozřejmě to je ono“.

Pociťoval jsi vedoucí úlohu komunistické strany? A falšování výsledků voleb?

Takže úloha vedoucí úloha komunistické strany, ta je jasná, to nebyla jiná možnost. Ta byla deklarovaná zákonem. Falšování výsledků voleb nebylo zapotřebí, nebylo to zapotřebí, asi by to zfalšovali, kdyby to bylo zapotřebí.

12. Vnímal jsi ozbrojené sbory (policii, lidovou milici, StB) jako ochranné složky?

Z našeho pohledu... já jaký jsem s nima měl ty zkušenosti, tak jsem se jich vždycky spíš jakoby bál. Je fakt, že si lidi netroufli. Třeba když tě stavěl policajt na silnici, tak sis říkal: „Co jsem zase udělal a co zase?“ a nikdy tě nenapadlo: „Asi mi jde s něčím pomoci asi mám něco špatně nebo jo chce mi jít pomoci.“, no to tě nikdy nenapadlo že by ti pomohli, vždycky jsi čekal nějakéj regres.

13. Emigroval jsi ty nebo někdo z tvojí rodiny v roce 1948, 1968 nebo kdykoli v období 1948-1989?

Ne

14. Dotkla se tě Charta 77?

My jsme ani nevěděli, že nějaká je. O tý jsme se dozvěděli přesně potom před revolucí, ty dva roky před revolucí, když o ní začali mluvit, a o Havlovy. O těch víme čili začli jim dělat takzvanou negativní reklamu. Negativní reklama je taky reklama.

A co Anticharta?

O tý jsem taky nevěděl. Když jsem nevěděl o Chartě, tak jsem nevěděl ani o Antichartě. Svým způsobem já jsem byl tak blbej že bych tu Chartu asi podepsal, kdybych o ní věděl, protože jsem prostě s těma Rusákama tady nechtěl mít nic společnýho. A měl jsem takovej pocit trošku, že si to můžu dovolit, i když jsem měl ty negativní zkušenosti tak stejně jsem jako bych nevěřil tomu, že mi za to něco udělaj. No, tak je to jenom podpis, je to můj názor, ale asi by mi udělali.

15. Chceš ještě něco dodat?

Všichni jsme chtěli, aby šli do prdele, ale všichni jsme mlčeli, protože každé se bál. Měli rodiny, nevěděli. (...)

Tenkrát bylo důležitý mít děti. Prosazovala se socialistická rodina. Dávali nám novomanželský půjčky za první dítě dávali asi tři tisíce, za druhý dítě snad čtyři nebo pět. Vzali jsme si asi jednadvacet tisíc, to bylo maximum, ale za to jsme pořídili tuhle stěnu a ložnici a rádio. A ještě nám za každý dítě odečetli, takže my jsme neplatili celých jednadvacet tisíc, ale platili jsme třeba jenom patnáct. Tenkrát v tý prodejně, co jsme si kupovali rádio, to bylo nějaký italský jmenovalo se Eurofon, a to nám napsali něco jinýho, aby nám tu půjčku na to dali. Abychom nepodporovali kapitalistickéj výrobek. Něco jinýho napsala tenkrát ta prodavačka, byli hodný.

5.3.1. Shrnutí

Pan L. život v Československu na jednu stranu hodnotí jako dobrý – vyzdvihuje navázaná přátelství z vojny. Manželům vlastně nic nechybělo, protože nevěděli, že by jim něco mohlo chybět a vzdělání a zdravotnickou péči taktéž vnímá jako dobrou.

Na druhou stranu hovoří o tom, že život v Československu byla jedna velká „nalejvárna“ – ve škole, na vojně ... a nebyla žádná lidská práva. Na to navazuje vyprávěním o pobytu ve vězení, na což se nabaluje neexistence nezávislosti soudů a vnímání ozbrojených sborů jako hrozby. Dále hovoří o neexistujícím právu na svobodu slova a tisku, stejně tak neexistenci svobodných voleb nebo nedostatek bytů.

V jeho výpovědi vidíme rozpor a velké extrémy, kdy na jednu stranu byl život dobrý, všechno bylo *fajn* a na druhou stranu tematizuje absolutní nedostatek svobody.

Stejně tak rozpor vidíme v jeho rodině, kdy maminka byla v KSČ, aby rodině zajistila lepší život a na druhou stranu byli tatínek a syn (pan L.) odpůrci režimu. Jak respondent sám uvádí, byl *gauner*, což mu následně zamezilo studium na střední škole s maturitou, kterou dodělával oklikou.

Z jeho vyprávění je znát, že lidé se museli naučit určité vypočítavosti, např. při plánování druhého dítěte, které si pořídili s manželkou dříve – aby získali byt.

5.4. Paní M.

Rozhovor ze dne 24.11.2024 v Brandýse nad Labem. Délka rozhovoru: 1hodina 9minut.

Respondent

- Žena, narozena v roce 1944
- Rodina soukromých zemědělců
- Vzdělání: základní (později státní zkoušky z jazyků, těsnopisu, psaní na stroji)
- Profese: zemědělec, později překladatelka, učitelka jazyků, podnikatelka

1. Jaký byl život v ČSSR?

Bylo to hrozné. To vůbec nevím, kde bych měla začít. Za prvý jsi nemohla nic říct jako teď říkají něco o politicích. To okamžitě druhý den už tě ani s tou rodinou nikdo neviděl. Prostě vím, že byla rodina a druhý den ráno už tam byl jinej štítek a ta rodina prostě zmizela. Stačilo jenom říct nějaké slovo, a prostě už byly lidi zavřený, že jo. To byli takzvaný politický vězňové, to byly desetitisíce, a taky ani nevíme, kolik jich zavraždili.

Z mého hlediska, my jsme byli soukromí, tak to bylo krutý. Do školy studovat člověk nesměl, nic. Nás bylo určitě taky tisíce, který jsme nesměli studovat. Když byl živnostník

nebo takhle, no. A co se týče těch profesorů, inženýrů, co byli, tak támhle pracovali v Praze na mostech. Pracovali s krumpáčem...

Jsem byla ve Ferometu, to byl ten rok šedesát devět, no tam, co byly takzvaný ty skalní, kteří tomu věřili, tak ti dopadli nejhůř – který to mysleli dobře s tou komunistickou stranou. Ty dopadly nejhůř.

Já nevím, jak ti to mám říct, protože jsem byla zrovna nejvíc postižená. Ani soukromý studium člověk nesměl. K tý paní D. jsme chodili zadem. Zadem jsme k ní chodili. Jsme tam vytrhli šperle a tam jsme na večer chodili. Tam se člověk učil tu němčinu. Já jsem se učila akorát čtyři zimy tu němčinu, protože od jara do podzimu furt pole, akorát ty tři měsíce nějak v zimě. Ať to vezmu z jakýkoliv stránky, tak to bylo hrozný. (...)

To vím, že ten pan J. šel po tý louce, jsem to tam nakládala a říkal: „Děvče ty se tady udřeš, ale já ti nemůžu pomoci já bych to měl hned v kádrovém posudku.“ A i ty kamarádky. Jsem jela na kole do Sojovic a jsem se zastavila, a to bylo uprostřed, tam jak je ten křížek, tam někde za tím křížkem jsme se zastavily a oni se furt otáčely a jedna říká: „Hele, nezlob se, ale my bysme to měly taky v posudku kádrovým, že se s tebou bavíme.“. No tam byly jako dvě kamarádky.

A to, že jsem mohla i třeba na školu, tak bylo, že chtěli všude razítka, takže jsem chodila do hudebky tady na ty housle. Tak jsem měla vlastně razítka hudební škola. Tak jim to nevadilo. Pak jsem šla na ten těsnopisný ústav, tam taky chtěli ty razítka. A to psaní na stroji, tam byla nějaká profesorka D., která se taky bála, ale ona věděla že nejsem zaměstnaná a říkala: „Ty musíš od září a v únoru musíš dělat státnici.“ někdo to tam psal tři roky a já jsem musela za ty čtyři měsíce nebo za ten půl roku udělat státnici, protože jsem tam už nemohla bejt, protože oni kontrolovali, kdo tam je. Tak tatínek mi koupil, jak byly ty starý stroje Continental německý, že tam ještě nebyla česká klaviatura, tak jsem opisovala noviny zemědělský, abych měla rychlost. Takhle jsem se já učila na stroji, tak já jsem tam měla asi tři sta sedmdesát úhozů za minutu, ale protože když jsi u tý státnice, tak máš prostě nervozitu, to se ti klepou ruce, ale na státnici ti stačilo dvě stě dvacet čístejch, ty jsem měla z těch tři sta sedmdesáti. Jeden překlep padesát úhozů dolů. To bylo přísný. Tak to jsem taky udělala. Ten těsnopis jsem si dělala už vlastně i ten komorní. Vlastně sem chodila dva roky, jako když někdo chodí šest let. Prostě jsem se učila tak, že jsem si pustila rádio a chytala jsem to z rádia to mluvení. Člověk se mohl

učit jediné na základě hudebky, že jsem měla razítko, jsem tam mohla chodit do Dušní ulice a tam byl profesor, kterej měl syna plešatýho, a pořád mi ho chtěl vnucovat, abych s ním chodila, ale to nebylo možný pro mě, takový ještě trapasy to byly.

A dětství, na to vůbec nerada vzpomínám. Jsme museli dělat na poli od mala. Ještě, než jsme chodili do školy, tak už jsme museli sbírat brambory drobný. Takže tam byla práce. Furt jsme museli dělat. Furt jsme museli dělat, a protože byl tatínek soukromej, tak všechno jsem to dělala já. M. teda taky pomáhala, ale pak už vdešla, se vdala. Prostě furt se muselo dělat. Samá práce, nikdy žádný prázdniny: okopávat řepu, brambory. Všechno se dělalo rúčo, žádný postřiky se nedělali. Ty pole všechny jsem vlastně musela okopat, protrhat, vyplejt. Takže maminka ve svých třiapadesáti letech měla tak už zničený srdeční sval, že už nesměla ani na sluníčko. Tak pak už jsem to tam dělala já a tatínek ještě v těch svých padesáti šesti. (...) Tatínek měl krček, a ještě stehenní kost, tak to byl půl roku v nemocnici, dvakrát ho tam operovali, a to jsme všechno pak táhli s maminkou to hospodářství. No hrozný.

Já ti to můžu říct akorát z toho hlediska zemědělskýho, jak tam člověk vyrůstal, to byl děs.

Na krámě tam v těch masnách tam skoro nic neviselo sem tam měli něco. Dva, tři kousky na háku, jinak prostě nebylo nic. Nebylo ovoce, akorát na Vánoce přišly nějaký pomeranče nebo něco nebo třeba ty ovocný čaje, to vůbec, to prostě nic takovýho neexistovalo. Co si člověk doma nevyrostoval, to nebylo. My jsme ještě měli těch pět kusů dobytka, tak jsme vyráběli teda ten tvaroh a máslo, že se to prodávalo. ještě asi dvacet jedna rodin k nám chodilo i z Prahy pro to mlíko, a tak.

Každej se bál něco říct. Nebylo zboží moc. Na všecko se čekala fronta. Přišla zrovna móda, že všecko bylo takový umělý. To byl teror, nikdo nesměl nic říct, každej se bál promluvit.

A že jsme byli soukromě hospodařící, tatínek hodně tomu rozuměl, takže jsme měli jako vždycky výnosy dobrý. Šestkrát nám neměnili půdu. Všecko, co bylo kolem baráku, to nám zabrali a museli jsme jezdit. Dávali nám pole za Otradovicema, což bylo vždycky u Jizery, a jak byla velká voda, tak ta zemina byla vlastně odplavená, tam byly samý kameny, takže už jako malý holky jsme musely kýble nosit i s maminkou jsme nosili kameny, aby se to trošku zúrodnilo, prostě otročina.

2. Jak vnímáš dobu ČSSR z pohledu lidských práv?

Práva jsme neměli žádný. Jak se říká: „Kdo nešel s dobou, šel proti nám.“ Ještě nás nahnali, jsem byla v Pionýru, pak to bylo SSM²¹⁶. Tak jsem říkala, že teda půjdu do toho SSM, abych mohla studovat a stejně mě vyhodili, že jo. Pak to nešlo.

Pak se to táhlo i s klukama. Když jsem řekla, že nechci, aby šli do toho SSM, tak jsem řekla že půjdu do hudební školy, a že to budu svádět na to, že nemají čas na to. Takže oni teda nebyli v tom SSM, a tím pádem taky když P. chtěl jít na vysokou školu, tak tady ten blbec na škole, co byl komunista, tak ten ho nedoporučil, tak se celej sbor semknul a udělali petici, že stojej za P., aby na tu vysokou školu šel, protože věděli, že je pracovitej a chytrej. Tak byli přijímačky a tam byly dvě třídy a asi dva ze třídy to tenkrát udělali. Akorát to udělala jedna holka, která byla jedničkářka a P. Ale ty zkoušky byly něco hroznýho. Tady na zemědělce se matematika sice učila a fyzika jenom snad půl roku nebo rok a oni chtěli do těch Dejvic gymnazijní znalosti – jak z fyziky, tak z matematiky. A buďto teda byla možnost ta vojna, tak abysme se vyhnuli tý vojně tak buďto moh jít do dolů, to byl osvobozen, no tak na Kladně už nebrali a v Ostravě jedině do hlubinných dolů, tak jsem říkala: „P. jedině tě musí zachránit, musíš se nějak doučit abys mohl studovat to potom nemusíš jít na vojnu.“ Tak on za krátkou dobu musel zvládnout matematiku gymnazijní a fyziku, tak se učil. (...) A pak jsem tam s nim jela do těch Dejvic, tam byla taková chodba jsem tam chodila, modlila se a on udělal fyziku za 2+ a matematiku taky. No prostě to bylo něco úžasnýho. A to si myslím, on měl krásný vlasy, hustý, a to si myslím, že tehdy to byl na něj takový nápor psychickéj, že ty vlasy ztratil. Tak mu začali padat, a tak věřím, že za to může, jak se to musel rychle naučit.

V ČSSFR nebyla žádná svoboda slova ani jednání, všecko záleželo, kdo byl v komunistický straně, a tak moh trochu žít líp.

Co ti nejvíce chybělo? V čem ses cítila omezena?

Právě ta svoboda toho, aby člověk mohl dělat, co chce, co si přeje. Já jsem hlavně chtěla studovat, a to nešlo. Když někomu řekneš, že chceš a nemůžeš... proto jsem vždycky ve třídě takovým těm flákačům říkala: „Potřebovali byste aby vám bylo studium zakázáno, protože vy si vůbec nevážíte toho, že tady můžete bejt, a že můžete studovat.“

²¹⁶ Socialistický svaz mládeže

Mě to tak připadá jako třeba támhle Korea nebo Rusko, taky nemaj žádný právo, nemají svobodu slova, nic. Tak v Československu se nežilo dobře. Nikdo nesměl říct, že by nesouhlasil s režimem nebo běda, kdyby někdo řekl něco proti Štrougalovi nebo Husákovi, tak už ho nikdo neviděl. To ti opravdu řeknu, že to byl takhle krutej režim. Nikdo nesměl nic říct nahlas a byli udavači. V České republice se nežilo dobře, protože tady nebyla svoboda slova, projevu.

3. Jak vnímáš právo na vzdělávání v ČSSR?

Kdo byl řemeslníkem, neměl ten dělnický původ, tak studovat nesměl. To vím, že tatínek tehdy to psal dokonce do prezidentské kanceláře, že nás vyhodili ze škol a ta kancelář to dala na ústřední výbor, krajský výbor, národní výbor, to bylo hrozný. Ten národní výbor napsal rozhodnutí, že rozhodnutí krajského výboru bylo správné, že nás vyhodili. Prostě jsi neměla nikde dovolání. Nikde. Proto říkám, kdo nešel s dobou anebo, kdo něco vlastnil, tak to byl problém.

4. Vnímala jsi protěžování straníků – ve vzdělávání či profesi? (Nemožnost dostat se na SŠ, VŠ, nemožnost pracovat v oboru, vydávání odborných publikací...) Týkalo se to nějak přímo tebe?

Konkrétně mě, že nebylo možno si jít ani do zaměstnání. Nabízeli nám buďto já do JZD²¹⁷ ke slepicím anebo M. do kravína, jinak jako nebylo vůbec možné někam prostě jít do zaměstnání. No a studium, to taky nebylo možný. Říkám, všude chtěli ještě razítka a všechno se dělalo tajně. Já jsem tam jezdila těma autama s těma pískařema, vždycky za to dostávali brambory a oni nás takhle vozili za vesnici, protože kdyby (V Otradovicích byl A. to byl předseda národního výboru, ve Skorkově byla zase předsedkyně komunistický strany Z.) viděli, že někam nastupujeme, někam do autobusu, tak už by bylo zle. To taky nešlo. Tak jsme jezdili zpátky, tatínek nám chodil naproti nad Skorkov k autobusu, tak jsme jezdili zpátky půlnočním autobusem nebo půlnočním vlakem a tam jsme jezdili těma autama stopem za vesnici. Abysme mohli jít vůbec do nějaký školy, já jsem potřebovala rok chodit tam do tý jazykový školy, abych byla absolventka jazykový školy, a nejen tak soukromě někam jít dělat státnici, to nešlo. Tak jsem mohla být rok na tý jazykový škole, taky na základě nějakých razítek. Takhle jsem si udělala tu státnici, ale ta státnice to bylo samý: „Proč byla postavena zeď v Berlíně a vztahy obou německých

²¹⁷ Jednotné zemědělské družstvo

národů,“ to byly takovýchle otázky. Já jsem to vůbec nevěděla, co mám k tomu říct, takže mě zachránilo potom reálie. To si pamatuju, že jsem si vytáhla Mozarts Reise nach Prag. Zkoušku písemně tu jsem udělala za jedna, ale to byly jenom politický otázky. Vlastně státnice, to bylo jenom politika, nic, hlavně abys souhlasila s režimem. A pak člověk mohl jít dál. To jinak nešlo.

Tatínek se nesklonil, tak jsme zůstali soukromí, a no potom už chtěli docílit socializace vesnice, tak nás nutili do toho družstva. To bylo v tom šedesátým čtvrtým, to bylo všechno takhle blbý. Mladá Boleslav už měla připravený naše vystěhování támhle za Bělou do těch polí. Tam byl v polích ten dům. Tak jsem si to pak šla prohlídnout, když jsem jezdila s provázkama, abych viděla, kde bysme bejvali mohli bydlet. No a tím, že se tatínkovi stal ten úraz, tak to vystěhování bylo odloženo. K nám chodili z Mladý Boleslavi z okresu jak drábové, chodili furt: „Čím krmíme, a co děláme“, jsme je měli furt na dvoře, tam sledovali. No a pak byl šedesát pět, tatínek byl v tý nemocnici do šedesát šest, a to už se začalo uvolňovat, to bylo jediný štěstí. Šedesát sedm no a ten šedesátej osmej rok, to už...

Tak hned jak v tom roce šedesát šest už to šlo, tak jsem se přihlásila na školu na Vinohradech na ekonomickou, takže jsem dělala nějaký rozdílový zkoušky ze zemědělký, tak se mně podařilo udělat večerním studiem, to ještě šlo večerní studium. A přišel rok šedesát devět, sedmdesát, dodělala jsem tu školu a říkala si půjdu na vysokou, jo a zase šlus. Normalizace, konec.

To jsem ještě nastoupila teda v Praze do podniku Feromet, a to bylo pořád: „Souhlasíte se vstupem vojsk?“ a čtrnáct otázek jsme museli zopakovat nebo jim odůvodnit. A když to nebylo, tak ti vedoucí, co s tím nesouhlasili, tak ty všechny šli buďto do nějakých podniků topit – dělali topiče nebo šli zase dělat ke krumpáči. A tehdy jsem říkala: „Moje jediná záchrana je, že si musím pořídit dítě“. P. byl naplánovanej, abych se osvobodila z tý Prahy z těch podniků, kde to nešlo už žít s nima. Tlak tam byl hroznej. Tím pádem jsem pak už byla doma, už jsem prostě nikam nešla. To ani nešlo a teprve v roce osmdesát šest jsem nastoupila do Tosu. Jinak pořád jenom to hospodářství doma bejt, samý vidle a chlív. Díky tomu, že jsem za ty leta nezapomněla tu němčinu. A mezitím, když mi bylo dvacet, tak jsem chodila k paní L. na angličtinu rok a za ten rok jsem se naučila veškerou gramatiku, ale zas protože byla práce na poli, tak jsem zase tam nemohla chodit, takže

jsem se učila akorát rok tu angličtinu. Mě zachránila ta němčina, že jsem to nezapomněla. Šla jsem do Tosu, ale to jsem nevěděla ani co to je pomalu šroub nebo, naopak jsem si po nocích brala ty prospekty v těch čtyřech jazycích a takhle jsem si to sama tehdy učila, aby nevěděli v tom Tosu, že to neumím. Tak tam jsem se docela vypracovala, že jsem byla takovou podnikovou překladatelkou a tlumočnicí, ale po nocích jsem se učila specifikaci a všechno.

5. Jak vnímáš právo shromažďování a svobodu tisku?

Svoboda tisku žádná, to prostě všechno bylo prověřováno. Všechno se muselo prosejt. Nesmělo se říct něco, co by bylo proti, takže tam se psali jenom nesmysly. Co se týče plánování, tak furt se pracovalo na 110 %, přitom se vůbec nedosahovalo toho. To bylo všechno jenom na papíře a v novinách. Tady byla jedna strana a bylo jenom to, co oni řekli, co se psalo a my jsme věděli, že to je prostě nesmysl, že to je úplně jinak. Takže všechno bylo jinak, co se psalo, a co se říkalo. Neexistovala svoboda slova, svoboda tisku, nic takového.

Souhlasíš s tímto výrokiem z Ústavy z roku 1960: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. (...) K témuž cíli se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“?

Akorát manifestace, to jsme byli nahnány na prvního máje do ulic. Ale my jsme se tomu potom vyhýbaly, že jsme vždycky šly na konvalinky do lesa, takže jsme ani moc na ten první máj nešly a v těch podnicích, co P. říkal, tak to byla povinnost. Když jsi nešla, tak tam měli sankce. Buď to jim vzali prémie nebo vůbec...

Tak žádná svoboda shromažďování. Já jsem se třeba dostala ke studiu Bible, a to bylo taky tajný. To bylo tak tajný, okamžitě by tě zavřeli a my jsme ještě rozmnožovali rozbor. P. to ofotil, dělal to i v komoře, takže jsme to potom sušili na tý A4 po celým bytě. Kdyby tam přišli, tak jsme okamžitě šli do vězení. Pokud jsi nemluvila, jak oni chtěli, tak jsi byl nežádoucí a bylo všechno jako vězení... těch politických proti režimu, a to prostě bylo drsný.

6. Setkala ses někdy s větou: „Ale nikde to neříkej“? V jaké situaci?

Třeba doma to bylo pořád. To byl běžnej život, který jsi doma prožívala, ale nesmělas to říct: že ti tohleto vadí nebo támhleto. To nikde neříkej, to bylo ve všech rodinách. Se nesmělo něco říct nahlas, cosi proti, to bylo vlastně proti vládě a proti tomu útlaku, tak když by to někdo řekl nahlas, tak už byl zavřenej. Když se doma mluvilo o tom, jak, co všechno komunisti dělaj, tak se říkalo: „Hele, to nemůžeš říct, že se ti to nelíbí“. Hrozný. To bylo: „Nikde to neříkej.“. Jak se doma popisoval režim a jak člověk nesouhlasil s tím, jak s náma jednali, tak se to nemohlo říct nahlas.

8. Jsi přesvědčena o dodržování listovního tajemství? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaručeny.“?

U nás to bylo tak, když bysme nesplnili tak žádněj pobyt nebyl. To by nás okamžitě stěhovali. Muselo se dodržet to, co oni chtěli a když jsi to nedodržela, tak vystěhovali. Většinou vystěhovali, o půlnoci. Přišli třeba ve Staré Lysí, nesplnili něco, oni dělali velký kontingenty. My jsme měli větší kontingenty třikrát, čtyřikrát i pětkrát vyšší než JZD. Ti dostávali osivo, sadbu, všechno dostávali. My jsme si to museli všechno sami vypěstovat, a ještě to byly ty plachotiny, který nám ještě vyměňovaly ty pozemky a muselo se to splnit, takže bylo to hrozný. A vždycky jsme všechno splnili a stejně nás chtěli stěhovat, tady byla socializace vesnice. Ti, co nesplnili, tak je, to, co měli, to, co pobrali tak je dali na vůz a odvezli je, většinou do pohraničí do nějakých těch vybydlených míst. Takle s těma zemědělcema zacházeli.

9. Jak vnímáš nezávislost soudů, obvinění a stíhání (soudy, vězeňská služba, hledání třídního nepřítele)?

U soudu to všechno šlo podle stanov komunistické strany. Žádný právo jsi neměla. Pokud jsi měla jinej názor, tak už jsi byla proti straně a už to jelo.

Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora.“?

To je teda opravdu výsměch, jo, protože stačilo říct, kdo něco řekl a už šel do vězení, tam prostě neexistovalo. Vždyť to vidíš teď i tý Korei, v tý Číně, když někdo něco řekne, tak okamžitě zmizí, to samý to bylo tady, kdo nesouhlasil s komunistickou stranou a řekl to nahlas, tak bylo zle. Všecko byli ve vězení ty lidi. To ještě dopadli některý dobře, jinak třeba, to ještě my ani nevíme, co je všechno oběsili. V tom osmdesátým devátým vim i já, že v tom Tosu se všecko skartovalo, jak donášeli, jak jednali, jak každý byl vlastně v hledáčku, každý tam měl ten list, kádrový posudek a všechno v tom o tobě psali. Byli nějaký donášeči, co se k tomu podrobili a propůjčili. Právo žádný, žádná svoboda. Pokud jsi s tím nesouhlasila, tak buďto mlčet anebo jít do vězení.

10. Jak vnímáš svobodu pohybu?

No tak svobodu pohybu, to ještě šlo NDR, Maďarsko, možná Jugoslávie, ale to muselo bejt ještě opravdu prověřený, do tý Jugoslávie to se málokdo dostal, to bylo ještě na víza. Polsko, ty demokratický takzvaný státy, tam se mohlo jet. Já jsem teda jela s tetičkou do Maďarska to mi bylo asi třiatřicet, ale jinak...

Od podniku jsem teda do jezdila do NDR, jako ta tlumočnice, a do Francie taky do Paříže, od toho podniku. Tam jsem nastupovala v roce osmdesát šest, ale ono stejně za chvíli už byl rok osmdesát devět, pak devadesát, devadesát jedna, dva, tak to už jsem zase odešla, že budu dělat provaznictví.

11. Jak vnímáš obecné, rovné a přímé volby s tajným hlasováním?

No tak to vůbec nemělo cenu chodit. My jsme k volbám nikdy nechodili, protože jsme věděli, že to nemá cenu, ať tam dáš, co dáš, tak stejně zvítězila komunistická strana Československa, takže ty volby, to bylo jenom jako. Oni si to stejně zvolili sami.

A co falšování voleb?

Falšování, to určitě.

Pocívala jsi vedoucí úlohu komunistické strany?

Nebylo možný jít zvolit někoho jinýho. Stejně by si to tam hodili. Oni si dělali, co chtěli. Většinou ty, co se báli, tak ty šli k volbám a teď prostě tam buď volili, asi tam hodili celej lístek, a tím pádem to bylo odvolený, ale nějaký škrty... no hrůza.

12. Vnímala jsi ozbrojené sbory (policii, lidovou milici, StB) jako ochranné složky?

No to teda vůbec ne. Ty byli jenom proto, aby tě zavřeli, aby sledovali, co řekneš, co, kde děláš, kam chodíš. Ty milice, to se ještě propůjčili lidi. Absolutně to člověk nechápal, že by tě měli chránit, to bylo naopak. StBáci a Milice jenom sledovali, jak tě co nejdřív zavřít.

13. Emigrovala jsi ty nebo někdo z tvé rodiny v roce 1948, 1968 nebo kdykoli v období 1948-1989?

Původně jsem chtěla já s P. emigrovat, ale pak jsem si říkala: „Tady přece nemůžeme nechat ty rodiče.“. Tatínek nás posílal, ten řekl: “Jděte odsud pryč, tady to nemá cenu.“, takže nikdo neemigroval.

Z jakého důvodu byste emigrovali?

Ten nejhlavnější důvod byl, abysme mohli dělat to, co chceme, abysme mohli pracovat, abysme mohli studovat. Tady to nešlo.

14. Dotkla se tě Charta 77?

Charta 77, no, to je charta, která byla proti režimu. To byli vopravdu hrdinové, který se proti tomu režimu postavili. To neměli jednoduchý. A ten, kdo to podepsal, tak byl pronásledován a tak dále. To bylo vidět, když někdo nesouhlasil, tak se s nima dělo potom.

Znala jsi se s někým ze signatářů Charty?

Tady v okolí vůbec ne, nikoho, akorát vím, že to vedl Havel.

A co Anticharta?

Anticharta, to bylo taky takovým podvodným způsobem to bylo formulovaný. Tak jednak z donucení, a jednak si to ani neuvědomili, co podepisují. Většinou byli takzvaní komunisti, ale jenom proto, aby mohli pracovat nebo aby mohli studovat. Kdyby všichni byli proti tomu, no tak já nevím, jak by to tady jako dopadlo. Tady byl blbej režim.

15. Chceš ještě něco dodat?

Rodiče měli, dá se říct zničený tři čtvrtě života, já asi polovinu a kluci čtvrt jejich života. To bylo hrůzostrašný žít teda v tom komunismu. To byl neustále strach o to, kdy pro tebe

přijdou, kdo na tebe něco řek. V tom zemědělství, běda, kdybys něco nesplnila, tak pro tebe taky hned šli, hned prostě do vězení. Takže to byl život v neustálém strachu a beznaděje. Těch čtyřicet let to pro nás byla beznaděj. Jsme si nedokázali představit, že to může trvat tak dlouho. Ten život, takový ten produktivní, co by člověk mohl... tak nebyl. Žádný produktivní život nebyl.

Byla železná opona a nesmělo se prostě nic, vůbec nic neříkat, to byli hned ty udavačský, žádný práva, nikam člověk nesměl jezdit... u mě to bylo jenom práce samá. Byli jsme jenom doma, na poli. Až teprve na konci těch devadesátých let nebo osmdesátých, že člověk začal trošku žít. Jinak nebylo skoro nic k dostání, co si člověk nevytěžoval, to nebylo, žádný ovoce, to bylo jenom na Vánoce, pomeranče a tak. Teď, co je, to je pro mě všechno neuvěřitelný, že si můžeš jet do obchodu a koupit si, co chceš, co potřebuješ, říct si můžeš taky co chceš, studovat taky co chceš.

Bohužel si toho ty mladý lidi nevážej, co to bylo za teror, naopak nemají vůbec potřebu trochu ctít autoritu, na těch školách bych to mlátila.

Suma sumárum: horor, že člověk musel procházet tímhle tím, co prošel.

Žádný právo na nic, pokud člověk neplácal a nemluvil jako oni, tak běda, kdyby někdo se trošku odlišoval. Protože tatínek byl soukromej hospodář, tak se odlišoval, tak proto ho chtěli vystěhovat, aby na tý vesnici se neřeklo, že tam je někdo, kdo není...

Češi to vždycky jsou strašně chtiví toho, aby třeba ta socializace vesnice... v jiných státech, v tom NDR, tam byli normálně soukromníci, v Polsku taky, ale tady nesměli bejt žádný soukromníci. My jsme byli akorát Československá socialistická republika, my jsme museli, aby tady nebyl vůbec žádný soukromník, aby to bylo všechno jenom socializace vesnice, ve školách, všechno socialistický.

5.4.1. Shrnutí

Paní M. hodnotí život v Československu jako strašný a děsný, plný strachu²¹⁸. Zejména poukazuje na to, že se *nic nesmělo*. Pochází z rodiny soukromých zemědělců, kteří byli režimu trnem v oku, z toho důvodu měla za socialismu omezené možnosti, ať už v rámci studia²¹⁹ (vyhození ze školy a zákaz soukromého studia) – což se dotklo i jejího syna –

²¹⁸ V závěru rozhovoru uvádí, že rodiče paní M. měli zničené tři čtvrtiny života, ona polovinu a její děti čtvrtinu.

²¹⁹ Které bylo navíc silně politizované, vizte zmíněné otázky u státní zkoušky z německého jazyka.

či pracovních pozic²²⁰ (na základě původu a chybějícího vzdělání). Z toho důvodu je velice citlivá na to, když žáci v dnešních školách nechtějí studovat – sama měla studium zakázané a musela studovat tajně (těsnopis, jazyky, psaní na stroji).

Co se týče jejího původu, musela již od dětství tvrdě pracovat, jelikož byly pro soukromé zemědělce přísné normy, které museli splnit, jinak by jim hrozil odsun.

V souvislosti s tím o socialismu hovoří jako o době strachu, kdy se lidé báli, kdo o nich, co řekne, a jestli kvůli tomu nepůjdou do vězení. Kromě svobody volby školy (studia) a zaměstnání jí nejvíce chyběla svoboda slova, kdy říká, že člověk nemohl nic říct, jinak byl v nebezpečí, jít za mříže. Strach obyvatel je znatelný i ve vyprávění o kamarádkách či pánovi z vesnice, který ji nemohl pomoci, jelikož by to všichni měli v posudku, tedy, že se baví s někým, kdo je *nepohodlný*.

Paní M. ve své výpovědi tematizuje určitou vypočítavost, kterou můžeme spatřovat v pořízení si syna (aby mohla odejít z práce, která ji ubíjela) nebo následné propočty, aby syn nemusel chodit do SSM a později, jak zajistit, aby nemusel na vojnu²²¹.

Obecně u všech otázek uvádí, že práva, deklarovaná v Ústavě z roku 1960, byla pouze na papíře a nepotkávala se s realitou.

5.5. Pan P.

Rozhovor ze dne 13.12.2024 v Praze. Délka rozhovoru: 41minut.

Respondent

- Muž, narozen v roce 1960
- Pracující inteligence
- Vzdělání: vysokoškolské (lékař)
- Profese: vojenský lékař, neurolog, později soukromá praxe

1. Jaký byl život v ČSSR?

V něčem byl lepší a v něčem taky horší, asi tak. Životní úroveň v této zemi nebo bývalé zemi, byla rozvrstvená různě, a samozřejmě vždycky byla jakási vládní elita či rádoby

²²⁰ Taktéž politizace, vyplývající z výpovědi respondentky.

²²¹ Respondentka je silně věřící

elita, pro ně a pro jejich přísluhovače, kteří se, ale snažili, nijak mnoho nevyčuhovat a spíše se navzájem hlídali.

Mnoho věcí bylo sociálně dostupných, tedy vzdělání určitě, daleko lepší bytová politika, dnes jsou byty pro mladé rodiny velmi a velmi obtížně dostupné. Samozřejmě jako vždy předtím a vždy potom, tam byly věci, že existovali nepohodlní a těm se házely klacky pod nohy, a těm právě bylo omezováno i vzdělání tím, že se někdy nedostali, ne pouze na vysokou školu, ale v podstatě taky ani na střední, což bohužel teda byla pravda. Mladé rodiny měly šanci byt dříve či později získat, i když to také vždy nebylo jednoduché. Pokud to nebyly družstevní byty, tak tyto byty byly v podstatě získány bezplatně, což je pravda. Tomu stát věnoval velkou péči a stavěl byty, celá sídliště a výsledkem je to, že v podstatě 40 % populace dnes, žije v bytech, bohužel panelákových, které bývalý režim nechal vybudovat, ne vždy kvalitně a skvěle, to ne, a péči a údržbu to vyžadovalo, i tam se šidilo a podvádělo, samozřejmě, ale víceméně plus minus to tak bylo. Dál tedy ty družstevní byty byly dražší, pokud v tom člověk měl bydlet. V podstatě tehdy, ale byly nevyvlastitelné. Soukromé byty vždy existovaly, ale bylo jich velmi a velmi málo, tedy v soukromém či osobním vlastnictví. O soukromém vlastnictví se nesmělo mluvit, to ze zákona formálně neexistovalo. Další věc byly rodinné domky či v některých případech i vily, a to bylo pouze pro ty, kdo na to měl peníze a levné to nebylo nikdy. Pokud se jednalo o rekreační zařízení, tedy chaty a domy, tak ty byly z našeho pohledu v soukromém držení, i když se tomu říkalo tehdy vlastnictví osobní.

Život byl v něčem lepší, v něčem horší... Ale tedy to, že byla vojenská základní služba povinná a pro lidi vyučené či se střední školou na 2 roky a bylo to přísně dodržováno a vyžadováno... skvělé to také nebylo, ty podmínky nebyly vůbec zázračné. Na druhé straně, když se zamyslíme dnes, tak v podstatě tedy neexistuje v této zemi síla, kterou by v případně ohrožení státu šlo vyzbrojit nebo vůbec poslat. Z toho důvodu, že ti dnešní, takzvaní potenciální rekruti, nejsou schopni použít nic, natož střelnou zbraň. Byli by rovnou k ničemu a o tom se málo mluví, ale dá se říci, a přibližně to asi platí stále, že vojenská služba vždy byla a stále je povinná, a to pro muže i pro ženy, i teď. I když se o tom mnoho nemluví, ale nebylo to zrušeno, a ta branná povinnost končí až dosažením šedesátého roku věku, a to pro muže i pro ženy.

Další věci jsou to, čím si režim sám škodil, že velmi významně omezoval cestování na západ. Cestování na východ do zemí lido-demo tedy lidově demokratických vždy možné bylo a nebylo to nákladné v podstatě nijak, což je pravda. Do Jugoslávie už to bylo horší, bylo to považováno za potenciálně nebezpečný režim, i když, o tom se taky málo mluví, že Jugoslávie, tehdejší, byla členem skupiny nezúčastněných a tu založili tehdy tři významní prezidenti, což byl právě jugoslávský prezident Tito²²², dále tedy egyptský Násir²²³ a dále tehdejší indický prezident, což byl Néhrú²²⁴, a to byl velmi významný počín, protože to činilo určitou protiváhu, nikoli vojenskou, ale spíše politickou mezi zeměmi východního a západního bloku.

Po ekonomické stránce si lidé mnoho nevyskakovali, to ne, ale v podstatě, kdo měl práci, a to bylo povinné, a nečinil problémy sobě nebo režimu, tak přežíval docela pohodlně a nic špatného mu nebylo. Lidé nebyli chudí a bohatí, byli bohatší a chudší, což z dnešního pojetí málo lidí vůbec chápe, tedy to vnímám asi takto.

Vždy byly problémy a v každém režimu a vždy také budou, i v režimu tomto a vidíme, že se jich dočkáváme z mnoha či teda více stran. Zaměstnanost byla povinná, kdo nebyl zaměstnán více než, asi to bylo, 6 týdnů, byl považován za příživníka a razítko aktuálního zaměstnavatele bylo vždy v povinné kolonce v občanském průkazu, což je také pravda. Na druhé straně ale nebyly ani nezaměstnaní a nebyli také žádní bezdomovci. Kupodivu tehdy i Romové víceméně byli donuceni pracovat alespoň nějakým způsobem, což tedy rozhodně pravda je.

Co říci k ekonomické situaci: asi to, že zde rozhodně nikdo nezemřel hladem, což bylo možné pozorovat. Ne dodnes, ale dávno tehdy třeba v rozvojových zemích a vidíme to tak také, a v žádné, tedy takzvané socialistické zemi, čemuž ale říkali na západě „communist countries“, hladem nikdo netrpěl. Zdravotní péče kupodivu byla plus minus zajištěná a nebyla tak špatná, jak je dnes špatně hodnocena, a dle sdělení státu byla bezplatná, což v něčem platilo a v něčem tedy také dosti ne.

Politický systém byl velmi zajímavý a špatně prokomponovaný. Vždy byla dodržovaná takzvaná vedoucí úloha KSČ, ale i strany potenciálně uváděné a formálně připuštěné k

²²² Josip Broz Tito

²²³ Gamál Abd an-Násir

²²⁴ Džaváharlál Néhrú

moci či pseudomoci, musely být registrovány a byly součástí takzvané NF: národní fronty.

Můžeme pokračovat dál: otázka lidských práv. O tom se nyní mnoho mluví a bude se o nich mluvit ještě více, protože až tak růžově to s poukazem na minulost v současné době také již mnoho lidí nevidí až tak zcela růžově.

V podstatě svoboda projevu žádná nebyla, samozřejmě. Vše, co vyšlo slovem či tiskem, muselo být povinně cenzurováno. Pokus o toto znamenal Pražské jaro v roce šedesát osm, ale tomu už v minulosti předcházely události jiné. V roce padesát šest takzvaná kontrarevoluce v Maďarsku²²⁵ vedená tehdejším šéfem, což byl Imre Nagy nebo tady obráceně Nagy Imre, po maďarském způsobu a byly to i události poznaňské²²⁶ v PLR, tedy polské lidové republice.

Že to nedopadlo dobře jest známo, stejně jako to přechodně vyčnívající Pražské jaro. Zde je otázka, zdali to Pražské jaro vůbec mělo nějakou šanci na úspěch a zdali socialismus jako takový mohl vůbec býti reformován. Pravda je, že pokud se mnoho lidí vydávalo a dodnes vydává za vítěze nad komunismem a za osvoboditele, vidím to dosti jinak, a tedy že komunismus²²⁷, jinými slovy zde socialismus²²⁸ a reálný socialismus²²⁹, víceméně odumřel sám. Sám na svoje souchoť a když tedy už ta situace byla naprosto neúnosná,

²²⁵ Dle portálu *Moderní dějiny* šlo o: nejkrvavější vzpouru proti sovětské moci, jejíž výsledkem byla vlna represí „250-300 popravených, 26 000 uvězněných, přes 10 000 internovaných v pracovních táborech“ (ŠUSTROVÁ, Petruška a MLEJNEK, Josef jr. *Maďarské povstání v roce 1956*. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/maďarske-povstani-v-roce-1956/>.)

²²⁶ Zpočátku šlo o protest dělníků, kteří žádali lepší ekonomické zabezpečení, posléze se však přidaly i požadavky na vyšší míru svobody, větší nezávislost Polska a konec pronásledování církve. Postupně dav zradikalizoval, dostal se ke zbraním a uhájili pozice, i když proti němu byla nasazená armáda, která povstání potlačila (výsledkem byly desítky mrtvých a stovky zraněných). Avšak bylo zastavena kolektivizace zemědělství a postavení katolické církve posílilo. Právě tyto události inspirovaly a ovlivnily nejen situaci v Maďarsku. (POHANKA, Vít. *Polští dělníci chtěli potraviny i politické svobody. Armáda protest v Poznani před 60 lety potlačila*. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie-historie/polsti-delnici-chteli-potraviny-i-politicke-svobody-armada-protest-v-poznani-pred-60-lety-potlacila_201606282058_akottova2.)

²²⁷ „Politická ideologie hlásající společné vlastnictví a odmítající třídní rozdíly; takovýto stav společnosti nebo politický režim.“ (*Komunismus – Slovník současné; češtiny | Nechybujte | Lingea s.r.o.* Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/komunismus?>.)

²²⁸ „Teorie o společenském řádu založeném na zespolenštění majetku nebo vůbec usilující o spravedlivější sociální řád.“ (*Socialismus – Slovník současné; češtiny | Nechybujte | Lingea s.r.o.* Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/socialismus?>.)

²²⁹ „Pojem naplňovaný těmito významy: ideologie neostalinismu, brežněvismu, doba normalizace, social. konzervatismus, administrativně-byrokratický socialismus apod., v dobových dokumentech kom. států, resp. tzv. *socialistických společností* charakterizovaný jako ‚rozvinutý socialismus‘.“ (*Socialismus reálný – Sociologická encyklopedie*. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socialismus_re%C3%A1ln%C3%BD.)

vstoupil do toho tehdejší vůdce Gorbačov, kterého prezident Reagan v podstatě ozbrojil a padla tedy železná opona se všemi negativními následnými důsledky, které trvají dodnes.

5. Jak vnímáš právo shromažďování a svobodu tisku? Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. (...) K těmto cílům se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“?

Asi tak, že to tedy opravdu bylo dosti formální prohlášení a naplňováno tedy nebylo. Nakonec byly příhody veselé i neveselé. Je-li nějaká cenzura, pak asi lze obtížně hovořit o svobodě projevu či lépe o svobodě slova, pokud se jedná o svobodu shromažďovací, mám legrační zážitek. Ještě z doby gymnaziální, a to není zcela nedávno, ale dosti dávno, zde žili chilští emigranti po Pinochetově puči²³⁰ v roce sedmdesát tři v Chile a mnoho jich sem uteklo a pamatují si na jednu, v podstatě, akci, kdy se shromáždilo více než asi jedenáct či dvanáct chilců a já jsem tam byl jeden z mála nechilců a chodili jsme po Václaváku a oni vykřikovali něco: „Ať žije soudruh Corvalán“, to byl tehdejší jejich komunistický předák a: „A ať tedy žije náš bývalý prezident Allende“, ten, kterej při tom převratu zahynul. A asi po pěti nebo šesti minutách se objevili příslušníci a ptali se, co tam děláme, my jsme jim to řekli, oni pokývali hlavami a řekli, že to není ohlášené, abychom se tedy rozešli, což jsme následně či spíše tedy velmi ihned učinili. Žádný postih z toho nevyplývá, což je také pravda.

3. Jak vnímáš právo na vzdělávání v ČSSR?

Vzdělání bylo bezplatné, ale tedy toto právo bylo znemožňováno rodinám politicky nepohodlných osob, což v mnoha případech byli pouze věřící.

2. Vnímáš jsi protěžování straníků – ve vzdělávání či profesi? (Nemožnost dostat se na SŠ, VŠ, nemožnost pracovat v oboru, vydávání odborných publikací...) Týkalo se to nějak přímo tebe?

²³⁰ Došlo ke svržení socialistického prezidenta Salvadora Allendeho. Vládu předal generál August Pinochet a kontrolu nad územím převzala vojenská junta. (VRBOVÁ, Daniela. *Pinochetova diktatura je v Chile i 40 let po puči stále kontroverzní téma*. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/pinochetova-diktatura-je-v-chile-i-40-let-po-puci-stale-kontroverzni-tema_201309111247_mvdydrova.)

To určitě ano. V podstatě lze říci to, že členové straníků a rodiny zasloužilých straníků vždy protěžovány byly. Právě i v tom přístupu k možnému či dosažitelnému vzdělání. Pokud jde o úroveň vzdělání v ČSSR, bývalé, tak tedy to vzdělání bylo ale kvalitní a dobré, proti tomu nemám žádné výhrady a rozhodně v mnoho ohledech je lepší než dnes, kdy lidé studují neexistující obory, zejména teda sociopolitické a získávají tituly bakalářské či magisterské za povídání o ničem a tito lidé... k čemu budou dobří jako politologové nebo politici, někteří politici z nich vyplynuli, ano... a politologové, těch je zde příliš mnoho, než aby se dokázali nějakou deklarovatelnou činností správně uživit.

Asi bych k tý straně KSČ doplnil to, že díky tomu, že tito jedinci, členové, jejich rodinní příslušníci měli určitá privilegia od té vládnoucí chásky. Tak to bylo nabízeno potencionálně zajímavým lidem. Mě toto bylo nabízeno dvakrát, jednou v rámci armády a podruhé, když jsem stážíval na Míčánkách. A já jsem to obojí, v rozmezí asi dvou nebo tří let zahrál do autu tím, že jsem pravil, že na to nejsem zralý, a že to je otázka pro léta budoucí... třeba někdy, což jsem tak vůbec nemyslel a naštěstí ta otázka budoucí nikdy potom už nenastala. A nikdy jsem v žádné straně nebyl – ani před revolucí, ani po revoluci.

Spousta lidí to využívala k tomu, aby měla snadnější život pod záštitou bývalého režimu. A mnozí vědeckí pracovníci do toho šli, aby vůbec, nějakým způsobem, s tím režimem mohli, ne snad parazitovat, ale v tomto případě profitovat. Ale samozřejmě tady těch parazitů bylo mnoho a po devadesátých letech jich bylo ještě víc.

To se týkalo i vědy, a tedy i medicíny a pravda je to, že nepohodlní lidé nemohli publikovat otevřeně, jejich práce, jak lze doložit ex post, byly podepsány přijatelnými autory, aby tito se mohli do komunikační činnosti vřadit.

6. Setkal ses se někdy s větou: „Ale nikde to neříkej“? V jaké situaci?

Tedy ano, s tím, že některé to bylo a bohužel je stále, že se lidé nechtějí a nechtěli tehdy znemožňovat či dělat si nepříjemnosti tím, že svým rodinným příslušníkům, tedy dětem, sdělovali naštěstí své názory, ale na neštěstí museli říci si toto, aby sobě i těm dětem nepřivodili nějaké negativní důsledky, a ty občas nastávaly a z důvodů politických bylo některým studentům následně i vzdělání násilně ukončeno, tedy byli vyhozeni z vysoké školy.

8. Jsi přesvědčen o dodržování listovního tajemství?

O dodržování listovního tajemství nejsem a nebyl jsem, a tedy nejsem ani teď. Pamatuji si na to, že jsem si tehdy dopisoval, to bylo také na gymnáziu, se studentkou z Mexiko City a samozřejmě dopisy tam i dopisy zpět, ve španělštině a mnoho lidí tento jazyk zde neumělo, byly cenzurovány, ne cenzurovány, ale byly evidovány a pravděpodobně i čteny. Oni to udělali z formálního hlediska, že to nějak tehdy prosvíteli, udělali o tom záznam, že tam nebylo nic strašného zachyceno a pustili ten dopis dál. Španělsky zde opravdu nemluvil skoro nikdo, i když existovaly styky s Kubou, tehdejší socialistickou, což ona pseudo je stále, ale mnoho lidí zde španělsky neumělo. Pro mě to je rodný jazyk po otci.

A co nedotknutelnost obydlí?

To samozřejmě bylo a je a taky bylo a je. Nedotknutelnost obydlí spočívá v tom, že může být provedena tedy šťára pouze a platilo to, jenomže samozřejmě StB mohla kdykoli učinit cokoli – i bez povolení k domovní prohlídce, prostě jí nařídili a bylo to. To je ta nedotknutelnost obydlí.

9. Jak vnímáš nezávislost soudů, obvinění a stíhání?

To vidím teď stejně jako tehdy, a že tedy samozřejmě justice má zavázané oči, který nic nevidí a v ruce drží váhy, které mají cosi určovat... komentář bych k tomu viděl ten, že dnes tu svou levou ruku nastavuje proto, aby z toho něco měla, a tedy v minulosti tam byly jakési paragrafy namalovány a paragrafy byly a jsou klikaté a samozřejmě justice vždy slouží tomu a sloužila, kdo je právě u moci, vidím to podobně umělců či rádoby umělců.

Souhlasíš s tímto výrokem z Ústavy z roku 1960: „Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora.“?

To tedy pravda formálně byla a je, ale samozřejmě pro obzvlášť nepohodlné bylo toto rychle adaptováno jinými, donucovacími prostředky. Třeba vnik do obydlí či vytvoření předpokladu neexistujících, aby mohla být uvalena vazba, tedy neoprávněné obvinění,

na což bychom dnes koukali daleko hůře, leč se to také děje a tehdy se to dělo docela běžně.

10. Jak vnímáš svobodu pohybu?

Ten současný režim i režimy okolní ve státech lido-demo si tím v podstatě škodili v tom směru, že neumožnili svým občanům vidět to, že adorovaná západní společnost, nebyla a není také zcela skvělá. Mnozí emigranti byli překvapeni tím, což tehdy bylo, že v sobotu se chodí v Německu do práce, což tady už víceméně zvykem nebylo. A ta svoboda pohybu... tím, že stát v podstatě znemožňoval cestování si tím velmi a velmi škodil. Nemohli potom obyvatelé být řádně informováni i o negativních rysech kapitalistické společnosti. Negativní rysy, to je to, co vidíme teď zde: zločinnost, drogy, násilí, ale také nezaměstnanost.

11. Jak vnímáš obecné, rovné a přímé volby s tajným hlasováním?

Tedy docela sranda. Několik těchto voleb jsem absolvoval tedy dobrovolně-povinně s tím, že člověk to teda fasoval ve volební místnosti: jakýsi řekněme volební list, a ten měl odevzdati vhozením do určené schránky a abych tak řekl... kdo nechtěl mít problémy s režimem, tak ten list vzal a vložil před komisí do schránky do obálky, bez příprav a vhodil do urny. Kdo šel za volební plentu, což jsem vždy ze srandy činil, tak byl rázem podezřelou osobou.

Ovšem tedy v té době příslušníci ozbrojených sil měli volební právo, na rozdíl třeba od První republiky, což se málo ví. Armáda byla levicová hodně a nesměla volit, nevím, jak policie či jiní to teda nevím.

Tak jsem ho tedy za tou plentou také vložil do obálky a přišel zpátky k urně a vhodil s tím, v podstatě, že to stejně nemělo žádný význam, kromě mého zcela nepatrného vnitřního potěšení.

Pociťoval jsi vedoucí úlohu komunistické strany?

Ta byla jasná, a to bylo nezpochybnitelné, proti tomu se nesmělo vystupovat, nijak. Samozřejmě i v ozbrojených silách tak, aby to nerozzlobilo více lidí, tak při takzvané přísaze, což byl vstup, a na každé následné povýšení, a zas tolik jsem jich neměl a až to poslední, bylo tedy jaksi už za svobodné ČSFR, to byla česká a slovenská federativní republika, přechodně. Říkalo se tomu: ČSFR, že na jednoho Čecha a Slováka fůra Romů.

Bylo povinné se postavit do pozoru a přečíst, že ten dotyčný přísahá věnost pracujícím lidu, na čemž nebylo nic špatného, ale tedy, vedenému komunistickou stranou Československa, což už tehdy bylo prohlášení, které mnoho neplatilo čili to poslední povýšení tak tam už nebyla. Oni to nestačili rychle změnit, tak už tam nebyla ta formulace vedenému KSČ.

A co falšování výsledků voleb?

Tak samozřejmě. Vypravuji si to, že mi tehdy jakýsi funkcionář někdy řekl, že KSČ nebo tedy kandidáty národní fronty zvolilo 99, 98 % populace – volitelů, voličů, což už tehdy dávno nemohla být pravda a byl to naprosto iluzorní a fiktivní výsledek. Pokud někdo za tu plentu šel a něco tam tedy vyškrtl, tak oni věděli to, že to tak nikdy nemohlo být. To byla pouze fikce, která byla předávána populaci nebo obyvatelstvu stejně, jako fikce jiné. A ne, že bychom to neviděli zde, ne jistě asi v této zemi, ale v jiných zemích rozhodně stále ano. Viz současné Rusko či Čína a můžeme se koukat dále.

12. Vnímal jsi ozbrojené sbory (policii, lidovou milici, StB) jako ochranné složky?

Tak ochranné složky pro státní činitele jistě, že ano. Lidové milice byla stranická policie v podstatě, ale pravda je, že to byl záložní aparát, který byl potenciálně vyzbrojen, ale že kromě několika málo situací nebyl nikdy použit, tedy ozbrojeně. Ozbrojeně tedy ano, kupodivu. Třeba ne vůči lidem, ale vůči zvířátkům. To jméno doktora Wagnera, který vybudoval a zřídil ZOO ve Dvoře Králové, tak tam mu naschválničci nechali postřílet padesát dva žiraf, dovezených z Afriky. A pod směšnou záminkou a tehdy tedy to obří stádo postříleli lidová milice, samopalem.

13. Emigroval jsi ty nebo někdo z tvé rodiny v roce 1948, 1968 nebo kdykoli v období 1948-1989?

Myslím si, že ne. Ne.

14. Dotkla se tě Charta 77?

Asi jenom v tom, že když ta Charta vznikla a byla podepsána, tak režim trošku ztuhnul, ale že by to mělo zásadní význam, to asi tedy ani v této zemi nebylo. Bylo to něco, co stejně mnoho nemělo šance na další úspěch, a to z toho že režim chartisty okamžitě tedy penetroval nebo infiltroval.

A co anticharta?

Anticharta, to asi vidím tak, že to bylo také uměle vytvořeno režimem a chudáci antichartisté si chtěli učiniti lepší život s tím, že toto pod vedením soudruhů z StB, nechali sami sebou podepsat.

5.5.1. Shrnutí

Pan P. život v Československu neviděl pouze černobíle, např. vojenskou základní službu (na jednu stranu nedobré podmínky, na druhé straně ozbrojená síla, připravená chránit stát) nebo celkovou ekonomickou stránku (např. povinnost zaměstnání). Ve svém příspěvku uvádí jak pozitiva (bytovou politiku), tak negativa (těžký život nepohodlných občanů, např. nemožnost dostat se na školu) běžného života.

Jako velké negativum, které však poškozovalo samotný režim uvádí nemožnost cestovat do západních zemí. Co se týče lidských práv, tak můžeme shrnout, že dle pana P. nebyla žádná svoboda projevu a taktéž právo shromažďovací nebylo naplňováno, dále všudypřítomnost cenzury, a tedy chybějící svoboda tisku a nedodržování listovního tajemství, stejně tak iluzorní svobodné volby.

Co však vyzdvihuje, bylo vzdělání, které bylo velmi dobré (avšak nikoli přístupné pro všechny).

5.6. Závěry

Z rozhovorů vyplývá, že na dobu socialismu v Československu nemůžeme pohlížet černobíle. Velkým faktorem je *rodinný původ*, kde můžeme vidět diametrálně rozdílné pohledy příslušníka dělnické třídy, kterému se vedlo dobře; soukromého zemědělce, který naopak život v Československu vnímá spíše jako teror a příslušníka pracující inteligence, který v rozhovoru poukazuje jak na klady, tak zápory.

Co se týče lidských práv, tak se ve všech rozhovorech ukazuje, že existovala (spíše) na papíře, nežli, aby byla v praxi dodržována²³¹. I přes pozitivní ladění pana L. se také ve všech rozhovorech objevuje nesvoboda projevu a nerovný přístup ke vzdělání²³².

²³¹ Jak jsme poukázali již výše, konkrétní zákony, vycházející z Ústavy, bývaly dokonce v rozporu s lidskými právy, proto nebylo možné dodržování lidských práv, stanovených Deklarací.

²³² K tematice vzdělání v Československu doporučuji knihu *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění* od Vaňka a kolektivu, která je sepsána na základě rozhovorů se studenty.

Všichni respondenti také tematizují cenzuru a porušování listovního tajemství. Výjimkou není ani úloha soudů, které nebyly nezávislé, ale přímo závislé na režimu. Respondenti se taktéž, s posměchem, shodují na neexistenci obecných, rovných a přímých voleb, kde byla jasná úloha komunistické strany (která byla přímo deklarovaná zákonem).

Respondenti se však liší v pojmání svobody pohybu. Pan L. sdělil, že nepocíťoval jakoukoli nesvobodu, protože by na cestování do západních zemí s manželkou nejspíše neměli peníze, a navíc na to ani nepomýšleli. Paní M. naproti tomu trpěla omezováním svobody pohybu, kdy nemohla svobodně opustit své bydliště (např. když dojížděla za vzděláním). Pan P. tuto svobodu opět nevnímá černobíle, kdy říká, že do východních zemí se dalo cestovat bez větších obtíží, do těch západních však nikoli, čímž si režim sám škodil.

Nejspíše v každé rodině se objevovalo pověstné: „nikde to neříkej,“ jelikož slovo proti režimu by obyvatele mohlo stát problémy s StB či dokonce vězení.

Překvapilo mě, že Pan L. s manželkou netušili o existenci Charty, natož Anticharty, zároveň Pan P. uvádí, že po vydání *Prohlášení* se toho mnoho nezměnilo, režim *pouze* ztuhl.

Dalším překvapením pro mě bylo, že někteří lidé dlouho nevěděli o *existenci* Václava Havla²³³, který je často skloňován v souvislosti s Chartou 77 a následným vývojem, který nakonec vyústil v Sametovou revoluci. Podle slov některých se *zjevil* před revolucí.

²³³ Václav Havel byl spoluautorem textu *Prohlášení Charty 77* a jedním z prvních tří mluvčích, posléze stál u založení VONSu. Tyto *protistátní aktivity* mu v průběhu života přinesly sledování StB i opakovaný pobyt ve vězení. V neposlední řadě psal dramata a eseje (např. *Moc bezmocných* nebo *Dopisy Olze*, které jsou původně dopisy z vězení manželce). V roce 1989 „spoluinicioval petici za demokratizaci československé společnosti Několic vět“ a byl zastáncem nenásilného svržení komunistické režimu a přechodu k demokracii. 29.12.1989 byl zvolen prezidentem ČSSR. (*Disent – Knihovna Václava Havla*. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/disident>.; *Prezident – Knihovna Václava Havla*. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/prezident>.)

Závěr

Co se týče lidských práv, tak na základě prostudované literatury a vedených rozhovorů, musím konstatovat, že lidská práva byla a jsou porušována (a to nejen v naší zemi). V dnešní době se však můžeme *více* spolehnout na nestrannost a nezájatost soudů, oproti době, kdy soudy spadaly pod režim a byli jím řízeni, čímž někteří *nepohodlní* občané neměli šanci na spravedlivý soud.

I přesto, že nyní žijeme v demokracii, a tedy zdánlivě *bezpečnějším* a *pohodlnějším* systému, musíme uznat, že obyvatelstvo inklinuje ke stále větší nespokojenosti s fungováním demokracie. A stejně tak od roku 2018 prudce klesá pozitivní vnímání současného systému ve srovnání s *minulým režimem*. Podle Analytického ústavu STEM považovalo jen 48 % dotazovaných současný systém mnohem nebo trochu lepší než režim minulý. Ve spojitosti s prudkým poklesem spokojených současně došlo k podobně strmému nárůstu mnohem nebo trochu nespokojených (režim je mnohem nebo trochu horší) a tato hodnota se vyšplhala na 31 %.²³⁴

Závěrem bych chtěla povzbudit (budoucí) učitele základů společenských věd, aby žáky vzdělávali v oblasti lidských práv na základě příběhů, ze kterých žáci pochopí více než ze *suché* teorie. K výuce lidských práv nalezneme různé metodiky, které obsahují dobové dokumenty či jsou přímo navázány na osobnosti, např. *Příběhy bezpráví: Nástroje normalizační moci*²³⁵. Povzbuzujme žáky k dialogu se staršími generacemi, které nám toho mají mnoho co předat. Učme žáky kritickému pohledu, a učme je, že na jednu věc může být více pohledů a není nutné, aby byl pouze jeden pohled správný.

Tato práce neměla za cíl *detailní* rozbor lidských práv na území SSSR ani ČSR, snažila jsem se vybrat stěžejní body a ty jsem rozebrala. Zaměřila jsem se pouze na Československo, které je nám nejbližší, neboť jsme jeho občany. Práce je zpracovaná tak, aby bylo možné její úseky použít v hodinách ZSV, zejména pak rozhovory s pamětníky.

V textu jsem se snažila poukázat na nejdůležitější události a dokumenty, týkající se lidských práv v ČSR s důrazem na Chartu 77 a právě na osobní příběhy.

²³⁴ 35 let demokracie. Online. 2024. Dostupné z:

https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2024/10/STEM_35-let-demokracie.pdf.

²³⁵ DRDA, Adam a SAPAROVÁ, Kateřina (ed.). *Příběhy bezpráví: Nástroje normalizační moci*.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

ABRAMS, Bradley F. (Bradley Francis). *The struggle for the soul of a nation: Czech culture and the rise of communism*. New York: Rowman & Littlefield, 2004. ISBN 0-7425-3023-X.

BÖLL, Heinrich, BÖLL, René (ed.). *Tank mířil na Kafku*. Praha: Nakladatelství Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3210-2.

BOLTON, Jonathan. *Worlds of dissent: Charter 77, the Plastic People of the Universe, and Czech culture under communism*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2012. ISBN 978-0-674-41693-2.

CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik: Kniha vzpomínek a úvah*. Profily generace. Praha: ETC Publishing, 1998. ISBN 80-860-0659-X.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; DRÁPALA, Milan; PREČAN, Vilém a VANČURA, Jiří. *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. Praha: Doplněk, 1997. ISBN 80-85270-58-7.

CUHRA, Jaroslav, Marie ČERNÁ, Markéta DEVÁTÁ, Tomáš HERMANN a Pavlína KOUROVÁ. *Pojetí a prosazování komunistické výchovy v Československu 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i, 2020, 308 stran ; 21 cm. ISBN 978-80-7285-250-5.

DRÁPALA, Milan (red.). *Soudobé dějiny*. 2016, roč. 23, č. 1-2.

DRDA, Adam a SAPAROVÁ, Kateřina (ed.). *Příběhy bezpráví: Nástroje normalizační moci*. Jeden svět na školách: Metodická příručka. Praha: Člověk v tísni, 2012. ISBN 978-80-87456-32-3.

GOTTWALD, Klement. *Spisy XII 1945-1946*. Státní nakladatelství politické literatury, 1955.

CHARTA 77 - OD OBHAJOBY LIDSKÝCH PRÁV K DEMOKRATICKÉ REVOLUCI (2007: PRAHA, Česko); DEVÁTÁ, Markéta; SUK, Jiří; TŮMA, Oldřich a PATON, Derek. *Charta 77: od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci, 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-090-7.

HLAVÁČEK, Jiří. *Základní vojenská služba po roce 1968 jako nástroj výchovy k občanství: indoktrinace a ideologizace v narativní reflexi*. *Kulturní studia* [online]. *Kulturní studia*, 2021, 150-168 ISSN 2533-7599.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Charta 77 a právní stát*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-43-8.

KABELE, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět*. Karolinum, 2013, 1 online zdroj (584 stran). ISBN 978-80-246-2386-3.

KAPLAN, Karel. *Největší politický proces: "M. Horáková a spol."*. Studie-materiály-dokumenty. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. ISBN 80-85270-48-X.

KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, 221 stran; 20 cm. ISBN 978-80-7422-560-4.

LHOTSKÝ, Jan. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN ISBN978-80-210-6066-1.

MOYN, Samuel. *Poslední utopie: lidská práva v dějinách*. V Praze: Rybka Publishers, 2022. ISBN 978-80-87950-92-0.

MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno.: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej*. Vydání čtvrté, v Karolinu první. Praha: Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-5290-0.

OPAT, Jaroslav. *O novou demokracii.: příspěvek k dějinám národní demokratické revoluce v Československu v letech 1945-1948*. Praha: Academia, 1966.

PAŽOUT, Jaroslav, ed. *KAŽDODENNÍ ŽIVOT v Československu 1945/48–1989*. ISBN 978-80-7494-250-1.

PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989: od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. Acta creationis. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990. ISBN 80-900422-1-x.

RUPNIK, Jacques a BEGUIVINOVA, Helena. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.

RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. V Praze: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-334-6.

SVOBODOVÁ, Jindřiška. *Manipulace a argumentace v politickém a mediálním diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, 214 stran ; 21 cm. ISBN 978-80-244-4923-4.

TŮMA, Oldřich a Tomáš VILÍMEK. *Opozice a společnost po roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2009, 224 stran; 21 cm. ISBN 978-80-7285-122-5.

VANĚK, Miroslav (ed.). *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny : životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. [Sv. 1, Studie]. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Vydání druhé, rozšířené. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 9788024644509.

VILÍMEK, Tomáš, Oldřich TŮMA, Jaroslav CUHRA a Tomáš BURSÍK. *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i, 2018, 287 stran : tabulky ; 21 cm. ISBN 978-80-7285-214-7.

Elektronické zdroje

140/1961 Sb. Trestní zákon (starý). Online. [cit. 2025-02-04]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140/zneni-0>.

198/2009 Sb. Antidiskriminační zákon. Online. [cit. 2025-01-01]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198#cast7>.

35 let demokracie. Online. 2024. [cit. 2025-01-27]. Dostupné z:

https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2024/10/STEM_35-let-demokracie.pdf.

STRATEGIE AMNESTY INTERNATIONAL ČR PRO ROKY 2022 – 2030. In: *Amnesty International Česká republika*. Online [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

https://www.amnesty.cz/data/file/5731-strategie_amnesty_cr_2022_2030.pdf?version=1651627185.

Církev v době komunismu – tradice, inspirace, výzvy | Ústav pro studium totalitních režimů. Online. [cit. 2025-01-02]. Dostupné z:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/diktatura/panel02.pdf>.

CÍSAŘOVÁ, Blanka a PREČAN, Vilém. *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989 (svazek 1)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-085-3. Online. [cit. 2025-01-02]. Dostupné z:

<http://www.csdcs.cz/cs/2166-DS/version/20/part/15/data/Charta%2077%20Dokumenty%201977-1989.pdf>.

Disent – Knihovna Václava Havla. Online. [cit. 2024-12-31]. Dostupné z:

<https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/disident>.

Iniciativa Jsme občané! u příležitosti 30. výročí zveřejnění Charty 77. Online. [cit. 2025-01-01]. Dostupné z:

<https://legacy.blisty.cz/art/32268.html>.

Komunismus – Slovník současné; češtiny | Nechybujte | Lingea s.r.o. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

<https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/komunismus?>

Komunistická strana Československa (KSČ): TOTALITA. Online. [cit. 2024-12-26]. Dostupné z:

https://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php.

KŘEŠŤAN, Jiří a KAHUDA, Jan. *Národní Fronta (1945–1990). Paginae Historiae*. 2018, roč. 26, č. 2, s. 7-57. ISSN 1211-9768. Online. [cit. 2025-01-31]. Dostupné z:

https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2024/03/PH_26_2_2018_Krestan-Kahuda.pdf

LGBTI+ v ČR. Online. [cit. 2025-02-15].

Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/v-cr>.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Online. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z:

<https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/08/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Online. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/pakt.pdf>

POHANKA, Vít. *Polští dělníci chtěli potraviny i politické svobody. Armáda protest v Poznani před 60 lety potlačila*. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/veda-technologie_historie/polsti-delnici-chteli-potraviny-i-politicke-svobody-armada-protest-v-poznani-pred-60-lety-potlacila_201606282058_akottova2.

POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Volby 1946*. Online. [cit. 2024-12-17]. Dostupné z:

https://www.psp.cz/files/pk/volby_1946.pdf.

Práva žen. Online. [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

<https://www.amnesty.cz/prava-zen>.

Prezident – Knihovna Václava Havla. Online. [cit. 2024-12-31]. Dostupné z:

<https://www.vaclavhavel.cz/cs/vaclav-havel/prezident>.

Prohlášení Charty 77 Online. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z:

<https://pages.pedf.cuni.cz/kddd/files/2015/03/Prohl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD-Charty-77.pdf>

Rozhovor s Michaelem Hauserem o prohlášení jsme občané / SOK. Online. [cit. 2025-01-01]. Dostupné z:

<https://sok.bz/clanky/2007/rozhovor-s-michaelem-hauserem-o-prohlaseni-jsme-obcane>.

Socialismus – Slovník současné; češtiny | Nechybujte | Linge s.r.o. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

<https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/socialismus?>

Socialismus reálný – Sociologická encyklopedie. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socialismus_re%C3%A1ln%C3%BD.

Soudobé dějiny. 2016, roč. 23, č. 1-2. ÚSTAV PRO SOUDOBÉ DĚJINY AV ČR, 2016. Online. [cit. 2024-12-24]. Dostupné z:

<https://sd.usd.cas.cz/magno/sod/2016/mn1.php>.

Statistická příručka Československé republiky 1948. Státní úřad statistický v Praze. Online. [cit. 2025-01-31]. Dostupné z:

<https://ceskadigitalniknihovna.cz/view/uuid:8ea9e7b0-a42d-11e3-9d7d-005056827e51?page=uuid:2270c0f0-c68d-11e3-93a3-005056825209&source=nkp>.

ŠUSTROVÁ, Petruška a MLEJNEK, Josef jr. *Maďarské povstání v roce 1956*. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/madarske-povstani-v-roce-1956/>.

Ústava 1960. Online. [cit. 2024-11-07]. Dostupné z:

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. | Digitalizovaný archiv časopisů | RudePravo/1977/1/14. Online. [cit. 2024-12-27]. Dostupné z:

<https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/14>.

VESELÝ, Zdeněk (ed.): *Světová politika 20. století v dokumentech (1945–1990). ZÁVĚREČNÝ AKT HELSINSKÉ KONFERENCE O BEZPEČNOSTI A SPOLUPRÁCI V EVROPĚ (1. 8. 1975)*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001, s. 421–440. Online. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20160325091557/http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp23.pdf>

Volby.cz - Český statistický úřad | ČSÚ. Online. [cit. 2025-01-02]. Dostupné z:

<https://www.volby.cz/>.

VRBOVÁ, Daniela. *Pinochetova diktatura je v Chile i 40 let po puči stále kontroverzní téma*. Online. [cit. 2024-12-30]. Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/veda-technologie_historie/pinochetova-diktatura-je-v-chile-i-40-let-po-puci-stale-kontroverzni-tema_201309111247_mvydrova.

Všeobecná deklarace lidských práv. Online. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z:

<https://www.amnesty.cz/hnuti/zakladni-dokumenty-k-lidskym-pravum/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2020. In: *Amnesty International Česká republika*. Online. [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

https://www.amnesty.cz/data/file/5251-amnesty_vyrocka2020_final-1.pdf?version=1618949240.

ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2021. In: *Amnesty International Česká republika*. Online. [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

https://www.amnesty.cz/data/file/5716-zprava_o_cinnosti_2021.pdf?version=1650857681.

ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2022. In: *Amnesty International Česká republika*. Online. [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

<https://www.amnesty.cz/data/file/6413-amnesty-zprava-o-cinnosti-2022.pdf?version=1705358110>.

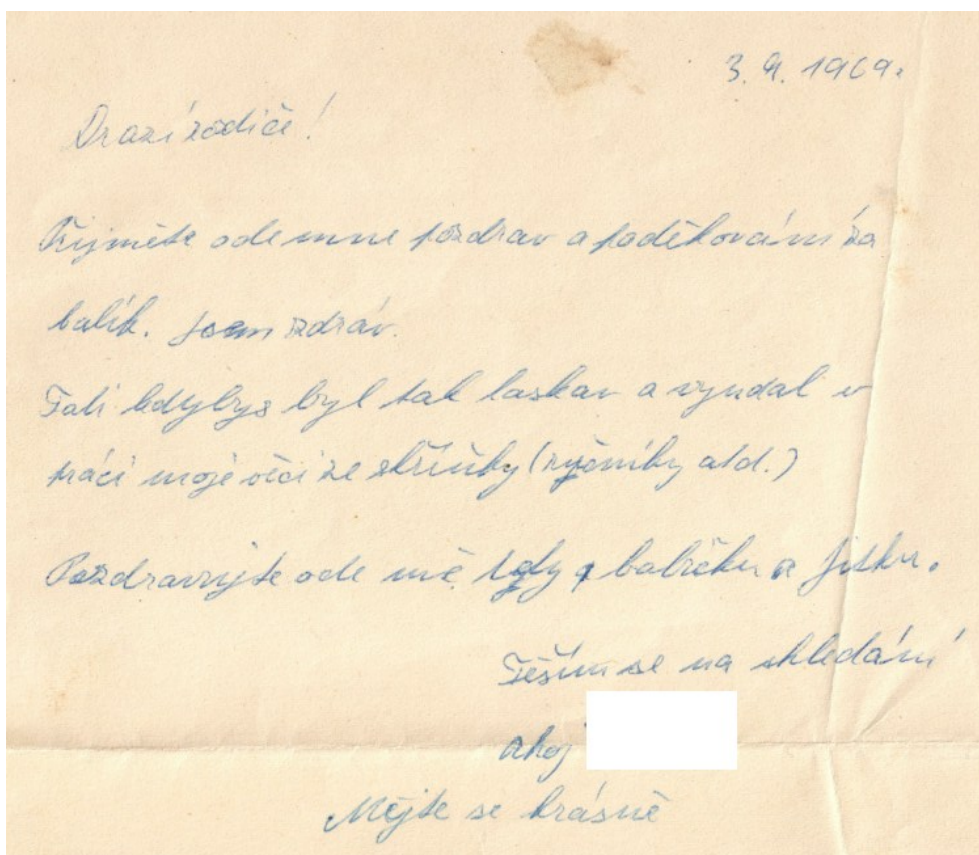
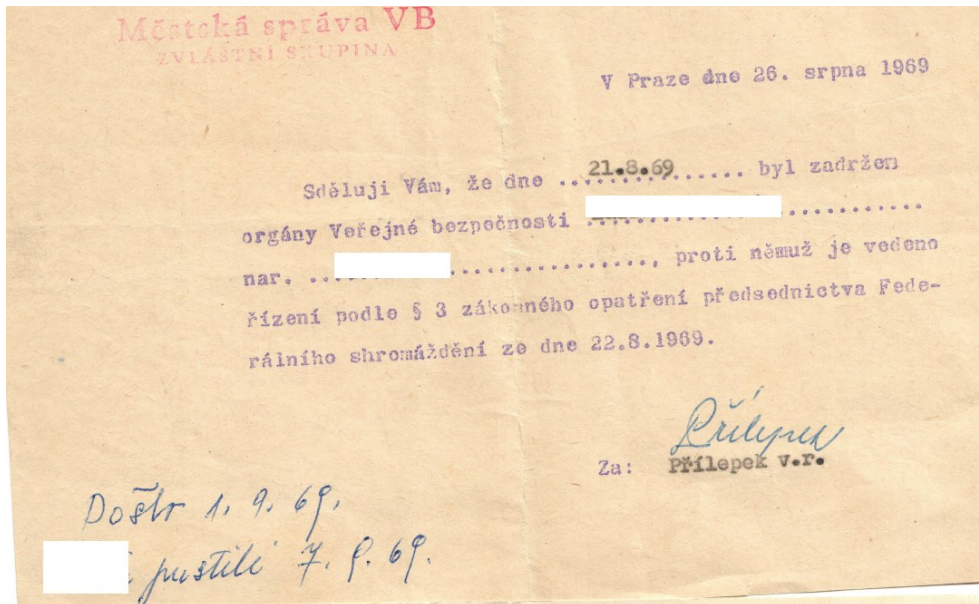
ZPRÁVA O ČINNOSTI AMNESTY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA 2023. In: *Amnesty International Česká republika*. Online. [cit. 2025-02-15]. Dostupné z:

https://www.amnesty.cz/crm/data/web20/media/amnesty_vyrocka2023_elektronicky.pdf.

Seznam příloh

Příloha 1: Pan L. 1969

Zadržení

Trestní oznámení

201a 212 / 69

Městská správa VB
ZVLÁŠTNÍ SKUPINA
ČVS: 856/69-D

OBVODNÍ SOUD PRO PRAHU 1
PRAHA 1, OVOČNÝ TRH 14
V Praze dne 2. října 1969
Došlo dne: 13. X. 1969

KEÁT _____ PRLOHY _____

Trestní oznámení

Podle § 3 písm. a) zákonného opatření PFS číslo 99/69 Sb.,
podávám na

[REDAKCE]

trestní oznámení
pro
trestný čin stěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle
§ 156a trestního zákona.

Odůvodnění:

[REDAKCE] byli zadrženi dne 21.8.1969 kolem 17. hodiny v Praze 1,
Václavské náměstí, příslušníky VB z pořádkové jednotky MS VB Pra-
ha, nasazenými v srpnových událostech k ochraně veřejného pořádku
a bezpečnosti.

[REDAKCE] se již dne 20.8.1969 dohodl s [REDAKCE]
[REDAKCE], že dne 21.8.1969 se spolu sejdou o 15.00 hod.
na Karlově náměstí a [REDAKCE] si kamerou nafilmuje
"co se semele", jak předpokládali k výročí 21. srpna. [REDAKCE]

vzal s sebou na schůzku [redacted]. První demonstrace se zúčastnili u Prašné brány, kde dav lidí pískal a urážel zakročující příslušníky VB. Po filmovém záběru [redacted] brzy se svými společníky [redacted] přešli na Staroměstské náměstí. Na rozhlasové výzvy "jménem zákona", k opuštění prostoru nereagovali, [redacted] filmoval útoky kamením na příslušníky LM, kteří měli zajistit pořádek a bezpečnost. Z tohoto prostoru odešli až po osobní výzvě příslušníka LM. Na Příkopěch, u proluky Myšebek si připjali trikolory se smutečními páskami a pokračovali v cestě na Václavské náměstí. Jelikož v tomto místě, poblíže křižovatky s Opletalovou ulicí [redacted] filmoval nastoupené jednotky příslušníků VB, byli po kontrole rtn. SNB [redacted] zadrženi a kolem 17. hodiny převezeni do věznice Praha-Pankrác. Dne 29.8.1969 byl propuštěn ze zadrženi [redacted] dne 4.9.1969 [redacted] a dne 7.9.1969 [redacted]

[redacted] skutkové zjištění doznávají a na svoji obhajobu, mimo okolností, že do Prahy šli ze zvědavosti, neuvádějí nic podstatného. V místě demonstrací se zdržovali cca 2 hodiny.

Z činu se vzájemně uvědomují. Zejména vyloučený [redacted] ve svém protokole ze dne 27.8.1969 doznává, že slyšel výzvu k rozchodu, měl v úmyslu jít domů, ale současně byl zvědavý, co se kde děje a jak to dopadne. Je si vědom toho, že neuposlechnutí výzvy orgánů VB nebo LM je trestné. Příslušník SNB [redacted] si pamatuje zadržené a poznal je podle předložených fotografií. Situace je prokazována magnetofonovým záznamem operačního střediska a záznamem Pořádkové jednotky č. 1 k akci č. 20 a 12.

V bydlišti nebyly proti [redacted] zjištěny žádné závady. Trestání dosud nebyli.

- 3 -

Na základě zjištěných skutečností je tedy podání trestního oznámení proti [redacted] pro trestný čin stěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr. zákona plně odůvodněno.

Orgán SNB:

Stjepan Landolf

Rozsudek o vině

20 Tr 212/69

R o z s u d e k

j m é n e m r e p u b l i k y

Smosoudce obvodního soudu pro Prahu 1 prom. práv.
Miloslav Vařeka rozhodl dne 4. listopadu 1969 po provedeném
hlavním líčení t a k t o :

Obžalovaní

j s o u v i n n í ,

že dne 21.8.1969 v Praze 1 na Staroměstském náměstí a jinde
ve středu Prahy, zejména v době od 16 do 17 hodiny,
sč pozorovali nepovolené srocení davu, ohrožujícího veřejný
pořádek, a byli vyzváni členem pořádkových jednotek, aby
protor Staroměstského náměstí opustili, sice tak učinili,
avšak obešli Týnský chrám a vrátili se zpět do srocení davu
v Celetné ulici u Staroměstského náměstí, kde pozorovali
nejméně 20 osob házících kamení po zakročujících jednotkách
a tím znemožňovali spolu s dalšími pořádkovými jednotkám v obno-
vení veřejného pořádku,

t e d y

ze okolností, ohrožujících veřejný pořádek, neposlechli výzvy
veřejného činitele k zachování veřejného pořádku a výkon jeho
opětření měřili,

t í m s p á c h a l i

trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele
podle § 156a tr.z. a

o d s u z u j í s e

podle § 156a tr.z. za použití § 79 odst. 1 tr.z. k trestům odnětí svobody; a to

_____ v trvání tří týdnů
_____ v trvání
jednoho měsíce.

Podle §§ 58 odst. 1 písm.a/, 59 odst. 1, 82 odst. 1 tr. z. se u všech obžalovaných výkon těchto trestů podmíněně odkládá na zkušební dobu jednoho roku.

O d ů v o d n ě n í

Soud zjistil z provedeného hlavního líčení a to zejména z výpovědi svědka _____, z úředních záznamů o situaci v e středu Prahy dne 21.8.1969 v odpoledních hodinách a ze zodpovídání obžalovaných a z ostatních důkazů zjištěných ve spise, že ml. obžalovaný _____ a _____ se dohodli, že se druhého dne, t.j. 21.8.1969 sejdou v 15 hodin na Karlově nám. v Praze a podívají se po Praze. _____ měl za to, že tam budou nějaké nepokoje a tak si pro svou potřebu jako fotoamatér pořídí pár snímků kamerou a fotoaparátem. Téhož dne ráno přijel do Prahy se svými rodiči ml. _____ po téměř měsíční nepřítomnosti a zavolel kamarádu _____ a při tom se dohodli, že ten se k nim odpoledne připojí. V 15 hodin dne 21.8.1969 se sešli na onom místě a prošli odtud na Národní třídu v okolí Perštýna, kde pozorovali více lidí než obvykle a dále pak pořádkové jednotky příslušníků VB které uzavíraly vstup k Václavskému náměstí. Dalo se však tímto kordonem projít. Obžalovaný však nešli a touto kratší cestou, neboť zaslechli, že by se tam mohlo něco dít a dostali se uličkami a zejména ulicí na Ovocném trhu až k Prašné bráně a odtud Panskou ulicí do Jindřišské ulice, na to se v podstatě vrátili, když souběžnou Senovážnou ulicí dostali se zpět na Náměstí republiky k Prašné bráně. Zde bylo opět více lidí než obvykle, jak říkají, odešli odtud Masnou ulicí a dalšími uličkami se dostali okolo Týnského chrámu na Staroměstské náměstí. Zde si usedli na volnou lavičku, pozorovali, že na Staroměstském náměstí je více lidí než obvykle, jak přímo říkají. V tom k nim přistoupil příslušník LM, nebo VB - v tom se neshádli, aby odtud odešli, přičemž pozorovali, že Staroměstské náměstí bylo uzavřeno kordonem příslušníků VB směrem do Celetné ulice. Chtěli však nadále setrvat ve středu Prahy a pozorovat co se děje, a proto obešli Týnský chrám, dostali se zpět do Celetné ulice za kordon příslušníků VB a zde pozorovali dev nejmeně 2^v osob, házejících kameny po příslušnících VB. Malý okamžik činnosti devu pozorovali a to tak dlouho, než se obžalovanému Schneiderovi podařilo zachytit tento útok filmovou kamerou. Obdobně zachytil situaci na Národní třídě v okolí Perštýna a dále pak na Náměstí republiky. Odtud přešli na příkop a průchodem kina Praha se dostali na Václavské náměstí, v 17,30

hodin, pak procházeli po Václavském náměstí, kde se v té době nic zvlášť mimořádného nedělo, [redacted] tu nesl však kameru v ruce a když byl v této souvislosti pozorován příslušníkem VB [redacted], byli všichni tři zastaveni, zjišťována jejich totožnost a na to předvedeni a zadrženi. U obžalovaného pak byla zajištěna ona kamera a fotoaparát.

Obžalovaní v podstatě shodně popisují takto zjištěný skutkový děj, obžalovaní [redacted] pak uvádějí, že v Celetné ulici, kam se vrátili zpět ze Staroměstského náměstí celkem nic zvláštního nepozorovali, avšak při konfrontaci se spoluobžalovaným [redacted] připustili, že ten mluvil pravdu. Shodně uvedli, že těmi ulicemi a prostranstvími, kterými procházeli šli zcela volně, aniž by jim někdo říkal, vyjma oné výzvy na Staroměstském náměstí, že je mají opustit, nebo že jimi nemají procházet. Dodávají, že oné výzvy na Staroměstském náměstí uposlechl a ze Staroměstského náměstí odešli nejkratší cestou k domovu. Chtěli jít totiž na Tylovo náměstí. I přesto, že procházeli Celetnou ulicí v této době, kdy tam došlo k napadení příslušníků VB kameny, sami nic závažného nekonali a to, že jeden z nich, tedy [redacted] tuto akci fotografoval, není nic protiprávního.

Soud se s obhajobou obžalovaných neztotožnil. Sami totiž uvedli, že šli do středu Prahy, aby něco uviděli, přičemž všude pozorovali více lidí než obvykle, na několika místech pozorovali příslušníky VB a to jak na Národní třídě, tak na Náměstí republiky, či na Staroměstském náměstí, kteří tvořili kordony a již z toho mohli usoudit, že jsou tam proto, aby zabránili ohrožení veřejného pořádku. Tato jejich činnost jim musela být zřejmá zejména ze Staroměstského náměstí, kde po dobu 2 - 3 minut slyšeli výzvy příslušníků VB vůči davu, aby dav Staroměstské náměstí opustil. Sami pak byli jedním z nich vyzváni, aby odtud odešli. Obžalovaní sice odkud odešli, ale přešli na jiné místo, oběhnutí Týnského chrámu - do Celetné ulice, kde byl veřejný pořádek ohrožen daleko více, když totiž dav útočil na příslušníky VB kameny, uzavírající vstup na Staroměstské náměstí. Je nutno z toho vyvodit, že obžalovaní ve skutečnosti oné výzvy neuposlechl, neboť se neustále zdržovali na místě, kde došlo k ohrožení veřejného pořádku. Je jisté, že ze této situace nemohl být každý občan jmenovitě poučován kam má jít a kudy nejít, ježto dav neumožňuje takovéto individuální poučení a tak proto, že byli součástí davu, měli tedy výzvy uposlechnout a dav opustit, což neučinili, když opustili sice dav, který zaplňoval Staroměstské náměstí a ohrožoval tam veřejný pořádek, ale vmísili se do jiného davu - v Celetné ulici, a již tím, že se tam necházeli ztěžováni úspěšnému zákroku příslušníků VB proti davu a jako jeho součást původní výzvu k zachování veřejného pořádku měřili, když na onom místě setrvali. Ježto byli vyzváni, aby opustili dav, který ohrožoval veřejný pořádek měli tak učinit neboť podle smyslu oné výzvy jim mělo být zřejmé, že jejím účelem je rozehnání davu, aby nadále nedocházelo k ohrožení veřejného pořádku a když pak i poté obžalovaní nadále v davu setrvali, i když přímo nikoli na onom místě, odkud odešli, ale opodál, právem

má soud jejich obhajobu ze vyvrácenou. Naplňují tím tedy po subjektivní i objektivní stránce skutkovou podstatu trestného činu ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr.z.

Stupeň společenské nebezpečnosti jejich činu je výrazně zvyšován situací, za které se svého protiprávního jednání dopustili, neboť hromadné výtržnosti v Srpnových dnech 1969 mohly vážně ohrozit nebyť rozhodného zákroku pořádkových jednotek vnitřní stabilitu České socialistické republiky.

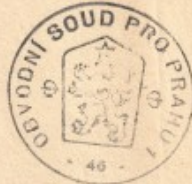
Mladiství obžalovaní [redacted] pocházejí z dělnických rodin, [redacted] z rodiny technika. Vyrůstali v dobrém rodinném prostředí. [redacted] však jen u matky, neboť otec mu již zemřel. [redacted] se [redacted] studují na téže průmyslové škole strojnické, oba jsou ve třetím ročníku této školy. [redacted] se učí zámečnickem. Studují dobře a i na veřejnosti se chovají slušně. Ani oni, ani jejich rodiče nezavdali nikdy příčinu tomu, aby se o nich mohlo pochybovat, zda jsou či nejsou státně spolehliví. Čin spáchali zřejmě z mladické nerozváženosti a nerozumné zvědavosti. Proto soud při úvaze o trestu, když mohl uložit toliko u nich jako u mladistvých poloviční tresty, oproti dospělým pachatelům, t.j. nejvýše v trvání tří měsíců, uložil všem třem tresty odnětí svobody z hlediska druhu trestu a výše trestu, jakož i účelu trestu podle ustanovení §§ 31 odst. 1, 23 odst. 1 tr.z., u [redacted] vedle toho vzal v úvahu, že ten pomohl objasnit trestnou činnost svých spoluspachatelů a také je uvědčil, s čímž oni nakonec souhlasili. Proto také jemu uložil trest odnětí svobody v trvání tří týdnů, [redacted] v trvání jednoho měsíce. U všech obžalovaných soud výkon těchto trestů podmíněně odložil na zkušební dobu jednoho roku, neboť je přesvědčen, že jejich pohyb ve věznici při zadržení, jakož i výchovné působení soudního projednání, a s ohledem na jejich osobní poměry a možnosti převýchovy není nutný přímý výkon trestu odnětí svobody. Obžalovaní budou muset ve zkušební době žít vzorně, vzorně se chovat, neboť v opečném případě by bylo rozhodnuto, že podmíněně uložené tresty se vykonají.

P o u ě n í :
Proti tomuto rozsudku je možno podat odvolání a to do osmi dnů od jeho doručení prostřednictvím zdejšího soudu k městskému soudu v Praze.

V Praze dne 4. listopadu 1969.

Ze správnost vyhotovení:

Samosoudce:
prom.práv. Miloslav Vařeka
v.r.

Rozsudek o nevině

Obv. č. 29 KIL 1169
Rozsudek
Příloha
Jméno republiky

22 Teo 201/69

201a 212/69

Městský soud v Praze projednal ve veřejném zasedání dne 16. prosince 1969 v senátě složeném z předsedy Edvina Černoše a soudců JUDr Ferdinenda Soukupa, JUDr Ladislava Fajstavra, Julia Beneše a Josefa Čtvrtečky odvolání mladistvých obviněných [redacted], matky ml. obviněného [redacted], rodičů ml. obviněného [redacted] a OPD v Praze 2 proti rozsudku samosoudce obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 4.11.1969, sp.zv. 20 Ta 212/69, a rozhodl t a k t o :

Podle § 156 odst.1 písm. d/ tr.ř. se napadený rozsudek z r u š u j e v celém rozsahu.

Obvinění ml. [redacted], nar. [redacted] v Praze, ml. [redacted], nar. [redacted] v Praze, ml. [redacted], nar. [redacted] v Praze, se podle § 226 písm. b/ tr.ř. z p r o š ť u j í

z trestního oznámení Městské správy VB v Praze - zvláštní skupiny ze dne 2.10.1969, č.j. CVS : 856/69 - D, pro trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156 a tr.zák., jehož se měli dopustit způsobem v trestním oznámení uvedeném.

O d ů v o d ě n í

Shora-jmenovaní obvinění byli napadeným rozsudkem uznáni vinnými trestným činem ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr.zák. a podle téhož ustanovení a použití § 79 odst.1 tr.zák. jim byly uloženy tresty odnětí svobody a to obviněnému ml. Schnederovi na tři týdny, obviněným ml. Soukupovi a ml. Brožíkovi každému na jeden měsíc, jejichž výkon jim byl podle § 58 odst.1 písm. a/ a § 82 odst.1 tr.zák. podmíněně odložen každému na zkušební dobu jednoho roku.

Trestná činnost obviněných měla podle napadeného rozsudku spočívat v tom, že dne 21.8.1969 v Praze 1 na Staroměstském náměstí a jinde ve středu Prahy, zejména v době od 16 do 17 hodin, se pozorovali nepovolené srocení davu, ohrožujícího veřejný pořádek, a byli vyzváni členem pořádkových jednotek, aby prostor Staroměstského náměstí opustili, sice tak učinili, avšak obešli Týnský drám a vrátili se zpět do srocení davu v Celetné ulici, kde pozorovali nejméně dvacet osob házejících kamení po zakročujících jednotkách a tím znemožňovali spolu

s dalšími pořádkovým jednotkám v obnovení veřejného pořádku.

Samosoudce vycházel ze skutkového zjištění napadeného rozsudku zejména z výpovědi samotných obviněných, dále pak z výpovědi svědka [redacted] a ze zpráv VB o situaci v místech demonstrací.

Proti napadenému rozsudku samosoudce podali odvolání odvolatelé shora uvedení. Rozsudek napadli všichni v celém rozsahu. OPD v Praze 2 podal odvolání ohledně ml. obviněného [redacted]. Všichni odvolatelé v podstatě shodně namítli, že napadený rozsudek nesprávně zjišťuje, že obvinění se po uposlechnutí výzvy k opuštění Staroměstského náměstí vrátili zpět do sroceného davu a to v Celetné ulici. Dále namítli, že skutková zjištění byla nesprávně posouzena z hlediska znaku trestného činu podle § 156a tr.zák. Odvolatelé tvrdí, že mladiství obvinění uposlechlí výzvy veřejného činitele k opuštění Staroměstského náměstí, a pokud pak obešli Týnský chrám do Celetné ulice, nikterak se zde nezdržovali, ale odešli před Ovocný trh uličkami na Václavské náměstí, po němž směrem k Národnímu museu pokračovali v cestě k Tylovu náměstí, k bydlišti obviněného ml. [redacted]. Zadrženi byli nikoliv v souvislosti s účastí na demonstraci a tím, že by neuposlechlí výzvy veřejného činitele k zachování veřejného pořádku. Podle názoru odvolatelů proto jednání obviněných nespĺňuje znaky trestného činu podle § 156 a tr.zák. Odvolatelé proto závěrem navrhlí, aby všichni mladiství byli po předchozím zrušení napadeného rozsudku zproštěni trestného jednání.

Městský soud v Praze přezkoumal v rozsahu ustanovení § 254 odst.1 tr.ř. napadený rozsudek jakož i řízení, které mu předcházelo, a dospěl k těmto závěrům :

Řízení, které předcházelo vydání napadeného rozsudku bylo provedeno v souladu se zákonem a nebylo v něm shledáno pochybení. Pokud jde o úplnost důkazního řízení, shledal však odvolací soud nutnost doplnit je výsledkem obviněných v tom směru, za jakých okolností obvinění procházeli po odchodu ze Staroměstského náměstí Celetnou ulicí směrem k Ovocnému trhu a dále na Václavské náměstí . V dalších směrech byla totiž věc objasněna dostatečným způsobem již před samosoudcem.

Doplněním výsledku obviněných odvolací soud zjistil, že obvinění, když uposlechlí výzvy příslušníka pořádkových jednotek, aby opustili Staroměstské náměstí, kam chtěli proniknout demonstranti zejména z Celetné ulice, odcházeli okolo Týnského chrámu do Celetné ulice, do níž přišli asi 50 m za sroceným davem, který útočil na kordon pořádkových jednotek, stojících na pokraji Staroměstského náměstí. Obviněný ml. [redacted] kamerou přídílil asi půlminutový záběr sroceného davu a pak všichni obvinění pokračovali v cestě, která je popsána správně napadeném rozsudku. Zadrženi byli až v horní části Václavského náměstí v době, kdy v oněch místech k žádné demonstraci nedocházelo, což zjišťuje i napadený rozsudek. Důvody zadrženi obviněných vylíčil při hlavním líčení svědek [redacted], jemuž nebylo důvodů nevěřit.

Z provedeného řízení vyplývá, že skutečnosti, které v napadeném rozsudku tvořily základ viny obviněných podle § 156a tr.zák., nejsou prokázány ničím jiným, než právě výpověďmi samotných obviněných, kteří se od počátku hájili tím, že neměli úmysl požadovaný ustanovením § 156a tr.zák.

Trestného činu ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr.zák. se dopustí ten, kdo za okolností ohrožujících veřejný pořádek neuposlechne výzvy veřejného činitele k zachování veřejného pořádku a výkonu jeho opatření brání nebo je maří.

Ze skutkových zjištění samosoudce, doplněných odvolacím soudem, vyplývá, že obvinění se po středu Prahy, zejména Staroměstském náměstí, pohybovali tehdy, když tam byl ohrožen, resp. již narušen veřejný pořádek. Za těchto okolností se jim dostalo výzvy příslušníka pořádkových jednotek, aby opustili Staroměstské náměstí. Tato výzvy obvinění skutečně uposlechli a odcházeli. Vzhledem k tomu, že obviněný ml. [redacted] bydlí poblíže Tylova náměstí, obcházel obvinění Týnský chrám, aby se dostali zadní částí Celetné ulice přes Ovocný trh dále do prostoru Prahy 2. Není prokázáno, že by se obvinění v tomto prostoru opět zapojili do srocení davu a tak ve skutečnosti předchozí výzvy veřejného činitele neuposlechli a setrváním v tomto davu bránili či mařili výkon jeho opatření, jak obviněným podkládá napadený rozsudek a z toho činí pak závěr o vině obviněných trestným činem podle § 156a tr.zák.

Ze této situace pak odvolací soud dospěl k závěru, že obvinění svým jednáním nenaplnili shora uvedené znaky ustanovení § 156a tr.zák. a tudíž, že jejich skutek není trestnýr činem.

V daném případě však najde ani o přestupek podle § 1 zák.opatření č. 99/69 Sb. či o přestupek podle § 17 odst.1 písm. e/ zák. č. 60/1961 Sb., aby věc musela být po zrušení napadeného rozsudku postupována k projednání jinému orgánu. Proto odvolacímu soudu nezbylo, než v souledu o ustanovením § 223 písm. b/ tr.ř. obviněné zprostit z trestního oznámení.

P o u č e n í : Proti tomuto rozsudku není další řádný opravný prostředek přípustný.

V Praze dne 16. prosince 1969

Předseda senátu :
Edvin Černoš

Za správnost vynotození :

Příloha 2: Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění dne 26. května 1946

Tato tabulka je výstřížkem z publikace Statistická příručka Československé republiky 1948²³⁶.

Volby do Ústavodárného národního shromáždění dne 26. května 1946				
Politické strany	Čechy	Morava a Slezsko	Slovensko	Česko-slovensko
Odevzdané platné hlasy v absolutních číslech				
Komunistická strana Československa	1 541 852	663 845		2 205 697
Československá strana lidová	580 004	531 005		1 111 009
Československá sociální demokracie	533 029	322 509		855 538
Československá strana národně socialistická	898 425	400 555		1 298 980
Strana práce			50 079	50 079
Demokratická strana			999 622	999 622
Komunistická strana Slovenska			489 596	489 596
Strana slobody			60 195	60 195
Odevzdané platné hlasy pro strany celkem	3 553 310	1 917 914	1 599 492	7 070 716
Prázdné listky	10 969	8 484	12 724	32 177
Úhrn odevzdaných platných hlasů . . .	3 564 279	1 926 398	1 612 216	7 102 893
Odevzdané platné hlasy v %				
Komunistická strana Československa	43,26	34,46		31,05
Československá strana lidová	16,27	27,57		15,64
Československá sociální demokracie	14,95	16,74		12,05
Československá strana národně socialistická	25,21	20,79		18,29
Strana práce			3,11	0,71
Demokratická strana			62,00	14,07
Komunistická strana Slovenska			30,37	6,89
Strana slobody			3,73	0,85
Odevzdané platné hlasy pro strany celkem	99,69	99,56	99,21	99,55
Prázdné listky	0,31	0,44	0,79	0,45
Úhrn odevzdaných platných hlasů . . .	100,00	100,00	100,00	100,00

²³⁶ Statistická příručka Československé republiky 1948. Online. Státní úřad statistický v Praze. S. 105